

Hur påverkar medling i våld i en nära relation åtalsprövningen? En kvalitativ undersökning av skälighetsprincipens verkliga tillämpning

Helsingfors universitet

Juridiska fakulteten

Straffrätt

Pro Gradu – avhandling

Maj 2014

Skribent: Jenny Ina Scheinin

Projektledare: Doc. Jussi Matikkala



Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution– Department	
Juridiska fakulteten			
Tekijä/Författare – Author			
Jenny Ina Scheinin			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Hur påverkar medling i våld i en nära relation åtalsprövningen? En kvalitativ undersökning av skälighetsprincipens verkliga tillämpning			
Oppiaine /Läroämne – Subject			
Straffrätt			
Työn laji/Arbetets art – Level		Aika/Datum – Month and year	
Pro Gradu avhandling		Maj 2014	
		Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages	
		XIV+72+bilagor 1-2	
<p>Medling vid brott regleras i lagen om medling vid brott och visa tvister 1015/2005. Medlingsförfarandet har etablerats i Finland sedan verksamheten inleddes i början av 1980-talet. I Finland utesluts inga brott kategoriskt från medlingsförfarandet utan enligt medlingslagen 3§ skall brottet bedömas vara lämpligt för medling. Därav medlas också fall av våld i nära relation.</p> <p>Medlingen kan påverka straffprocessen i straffprocessens alla tre skeden. Denna pro gradu avhandling är avgränsad att gälla enbart åtalsprövningen. Förlikning är en grund på vilken åklagaren kan besluta om påföljdsartad åtal eftergift enligt lagen om rättegång i brottmål (11.7.1997/689) 1:8.</p> <p>Denna pro gradu avhandling är tudelad. Den första delen är rättsdogmatisk och innefattar medlingens historia i Finland, en redogörelse för vad medling är och speciellt vad medling i fall av våld i nära relation är. Denna del innefattar också en rättsjämförelse mellan Finland, Sverige och Norge. Slutligen behandlas i denna del lagändringar gällande misshandel och lindrig misshandel, åklagarens rätt och skyldighet att väcka åtal samt åtal eftergift och här mer specifikt skälighetsprincipen och förlikning som grund för åtal eftergift.</p> <p>Den andra delen av avhandlingen är empirisk och innefattar temaintervjuer med åtta åklagare. Den empiriska delens syfte är att utreda hur åklagarna tillämpar skälighetsprincipen i verkligheten samt att få en inblick i vad åklagarna tänker om medling och medling i fall av våld mellan närstående. Temaintervjuerna är delade i fyra huvudområden och innefattar för det första frågor om medling i familjevåld, för det andra frågor om åklagarens roll att ta initiativ till medling, för det tredje frågor om åklagarnas åsikter om förlikning som grund för åtal eftergift och slutligen frågor om åsikter om lagändringen genom vilken lindrig misshandel kom att lyda under allmänt åtal.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Medling, straffprocess, reparativ rätt, åtalsprövning, familjevåld, misshandel			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Helsingfors universitets bibliotek			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	I
Källor	III
1 Inledning.....	1
1.1 Avgränsning.....	2
1.2 Metodik	3
1.3 Forskningsfrågor.....	5
2 Reparativ rätt	6
2.1 "Conflict as property"	6
2.2 Reparativ rätt	8
2.3 Kritik mot teorin om den reparativa rätten	10
3 Medling	11
3.1 Historia	11
3.2 Medling	13
3.3 Medling i fall av våld mellan närstående	16
3.3.1 Medlingens gång	17
3.3.2 Medlarna i våldsbrott mellan närstående.....	19
3.3.3 Medling i fall av våldsbrott mellan närstående presenterat i siffror	20
4 Medling i Sverige	21
4.1 Lagstiftning.....	22
4.2 Lag om medling med anledning av brott	23
4.3 Socialtjänstlagen	24
4.4 Kort om åtalsrätt i Sverige.....	25
5 Medling i Norge	26
5.1 Lagstiftning.....	28
5.2 Det straffrättsliga förfarandet.....	29

5.3	Familievold, forsoning og forebygging	29
6	Lagändringar gällande misshandel och lindrig misshandel	31
6.1	Lagändring 1 Misshandel ändras till att lyda under allmänt åtal, med förbehåll	32
6.2	Lagändring 2, lindrig misshandel	33
7	Åklagares rätt och skyldighet att väcka åtal	38
8	Medlingens påverkan utöver åtalsprövningen	40
9	Åtalseftergift	41
9.1	Åtalseftergift av påföljdsnatur	42
9.2	Skälighetsprincipen	43
9.3	Förlikning som grund för åtalseftergift	44
9.3.1	Problem med jämlikhetsfrågor gällande skälighetsprincipen	46
10	Forskningens empiriska del	47
10.1	Tidigare forskning	47
10.2	Presentation av material	49
10.2.1	Del A – om medling i familjevåld	50
10.2.2	Del B – om åklagarens roll att ta initiativ till medling	54
10.2.3	Del C – om åsikter om förlikning som grund för åtalseftergift	58
10.2.4	Del D – om lagändringen som ändrade lindrig misshandel att lyda under allmänt åtal	63
11	Centrala resultat och slutsatser	67
11.1	Hur skälighetsgrunden tillämpas i praktiken	67
11.2	Åklagarnas inställning till medling i fråga om våldsbrott mellan närstående	68
11.3	Hur medlingen påverkar åtalsprövningen	69
11.4	Hur lagstiftarens syfte att skärpa åtgärderna mot våldsbrott mellan närstående går ihop med medling enligt åklagarna	70
12	Diskussion	70
Bilaga 1 följebrev, samtycke och frågestomme svenska		
Bilaga 2 följebrev, samtycke och frågestomme finska		

Källor

Tryckta böcker:

- Aaltonen Aaltonen, Anne. (1998). Sovittu juttu – sopuhinta. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Akers & Sellers Akers, Ronald L. Sellers, Christine S. (2004). Criminological Theories Introduction, Evaluation and Application. 4 edition. Roxbury Pub Co. California.
- Bjerke & Keiserud Bjerke, Hans Kristian. Keiserud, Erik. (1996). AiT Enger A/S. Otta.
- Boserup & Humle Boserup, Hans. Humle, Susse. (2001) Mediations processen. Narayana Press. Köpenhamn.
- Braithwaite Braithwaite, John. (1996). *Restorative Justice and a Better Future*. I verket Regulation, Crime, Freedom. Dartmouth Publishing Company Limited. Hampshire.
- Brunila Brunila, Teuri. (2010). Sovittelu – tie tulevaisuuteen. I verket Sovittelu Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS kustannus. Jyväskylä.
- Ekelöf I Ekelöf, Per Olof. (2002). Rättegång. Första häftet. Elanders Gotab. Stockholm.
- Ekelöf II Ekelöf, Per Olof. (1987). Rättegång. Andra häftet. Norstedts tryckeri. Stockholm.
- Elvegård, Frigstad & Thorshaug Elvegård, Kurt. Frigstad, Sigrun Aasen. Thorshaug, Kristin. (2011). Tilrettelagte samtaler ved familievold. Evaluering av familievoldsprosjektet til konfliktrådet i Trondheim. NTNU Samfunnsforskning AS. Trondheim.
- Ericsson Ericsson, Kjersti. (1989). Alternativ konfliktløsning. GCS. Oslo.

Flinck & Elonheimo	Elonheimo Henrik. Flinck, Aune. (2010). Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu – mahdollisuuksia ja rajoituksia, i verket Sovittelu Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS kustannus. Jyväskylä.
Flinck & Iivari	Flinck, Aune. Iivari, Juhani. (2004). Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. 5/2004. STAKES. Helsingfors.
Frände 1	Frände, Dan. (1999). Finsk Straffprocessrätt I. Hakapaino. Helsingfors.
Frände 2	Frände, Dan. (2009). Finsk straffprocessrätt. Edita Publishing Oy. Helsingfors.
Hahto	Hahto, Vilja. (2004). Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu – Rikos ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkavissa rikoksissa. Edita Publishing Oy. Helsingfors.
Havansi I	Havansi, Erkki. (2004). Määräajat ja oikeudenkäynti. Tutkimus prosessiliitännäisistä määräajoista. Talentum. Helsingfors.
Havansi II	Havansi, Erkki. (2009) Den finska processrättens grunder. Yliopistopaino. Helsingfors.
Havansi & Koskinen	Havansi, Erkki. Koskinen, Pekka. (2002). Finlands straff- och processrätt. En introduktion. Kauppakaari Oyj. Helsingfors.
Herman	Herman, Susan. (2004). Is restorative Justice Possible without a Parallel System for Victims?. I verket Critical Issues in Restorative Justice, edited by Howard Zehr and Barb Toews. Criminal Justice Press. Monsey.
Honkasalo	Honkasalo, Brynolf. (1950). Erinäiset rikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-Sarja, N:o 35. Hämeenlinna.
Hov	Hov, Jo. (1999). Rettergang II Straffeprosess. Papinian. Oslo.

Hyvärinen & Hautamäki	Hautamäki Janne. Hyvärinen, Salla. (2013). Katkaise Väkivalta, Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.
livari 1	livari, Juhani. (2010). Oikeutta oikeuden varjossa: rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Yliopistopaino. Helsinki.
livari 2	livari, Juhani. (2007), Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Gummerus Kirjapaino Oy. Vajaakoski.
Jacobsson	Jacobsson, Ulla. (1996). Lagbok i straffprocess. Skogs Grafiska. Malmö.
Jokela 1	Jokela, Antti. (2008). Rikosprosessi. Talentum. Helsinki.
Jokela 2	Jokela, Antti (2000). Uudistuva rikosprosessi. Tammerpaino Oy. Tampere.
Järvinen	Järvinen, Saija. (1993). Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
Jääskeläinen	Jääskeläinen, Petri. (1997). Syyttäjä Tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.
Kaitue, Noponen & Slåen	Kaitue, Sanna. Noponen, Tanja. Slåen, Anne. (2007). Yleistä mutta ei yksityistä. Oikeudelliset keinot lähisuhdeväkivallasta selviytymiseen. Edita. Helsinki.
Kalske, Nissinen & Tohkanen	Kalske, Jorma. Nissinen, Matti. Tohkanen, Matti. (1990). Syyttäjän käsikirja. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
Knuts	Knuts, Gisela. (2006). Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

- Koskinen Koskinen, Pekka. (2001). Johdatus rikosoikeuteen. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Lappi-Seppälä Lappi-Seppälä, Tapio. (2004-) I verket Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, Tapio. Hakamies, Kaarlo. Koskinen, Pekka. Majanen, Martti. Melander, Sakari. Nuotio, Kimmo. Nuutila, Ari-Matti. Ojala, Timo. Rautio, Ilkka. Onlineutgåva. Sanoma Pro. Helsingfors.
- Lemonne Lemonne, Anne. (2003). *Alternative conflict resolution and restorative justice: a discussion*. I verket Repositioning Restorative Justice, edited by Lode Walgrave. Willan Publishing. Devon.
- Lindell Lindell, Bengt. (2000). Alternativ tvistlösning, särskilt medling och skiljeförfarande. Iustus Förlag. Uppsala.
- Marshall Marshall, Tony. (1999). Restorative Justice. An Overview. Research Development and Statistics Directorate. London.
- Mielityinen Mielityinen, Ida. (1999). Rikos ja sovittelu, valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Mørland Mørland, Liv. (1995). Megling i konfliktråd. Hva Skjer?. Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press. Kristiansand.
- Nehlin m.fl. Nehlin, Christina. Lindström, Peter. Svanberg, Karin. (1998). Medling vid brott, om mötet mellan unga gärningsmän och brottsoffer. Fingraf tryckeri. Södertälje.
- Niemi-Kiesiläinen Niemi-Kiesiläinen, Johanna. (2004). Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY. Helsingfors.
- Odén, Wahling, Lind, Carling Odén, Niklas. Wahlin Lottie. Lind, Eleonore. Carling, Eva. (2007). Medling vid brott, en handbok. Edita Nordstedts. Västerås.
- Peters Peters, Tony. (2000). I verket Victim Offender Mediation in Europe Making Restorative Justice Work. Leuven University Press. Leuven.
- Rautio Rautio, Jaakko. (2012). I verket Prosessioikeus. Frände, Dan. Havansi, Erkki. Helenius, Dan. Koulu, Risto. Lappalainen Juha. Lindfors, Heidi.

Niemi, Johanna. Rautio, Jaakko, Virolainen, Jyrki. Talentum Media Oy. Helsinki.

Rättspolitiska forskningsinstitutet

	Salmi, Venla. Lehti, Martti. Sirén, Reino. Kivivuori, Janne. Aaltonen, Mikko. Rättspolitiska forskningsinstitutets publikationer. 12/2009.
Tapani & Tolvanen	Tapani, Jussi. Tolvanen, Matti. (2011). Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Talentum. Helsinki.
Träskman	Träskman, P.O. (1979). Åtalsrätt. De offentliga åklagarna, deras behörighet och uppgifter enligt gällande finsk rätt. Juridiska föreningens i Finland publikationsserie Nr 47. Esbo.
Trost	Trost, Jan. (2005). Kvalitativa intervjuer. Studentlitteratur. Lund.
Tuomi & Sarajärvi	Tuomi, Jouni. Sarajärvi Anneli. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
Virolainen & Pölönen I	Virolainen, Jyrki. Pölönen, Pasi. (2003). Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Talentum. Helsinki.
Virolainen & Pölönen II	Virolainen, Jyrki. Pölönen, Pasi. (2004). Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Talentum. Helsinki.
Zehr och Gohar	Zehr, Howard. Gohar, Ali. (2003). The little book of restorative Justice. Pennsylvania. (Tillgänglig på: http://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf . Senast besökt 16.11.2011. Kl.16.06.)
Åklagarväsendet	Åklagarväsendet i siffror. (2011). Edita Prima Oy. Helsingfors.

Artiklar

Astola & Marttunen	Astola , Tiina. Marttunen, Matti. (2011) Rikoslainsäädännön valmistelun perusteista ja rikoslain muutoksista hallituskaudella 2007 – 2011. Oikeus 2011 (40); 2: 237 – 243.
--------------------	--

Aula	Aula, Siiri. (2010). Parisuhdeväkivallan uhrin toiminnan vaikutukset rikosvastuun toteuttamisessa. Referee-artikkeli. Publicerad på Edilex 29.6.2011.
Christie	Christie Niels. (1977). Conflict as Property. The British Journal of Criminology. 17 (1). 1 – 15.
Ervasti	Ervasti, Kaijus. (2003). Empiirinen Oikeustutkimus. I verket Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64.
Gimse	Gimse, Ansell. (2010). Norway "we might be on the right track". European Forum for Restorative Justice. Volume 11, issue 3. (Tillgänglig i elektroniskt format på: http://www.euforumrj.org/News/newsletter.htm . Senast besökt 30.11.2011. Kl. 16.14.
Helminen	Helminen, Klaus. (2004). Åklagarens roll i förundersökningen. JFT 3-4/2004. 340-358.
Hooper & Busch	Hooper, Stephen. Busch, Ruth. (1996). Domestic violence and the restorative justice initiatives: the risks of a new panacea. 4 Waikato L. Rev. 101.
Illman	Illman, Mika. (2008). Om villkoren för att den brottsmisstänkte skall kunna förklaras skyldig till brott i beslut om åtalseftergift. JFT. 2/2008. 137 – 147.
livari 3	livari, Juhani. (2004). Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi?. Yhteiskuntapolitiikka. 2/2004. s. 177 – 185.
livari 4	livari, Juhani. (2014). Lähisuhdeväkivallan sovittelu ja feminismin uudet tuulet. Haaste 1/2014.
Jonkka I	Jonkka, Jaakko. (2003). Seuraamusluontoisesta syyttämättä jättämisestä väkivaltarikoksissa. Defensor Legis N:o 3/2003.
Jonkka II	Jonkka, Jaakko (2003). Syyttäjän rooli ja syytekyynnys. Defensor Legis N:o 6/2003.

- Kainulainen Kainulainen, Heini. (2003). Teemahaastattelut kriminologisessa tutkimuksessa. I verkot Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64.
- Korkea-Aho Korkea-Aho, Emilia. (2004). Empiirisen oikeustutkimuksen käytäntö. I verkot Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64.
- Launiala Launiala, Mika. (2010). Esitutkinnasta tuomioon – esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. Edilex 2010/3. Publicerad på Edilex 21.1.2010.
- Leinonen Leinonen, Timo. (2002) Rikossovittelun justifikaatio: Republikaaninen ja restoratiivinen oikeus. I verkot III oikeustieteen tutkija- ja jatkokoulutuspäivät 6.-8.6.2002, Savonlinna / toimittaneet Tarmo Miettinen ja Tapio Määttä. Joensuu.
- Roach Roach, Kent. (2000). Changing Punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise. Canadian Journal of Criminology. Volume 42 No. 3. 249 – 280.
- Sambou & Uotila Uotila, Erika & Sambou, Saija. (2010). Victim–Offender Mediation in Cases of Intimate Relationship Violence—Ideals, Attitudes, and Practices in Finland. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention. 11:2, 189-207.
- Toivola Toivola, Jarmo. (2000). Asianajajan ja syyttäjän toiminnasta rikosprosessissa. Defensor Legis. N:o 4/2000.
- Tolvanen Tolvanen, Matti. (2003). Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. Defensor Legis No: 3/2003.
- Vuorenpää Vuorenpää, Mikko. (2003). Syyttäjää velvoittaa objektiivisuusperiaate. Defensor Legis N:o 6/2003.

Myndighetspublikationer:

- (E/C.12/CO/FIN/5) United Nations.Economic and Social Council. 18 May 2007.
E/C.12/CO/FIN/5.

AjUB 18/2010 rd	AjUB/18/2010 – SPR 7/2010, statsrådets redogörelse om jämställdheten mellan kvinnor och män.
Europeiska unionens officiella tidning	Europeiska unionens officiella tidning. 2006/C. 110/15.
LaUB 22/1994 rd	Lagutskottets betänkande om regeringens proposition nr. 94/1993 rd: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av strafflagen och vissa andra lagar, vilka hör till det andra skedet i totalrevideringen av strafflagstiftningen.
LaUB 2/2004 rd -	Lagutskottets betänkande gällande Regeringens proposition till riksdagen medförslag till lag om ändring av lagen om besöksförbud och lag om upphävande av 21 kap. 17 § strafflagen.
LaUB 13/2005 rd	Lagutskottets betänkande LaUB 13/2005 rd gällande Regeringens proposition med förslag till lag om medling vid brott.
LaUB 21/2101 rd	Lagutskottets betänkande 21/2010 rd gällande Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av 21 kap. 16 § strafflagen.
Periodic reports Finland	Fifth and Sixth Periodic reports Finland part of A/63/38.
Rekommendation No. R (99) 19	Rekommendation No. R (99) 19 från medlemsländernas ministerkommitté angående medling vid brott. Antagen av Europarådets ministerkommitté den 15 september 1999.
RP 79/1989 rd	Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revision av stadgandena om eftergift av straffrättsliga åtgärder.
RP 94/1993 rd	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av strafflagen och vissa andra lagar, vilka hör till det andra skedet totalrevideringen av strafflagstiftningen.
RP 82/1995 rd	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna.

RP 109/1996 rd	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om försöksverksamhet med ungdomsstraff och vissa därtill hörande lagar.
RP 44/2002 rd	Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror.
RP 93/2005 rd	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om medling vid brott.
RP 78/2010 rd	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 21 kap. 16 § strafflagen.
RÅ 2007:4	RÅ 2007:4. Hur beslut att inte väcka åtal sätts upp samt beslutets innehåll. Allmän anvisning till åklagarna. Dnr 4/31/07. Utfärdad 29.1.2007.
Statistikrapport 19/2011	Statistikrapport. (2011). Medling i brott- och tvistemål 2010.
Statistikrapport 15/2013	Statistikrapport. (2012). Medling i brott- och tvistemål 2012.
Statsrådet	http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/sv.jsp?oid=118361 . Senast besökt 2.5.2014. Kl. 19.29.
Statsrådets principbeslut	Statsrådets principbeslut om ett nationellt program för minskande av våld 14.12.2006. Tillgängligt på: http://www.vn.fi/toiminta/periaatepaatokset/periaatepaatos/sv.jsp?oid=178522 . Senast besökt 1.12.2011. Kl. 16.00.
STM 2000:27	Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2000:27. Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilöraportti.
Sv RP 2001/02:126	Regeringens proposition 2001/02:126 Medling med anledning av brott överlämnad till Riksdagen den 14 mars 2002, Stockholm.

Rättsfall

HD 2012:9

Elektroniska källor

- Brå rapport 2008 Medling igår idag och imorgon, en kort skrift om medling vid brott, brottsförebyggande rådet, kan laddas ned på www.bra.se/publikationer. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.25.
- Fylkesmannen www.fylkesmannen.no. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.51.
- Helsingfors medlingsverksamhet
- Helsingfors stads broschyr om medling i brott och tvistemål.
Tillgänglig på <http://www.sovittelutoiminta.fi/index.phtml?s=6>.
Senast besökt 28.11.2011. Kl. 15.20.
- <http://www2.ohchr.org/> <http://www2.ohchr.org/>, CEDAW, 23 experts. Senast besökt 19.5.2011 kl 16.52.
- Konfliktrådet 1 <http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/Konfliktradets-historie/>. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.51.
- Konfliktrådet 2 <http://www.konfliktraadet.no/no/Blogg/My-Blog/?userId=235&entryId=876>. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.51.
- Marshall Marshall, Tony F. (1999). Restorative Justice, an overview. Tillgänglig på: <http://library.npia.police.uk/docs/homisc/occ-resjus.pdf>. Senast besökt 16.11.2001. Kl. 16.17.
- Medling vid brott och tvister i Helsingfors
- http://www.stm.fi/sv/valfard/social_trygghet/medling_vid_brott_och_tvister. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.21.
- NTNU Samfunnsforskning AS
- <http://www.ntnusamfunnsforskning.no/prosjekt.aspx?id=a7ffe870-9e60-4187-8f72-11499127622a&themeOverride=Default>. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.37.
- Opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelu harkitsevalle
- <http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/8dcd619fed29c7e6e6fd70812a72d906/1399036895/application/pdf/3044189/Opas%20l%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivallan%20rikosasioiden%20sovittelu%20harkitsevalle.pdf>. Senast besökt 2.5.2014. Kl. 16.22.

Regionförvaltningsverket <http://www.intermin.fi/lh/etela/sto/home.nsf/pages/107F9D5158CE5F9DC2257428002AC892?opendocument>. Senast besökt 28.11.2011. Kl. 15.07.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas 1999, Sovittelijan käsikirja 1991

Nyaste versionen Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas finns tillgänglig på:

<http://info.stakes.fi/sovittelu/FI/julkaisut/index.htm#kirjat>. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.12.

Stakes

<http://info.stakes.fi/sovittelu/FI/koulutukset/lahisuhdevakivallansovittelu/lahtokohdat/index.htm>. Senast besökt 28.11.2011. Kl. 15.36.

Store Norske Leksikon www.snl.no. Senast besökt 19.5.2011. Kl. 17.52.

STM

http://www.stm.fi/sv/valfard/social_trygghet/medling_vid_brott_och_tvister. Senast besökt 30.11.2011. Kl. 15.32.

THL

http://www.thl.fi/sv_SE/web/sv/teman/informationspaket/medling/medlingsbyraernas_kontaktuppgifter. Senast besökt 2.5.2014. Kl. 16.12.

Muntliga källor

Intervju Åklagare A.

Intervju Åklagare B.

Intervju Åklagare C.

Intervju Åklagare D.

Intervju Åklagare E.

Intervju Åklagare F.

Intervju Åklagare G.

Intervju åklagare H.

Övriga källor:

E-post. Puumala, Sami. 1.3.2011.

Förkortningar

CEDAW CEDAW-konventionen (68/1968).

BRL Lag om rättegång i brottmål (11.7.1997/689).

Medlingslag L om medling vid brott och vissa tvister (1015/2005).

SL Strafflag (19.12.1889/39).

SFS 2006:901 Lag om ändring i socialtjänstlagen.

SFS 2002:445 Lagen om medling med anledning av brott.

SFS 2001:453 Socialtjänstlag

ÅkL Lag om åklagarväsendet (13.5.2011/439)

.

1 Inledning

Medling vid brott kan vara ett alternativ och / eller ett komplement till det traditionella straffprocessförfarandet. Vid medlingen träffas gärningsmannen och offret under ledning av en opartisk medlare som har tystnadsplikt. Gärningsmannen och offret diskuterar med varandra med hjälp av medlaren om vad som har hänt och vilka skador offret lidit av brottet och så ges båda möjlighet att ventiler sina känslor. En lyckad medling resulterar i att parterna förliks men mötet kan också resultera i ett avtal om gottgörelse för skador eller också helt enkelt i att personerna skakar hand och ber om ursäkt. Slutresultatet är viktigt men hela processen är minst lika viktig och en av de viktigaste utgångspunkterna vid medling är förfarandets frivillighet och förtrolighet samt medlarens tystnadsplikt och opartiskhet. Medlingens teoretiska grund ligger i den så kallade reparativa rättvisan som fungerar som ett alternativ till den retributiva, alltså den straffande rätten och så den rehabiliterande rätten.

I Finland etablerades medlingsförfarandet från och med 1980-talet och har sedan början av år 2006 reglerats i lagen om medling vid brott och vissa tvister 1015/2005 (nedan Medlingslagen). Frågan om vilka brott som kan bli föremål för medling är omdebatterad såväl nationellt som internationellt. Åsikterna om huruvida det enbart är fråga om lindriga brott eller ifall man också kan inkludera allvarliga brott i medlingsförfarandet är kraftigt delade. I Finland har man valt att inte uttryckligen utesluta något brott från förfarandet utan medlingslagen 3 § stadgar endast att *brottet skall bedömas vara lämpligt för medling*, därav utesluts inte till exempel medling i fall av våld i en nära relation.

Medling kan påverka straffprocessen i straffprocessens alla tre skeden – under förundersökningen, vid åtalsprövningen och slutligen i domstolsprocessen. I denna pro gradu avhandling koncentrerar jag mig på mellanskedet det vill säga åtalsprövningen. Vid åtalsprövningen är förlikning en grund som kan leda till att åklagaren beslutar om påföljdsartad åtalseftergift enligt BRL 1:8 ifall inte ett allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. Viktigt att minnas är att medlingen inte är bunden till straffprocessen. Man kan tänka sig två stigar som löper parallellt. På den ena stigen rullar medlingsprocessen och på den andra stigen straffprocessen. Det ena förfarandet utesluter inte det andra utan de fortsätter oberoende av varandra.

I denna pro gradu avhandling kommer jag att behandla frågan om hur medling i fall av våld i en nära relation påverkar åtalsprövningen ur åklagarens synvinkel. Först redogör jag för avgränsning, terminologi, metodik och forskningsfrågor och därefter är arbetet tudelat.

Den första delen är teoretisk och rättsdogmatisk. Först kommer jag att redogöra för teorin om den reparativa rätten. Därefter kommer jag att redogöra för hur medlingen är reglerad i Finland samt problematiken runt medling i fall av våldsbrott mellan närstående. Avslutningsvis redogör jag för hur frågan om medling i fall av våld i nära relation reglerats i Sverige och Norge eftersom detta väl belyser hur omdebatterat ämnet är och visar att det inte finns en enda rätt lösning. Hur medling som verksamhetsform historiskt sett tagits i bruk i Finland, Sverige och Norge påminner också mycket om varandra gällande bakgrundsideologi, grundprinciper och verksamhetsformer. Däremot är frågan om just huruvida medling kan förekomma i fall mellan våld mellan närstående olika. Då jag behandlat teorin bakom medling, redogör jag för stadgandena om misshandel eftersom det är den vanligaste formen av våld mellan närstående och lagändringar som skett gällande just misshandel i fall av våld mellan närstående. Sedan går jag igenom reglerna om åtalseftergift. Denna del är uppdelad så att jag från huvudregeln om åtalsplikt går till undantaget att låta bli att väcka åtal på skälighetsgrunder. Med undantaget "skälighet" menas uttryckligen förlikning mellan gärningsmannen och offret.

Den andra delen av detta arbete är empirisk. För detta arbete har jag intervjuat åtta åklagare från Nyland. Med intervjuerna har jag velat belysa hur skälighetsgrunden tillämpas i praktiken och förstå hur åklagarna resonerar. Lagstiftningen borde ju stå i växelverkan med verkligheten och jag tror att man genom att undersöka hur lagstiftningen tillämpas i praktiken genom att tala med utövarna får en betydligt vidare uppfattning om hur verkligheten är än då man bara ser till statistik eller lagstiftarens syfte. Med min undersökning har jag inte velat bedöma eller kritisera åklagarnas verksamhet eller att hitta ett svar på huruvida medling vid fall av våldsbrott mellan närstående är rätt eller fel eller hitta några absoluta sanningar. Detta inte är möjligt med ett så här geografiskt och innehållsmässigt begränsat material, utan snarare vill jag ge en inblick i hur åklagarna resonerar gällande lagen och lagens tillämpning och knyta teorin och praktiken närmare ihop för att se ifall de verkligen stämmer överrens.

1.1 Avgränsning

Denna undersökning har jag inledningsvis valt att avgränsa så att jag enbart koncentrerar mig på skälighetsgrunden i BRL 1:8, det vill säga *förlikning som grund för åtalseftergift* och frågan om hur denna grund tillämpas i praktiken.

Jag har valt att avgränsa undersökningen till att gälla enbart våld i en parrelation. Ur medlingslagen framgår inte specifikt vilka brott som kan vara föremål för medling, utan lagen stadgar enbart att brottet skall vara *lämpligt för medling*. Våld i nära relation kan innefatta en rad olika brott, men jag har valt att koncentrera mig enbart på bestämmelserna om misshandelsbrott

i SL 21 kap. det vill säga lindrig misshandel, misshandel och grov misshandel. Dessa brott är också typiska för våldsbrott som sker i nära relation.¹

I Strafflagen är inte familjevåld eller våldsbrott mellan närstående skilt definierade men inom social-, hälso- och sjukvården används begreppet dagligen. Inom medling vid brott avses med våldsbrott i nära relation våldsbrott som skett mellan sambopar, förlovade par, äkta makar, familjemedlemmar, fränskilda eller till exempel nära släktingar. Europeiska ekonomiska och sociala kommittén definierar "Våld mot kvinnor i hemmet" på följande sätt:

*"Våld i hemmet är att betrakta som partnervåld, som psykiskt eller fysiskt (inklusive sexuellt) våld inom äktenskapet eller andra samlevnadsformer, även efter en separation om det hänger direkt samman med det tidigare förhållandet. Detta våld handlar om en process som leder till kontroll och dominans, och som kränker partnerns rätt till frihet liksom hennes kroppsliga, själsliga och sexuella integritet. Särskilt det psykiska våldet ("själslig grymhet") får starka effekter på den drabbade kvinnans förmåga att värja sig mot våldet eller bryta relationen."*²

Termen jag kommer att använda är våldsbrott i nära relation. Jag har alltså uteslutit alla former av våld som föräldrar riktar mot barn eller tvärtom samt våld mellan släktingar.³

Slutligen har jag också gjort en geografisk avgränsning som redan nämndes ovan, det vill säga jag har koncentrerat den empiriska delen till att intervjua åklagare från Nyland innefattande Helsingfors, västra och östra Nyland.

1.2 Metodik

Empirisk forskning är direkt insamlad information om ett visst undersökt fenomenets tillämpning i verkligheten. Som renast förverkligas detta, då forskaren själv deltar i fältarbetet d.v.s. deltar i det undersökta fenomenet.⁴ Forskning kan vara kvalitativ eller kvantitativ. I en kvalitativ undersökning använder man sig ofta av små mängder material eftersom det inte är mängden material som är avgörande utan dess kvalitet. Intervjuer är en vanlig metod inom kvalitativ forskning, t.ex. temaintervjuer. Typiska drag för temaintervjuer är att de:

¹ Mer ingående om olika brott som förekommer i våld i nära relationer, se Kaitue, Noponen & Slåen, s. 43 – 49.

² Europeiska unionens officiella tidning, p. 2.3.3.

³ Familjevåld är svårdefinierbart eftersom det är ett så mångfacetterat fenomen. Mer om olika sätt att definiera familjevåld i Elvegård, Frigstad & Thorshaug s. 7 – 11. "Begrepet familjevåld er ut fra hva vi har erfart i denne evalueringen, ikke ferdigdefinert. Når det er sagt finnes det en god del definisjoner på familjevåld. Det er viktig å være klar over at voldsbegrepet og dermed også familjevåldsbegrepet, ikke er gjenstand for en ensartet forståelse og tilnærming. Det er i stadig forandring, og felles forståelse er nesten umulig å enes om." s. 8.

⁴ Korkea-Aho, s. 86.

1. är planerade på förhand,
2. är initierade och styrda av den som intervjuar,
3. som intervjuas motiveras av den som intervjuar,
4. som intervjuas får reda på sin roll först i samband med intervjun,
5. som intervjuas kan lita på att information de givit behandlas konfidentiellt.⁵

Min empiriska del består av temaintervjuer och dessa genomfördes under januari – februari månad 2012. Jag skrev frågorna på förhand och skickade dem till åklagarna jag skulle intervjuar för att de skulle hinna bekanta sig med min frågeställning och vad de förväntades svara på. Jag bandade in intervjuerna som gjordes hos respektive åklagare och därefter transkriberade jag intervjuerna. Ljudfilerna har jag laddat ner på CD-skiva och förvarat dem i ett låst fack. Jag anonymiserade åklagarna så att de i mitt material heter Åklagare A, Åklagare B, Åklagare C osv. Ur den transkriberade delen av intervjuerna har jag också valt att inte transkribera sådant som antingen åklagaren bett mig låta bli att transkribera eller sådant som jag själv insett att jag är tvungen att låta bli att transkribera ifall den informationen riskerar att avslöja åklagarens identitet. Alla åklagare skrev under en samtyckesblankett till intervjun. Blanketterna jag skickade ut var på finska och svenska. Materialet som sändes åklagarna finns som bilaga till denna pro gradu avhandling som bilaga 1 och 2.

I detta arbete har det inte varit möjligt att genomföra en riksomfattande undersökning på grund av dels finansiella orsaker och dels åtkomsten till personer att intervjuar. För att hitta personer att intervjuar var jag tvungen att ty mig till en så kallad "gate-keeper". Risken med en sådan "gate-keeper" är att denne kan vid valet av intervjuobjekt vara så att säga för hjälpsam och försöker hitta så "intressanta" person som möjligt eller personer som är "kunniga" eller "har åsikter".⁶ Min gate-keeper var i detta arbete Chefen för Styrnings- och utvecklingsenheten vid Riksåklagarämbetet, Statsåklagare, JD, VH, Mika Illman.

Vanligaste frågan man ställer sig gällande empirisk forskning är frågan om urvalets storlek, d.v.s. hur mycket material är man tvungen att samla för att materialet skall vara:

1. vetenskapligt,
2. representativt, och

⁵ Kainulainen, s. 18 – 20.

⁶ Trost, s. 118.

3. tillräckligt för att utgöra grund för en generalisering.⁷

För att svara på den första frågan, ifall min pro gradu avhandling är vetenskaplig använder jag mig av Ervastis artikel "*Empiirinen oikeustutkimus*" var frågan huruvida empiri inom juridiken över huvudtaget behövs diskuteras. I sin artikel hävdar Ervasti, att empirisk undersökning behövs och är nyttig eftersom man inte annars kan veta hur lagstiftningen förverkligas i praktiken och vilken påverkan lagändringar medför. Ifall inte juridiken har något gemensamt med verkligheten blir den abstrakt och relevansen kan ifrågasättas. Som exempel ger Ervasti frågan om hur abstrakta uttryck som till exempel skälighet hänger ihop med verkligheten. Ervasti menar att en statisk bild av rätten inte räcker till för att beskriva rättens dynamik, föränderlighet och dess verkliga kontext.⁸ Jag anser därför att min undersökning är vetenskaplig, i och med att syftet med undersökningen är uttryckligen att veta hur lagstiftningen förverkligas i praktiken och att klargöra hur skäligheten tar sig i uttryck och vad den kan leda till.

Gällande den andra frågan om huruvida materialet är representativt kan denna undersökning både försvaras och utsättas för kritik. Vanligtvis vill man ha en så stor variation som möjligt.⁹ Dock kan det också vara motiverat att ha ett mindre urval och ändå komma till goda slutsatser. Jag har gjort en geografisk avgränsning och hållit mig till Nyland. Dels har jag inte haft möjlighet att resa runt för att få ett heltäckande resultat från Finland och dels är huvudstadsregionen det område var medling förekommer mest. Eftersom jag också kommer att jämföra mina resultat med tidigare forskning, var riksomfattande intervjuer gjorts med åklagare tror jag ändå att denna undersökning kommer att vara representativ för i varje fall huvudstadsregionens praxis gällande tillämpningen av skälighetsprincipen men jag hävdar som sagt inte att denna undersökning kommer att presentera en absolut sanning. Generaliseringar kan dock inte göras utgående från denna undersökning eftersom jag utgår ifrån att variationen inom dessa tre områden inte kommer att vara så stor. En större undersökning hade eventuellt kunnat utvisa regionala skillnader i tillämpningen av BRL 1 kap 8 §.

1.3 Forskningsfrågor

Syftet med hela arbetet är att teoretiskt kartlägga hur medlingslagstiftningen är utformad och hur åtalsprövningen går till samt hur dessa går ihop. Dessutom vill jag få en praktisk insyn i hur lagen faktiskt tillämpas i verkligheten och vilka resultat som uppstår. Jag hoppas på att hitta svar på följande frågor:

⁷ Tuomi & Sarajärvi, s. 85.

⁸ Ervasti, s. 12 -15.

⁹ Trost, s. 117.

1. Hur gör åklagaren när han/hon tillämpar skälighetsprincipen i praktiken?
2. Hur ställer sig åklagarna till medling i fråga om våldsbrott mellan närstående?
3. Ifall inställningen är positiv, hur påverkar medlingen då och varför är inställningen positiv?
4. Ifall inställningen är negativ, varför?
5. Medling passar enligt riksåklagarens anvisningar,¹⁰ bra för målsägandebrott eller brott som är nära målsägandebrott. Under de senaste 20 åren har det skett märkbara ändringar i att såväl vanlig som lindrig misshandel gått från att vara målsägandebrott till brott som lyder under allmänt åtal i fråga om våldsbrott mellan närstående. Tyder inte dessa lagändringar på att lagstiftaren vill skärpa inställningen till åtgärdandet av familjevåld? Strider denna tanke om skärpta åtgärder mot familjevåld mot att familjevåld kan vara föremål för medling, som sägs vara lämpligt för lindriga brott? Hur går detta ihop?

Min teori är att ju grövre våldet är desto restriktivare ställer sig åklagarna till dels att sända fall till medling och dels att medge åtalseftergift. Relaterat till detta, utgår jag från att åklagarna hellre sänder fall av lindrig misshandel till medling än fall av misshandel eller grov misshandel och att det finns en korrelation mellan medgivna åtalseftergifter och våldets grovhet. Jag utgår ytterligare från att en fullbordad medling väger tyngre vid åtalsprövningen än en som är på hälft. Slutligen utgår jag ifrån att åklagarna har sinsemellan olika inställningar till förfarandet med medling i familjevåld och att vissa kommer att ha en negativ inställning och andra en positiv.

2 Reparativ rätt

Detta stycke handlar om reparativ rätt som utgör bakgrundsteorin för medling. Ofta görs ingen skillnad mellan medling och reparativ rätt. Medling är reparativ rätt och vice versa.¹¹ I denna del kommer jag först att referera Nils Christies text "*Conflict as property*" varefter detta går jag in på kärninnehållet i den reparativa rätten. Slutligen presenterar jag kritik som framförts mot den reparativa rätten.

2.1 "Conflict as property"

En av de mest inflytelserika texterna bakom den reparativa rätten är Nils Christies artikel "*Conflict as property*" skriven år 1977. Grundtanken i artikeln är att personer som direkt berörs av en konflikt eller en tvist fråntas rätten att själv förfoga över tvisten i samband med att rättsmaskineriet startar. Konflikten tas ifrån de direkt berörda parterna, den försvinner, eller så

¹⁰ Riksåklagaren utfärdar i egenskap av högsta åklagare anvisningar och föreskrifter. Dessa är viktiga bestämmelser en åklagare bör iaktta. Dylika anvisningar har getts om bl.a. åtalseftergift. Se också Helminen, s. 343.

¹¹ Peters, s 11. I litteraturen används också det engelska uttrycket *victim-Offender Mediation (VOM)*, men jag har valt att inte använda det engelska uttrycket utan hålla mig till uttrycket medling.

blir den andra människors egendom.¹² Offret blir en dubbelförlorare. Först såras offret av brottet och därefter tar staten över konflikten och ersättningen. Offret förlorar framför allt möjligheten att delta i sin egen konflikt.¹³

Christie är inte en förespråkare för att frånga rättssystemet som helhet. Han föreslår däremot en modell där rättssystemets fokus mer riktas mot offret. Skuldfrågan och frågan om vem som begått brottet fastställs i ett tidigt skede och därefter går processen vidare till att behandla offrets känslor till följd av brottet. I samband med detta kan man också vid behov behandla frågan om hur den förlust offret lidit skall kompenseras. Kompensationen är till exempel en arbetsprestation. I fall av skadegörelse kan gärningsmannen till exempel reparera något han söndrat. Efter detta skede skall rätten ta ställning till själva straffet som tillfaller gärningsmannen utöver kompensationen. Slutligen efter att domen givits kan man ta ställning till gärningsmannens behov som kan vara att åtgärda en bristfällig utbildning, ge gärningsmannen medicinerings eller dylikt och på så vis blicka framåt.

I Christies modell bör man också undvika experter eftersom de enligt hans beskrivning: *"are as cancer to any lay body"*. Specialisering leder till professionalism som i sin tur leder till att dessa utbildade människor får tillräckligt med makt för att hävda att de är de enda som kan lösa en viss fråga. Christie vill att rätten skall bestå av jämlika: *"it ought to be a court of equals representing themselves. When they are able to find a solution between themselves, no judges are needed. When they are not, the judges ought also to be their equals."*¹⁴ Han talar om så kallade professionella tjuvar. Han menar inte professionella i meningen yrkesbrottslingar utan snarare akademiska tjuvar som stjälar en konflikt för att kunna lösa den akademiska frågeställningen. Juristerna är speciellt duktiga på att stjäla konflikter eftersom de är tränade för att lösa och förhindra tvister. De har så att säga vuxit in i en subkultur där de i en hög grad är överrens om vad som är relevant i varje fall. Ur en konflikt väljer juristerna sedan de argument som är juridiskt relevanta, men dessa argument är samtidigt inte nödvändigtvis alla de argument som är relevanta för en lekman eller ett offer. Konflikten blir juristernas och domarnas egendom och den egentliga parten spelar sist och slutligen en mycket liten roll i sin egen konflikt.¹⁵

I Christies åsikter återspeglas den reparativa rättens grundidé. Konflikten är ett ärende mellan parterna. Gärningsmannen skall få ta ansvar för sin handling och offret skall få kompensation. Båda skall få ta del i sin konflikt och diskutera vad skadan inneburit för dem. Offret skall ha rätt till

¹² Christie, s.1: *"my suspicion is that criminology to some extent has amplified a process where conflicts have been taken away from the partners directly involved and thereby have either disappeared or become other peoples property."*

¹³ Christie, s. 3 och 7.

¹⁴ Christie, s. 11 – 12.

¹⁵ Christie, s. 1 – 4.

ersättning för skadan denne orsakats, inte staten. Dessutom bör man undvika professionalism och experter och istället låta parterna komma fram till en lösning som fungerar för dem.

2.2 Reparativ rätt

Den reparativa rätten uppstod på 1970-talet ur en växande skepticism mot både den straffande rätten och den rehabiliterande rätten.¹⁶ Även om reparativ rätt existerat länge har termen först inom de senaste 20 åren börjat användas i litteraturen. Teorin innefattar en mängd olika metoder för att lösa konflikter. Först och främst måste medling nämnas men andra exempel är samhällstjänst, medling, familjemöten och förlikningsprogram för offer och gärningsmän.¹⁷ Nästan överallt i Europa ses medling som det bästa sättet att förverkliga syften bakom den reparativa rättvisan som är en konsulerande rättvisa var människor tillsammans funderar och pratar om vilka konsekvenser ett brott gett upphov till och hur man kan åtgärda dem och samtidigt förebygga att de uppstår på nytt.

Då ett brott begås rubbas den normala verkligheten. Den reparativa rätten strävar till att återställa harmonin genom att inge en känsla av rättvisa.¹⁸ Målet är att erbjuda de inblandade en känsla av att bli helade.¹⁹ Man försöker återställa situationen såväl materiellt som immateriellt för alla parterna.²⁰ Den reparativa rätten har beskrivits på många sätt men med samma grundtanke. Efter ett brott samlas de berörda parterna det vill säga offret och gärningsmannen och vid behov en eller flera representanter för samhället ihop för att informellt och med låg hierarki tillsammans jobba för att återställa obalansen ett brott orsakat och för att ventilerka känslorna ett brott för med sig.²¹ I en domstolsprocess går det så som Christie ovan beskrev - konflikten tas ifrån de inblandade. De inblandade parterna är alltså inte bara offret och gärningsmannen utan också och samhället. Många känslor blir obehandlade i en domstolsprocess och efter processen kan parterna stå kvar med känslan att de inte fått rättvisa. Den reparativa rätten strävar efter att åtgärda detta.

Teorin är skadeinriktad och önskar reparera den materiella, fysiska eller psykiska skada som brottet orsakat i motsats till en rättsprocess som inte strävar till att hjälpa offret eller reparera eller lindra skadan som offret orsakats av brottet. Oftast är det också ovanligt att gärningsmannen ens funderar över brottets konsekvenser. Rättsprocessens syfte är inte heller att lösa konflikten mellan offret och gärningsmannen eller att ta hänsyn till deras känslor utan processens uttryckliga

¹⁶ Lemonne, s.43.

¹⁷ Akers & Sellers, s. 149. Roach, s. 256.

¹⁸ Peters, s. 10. Braithwaite, s. 324.

¹⁹ Zehr och Gohar, s. 22.

²⁰ Iivari 1, s.23. Leinonen, s. 148.

²¹ Roach, s. 256. Hooper & Busch, s. 103-104.

uppgift är att tillfoga gärningsmannen skada. Speciellt ett ovillkorligt fängelsestraff är samhällets kraftiga och primitiva reaktion och man kan inte hävda att straffets syfte vore att hela den dömde.

22

Den reparativa rätten närmar sig också brott och skador på ett problemlösande sätt. Man kan urskilja fyra huvudprinciper. Enligt den första principen skall man ge utrymme åt de personer som huvudsakligen påverkats av brottet. Speciellt uppmärksammas gärningsmannen och offret men man kan också ta i beaktande andra t.ex. familjemedlemmar. Enligt den andra principen skall man se problemen i deras sociala sammanhang. Enligt den tredje principen ser den reparativa rättvisan framåt och försöker lösa problemen. Slutligen, enligt den fjärde och sista principen skall problemlösningen vara flexibel och i mån av möjlighet kreativ. Den reparativa rätten syftar till att göra det möjligt för gärningsmannen att ta ansvar för sina handlingar och för offret att få sina behov fullständigt tillgodosedda.²³

I teorin om den reparativa rättvisan får det nuvarande systemet kritik eftersom det gör offret till en dubbelförlorare. Först utsätts offret för ett brott och därefter åsidosätts offret också i domstolsprocessen. Offret kan ådra sig en fysisk skada till följd av ett brott men samtidigt också en känsla av otrygghet eller en förlust av självkänsla och självvärde. Den reparativa rätten strävar till att åtgärda detta och tryggheten av offrets rättigheter ses vara en viktigare uppgift än straffandet av gärningsmannen. En reparativ process tryggar offrets möjligheter att försvara sina krav bättre än en traditionell domstolsprocess. Kraven kan bestå av emotionella, immateriella förluster men också materiella förluster.²⁴

Gärningsmannen å sin sida lider inte skada av brottet på samma sätt som offret. Däremot kan det finnas en bakomliggande skada som är orsaken till att gärningsmannens begick själva brottet. Gärningsmannens självkänsla kan också ha fått sig en törn i samband med skammen som förknippas med att bli arresterad. För gärningsmannens del kan den reparativa rätten återställa en känsla av trygghet och bygga upp självkänslan.²⁵ Förfarandet daltar dock inte med

²² Brunila, s. 31.

²³ Marshall, s. 5 – 6.

²⁴ Braithwaite, s. 323 – 327. Zehr och Gohar, s. 21 – 23. Mielityinen, s.4 – 5 Exakt hur den reparativa processen kan trygga offrets möjligheter att försvara sina krav kommer inte fram. Jag antar att det har samband med att man får prata om sina känslor och att offret i den reparativa processen får behandla alla krav hon eller han kan ha. I en domstolsprocess är kraven rätt begränsade och det finns inte utrymme för att behandla känslor i den traditionella finska domstolsprocessen. Däremot finns det fler stadganden som skyddar målsägandens intressen exempelvis målsägandens rätt att uttala sig.

²⁵ Braithwaite, s. 323 – 327. Zehr och Gohar s. 21 – 23.

gärningsmännen. Ansvarstagande och tillräknande betraktas ofta som tuffare och meningsfullare påföljder än korta straff.²⁶

Samhället drar också nytta av den reparativa rätten på många nivåer. Problemen som leder till att människor begår brott uppmärksammas och genom den reparativa rättens konsultativa natur uppstår diskussioner människor emellan om varför brott begås. Detta i sin tur leder till spridd kunskap om bakomliggande orsaker till brott t.ex. rasism, arbetslöshet och andra problem ett samhälle kan ha.²⁷

2.3 Kritik mot teorin om den reparativa rätten

Teorin om den reparativa rätten har också utsatts för kritik. Eftersom detta arbete är inriktat på våld i nära relationer har jag valt att koncentrera mig på kritiken som lyfter fram offrets ställning. Offrets ställning är ofta något som tas upp i samband med att kritik mot medling framförs.

En kritisk punkt inom den reparativa rättvisan är följande. Även om processen erbjuder offren en situation där deras intressen tillgodoses bättre än i en vanlig domstolsprocess fungerar inte detta alltid. Det finns offer som helt enkelt inte vill delta. Förfarandet grundar sig på frivillighet och många offer upplever att de inte vill träffa gärningsmannen på nytt. Ifall någondera parten inte vill delta kan förfarandet inte tillämpas. Dessutom finns det risker att förfarandet upplevs mer belönande för gärningsmannen än offret. En stor risk finns också på en praktisk nivå. Efter att våld mellan närstående erkänts som verkliga brott som förtjänar offentlig diskussion och straff, frågar man sig ifall den reparativa rätten återför behandlingen av dessa till privata omgivningar. Där existerar ofta en maktobalans mellan kvinnan och mannen. I värsta fall kan kvinnan till exempel beskyllas för att ha orsakat brottet.²⁸

Ytterligare misslyckas den reparativa rätten med att trygga offrets rättigheter på minst fyra punkter. För det första förutsätts att den brottsliga gärningen uppdagats av en myndighet för att den reparativa processen skall starta och utöver detta krävs att gärningsmannen på någon plan aktivt deltar och erkänner åtminstone en del ansvar. Detta är inte alltid fallet. För det andra är den reparativa rättsprocessen fortfarande väldigt gärningsmannainriktad eftersom en process begränsas till fall där gärningsmannen erkänt och vill delta och påföljderna är begränsade till vad gärningsmannen och samhället kan erbjuda. För det tredje går det inte att reparera alla de skador ett offer lidit. Följder av brott för offret kan vara psykiska sjukdomar, alkohol- och drogmisbruk, självmord och/eller sämre akademisk prestationsförmåga. Det att gärningsmannen ber om ursäkt

²⁶ Roach, s. 263.

²⁷ Braithwaite, s. 323 – 327. Zehr och Gohar s. 21 – 23.

²⁸ Roach, s.255 och 271 – 272.

eller att man uppnår en större förståelse för orsaken till brottet eller en ekonomisk ersättning räcker inte alltid till. Att bygga upp ett liv igen efter ett trauma kräver mycket och dessa kan inte gärningsmannen och övriga som deltar i en reparativ process erbjuda. För det fjärde tar inte staten en aktiv roll i att återuppbygga offrets liv. Då de reparativa processerna ofta sköts av icke-statliga organisationer finns det inte resurser till detta. Även om gärningsmannen och samhället erkänner skadan offret lidit till följd av ett brott skulle ett ställningstagande av staten vara mycket kraftfullare.²⁹

3 Medling

I Finland kan man i stort sett sätta ett likhetstecken mellan reparativ rätt och medling. I detta stycke kommer jag att gå igenom vad medling är, hur man medlar man i Finland i brottmål och närmare bestämt hur går medlingen till då det är fråga om brott i nära relation? Först gör jag en kort historisk inblick och därefter går jag in på lagstiftningen runt medling och förklarar hur medlingen går till i praktiken och slutligen går jag igenom medling i fall av våld i nära relationer.

3.1 Historia

Från och med början av 1980-talet har förlikning tillämpats i Finland.³⁰ Utvecklingen fick sin grund i kriminalpolitiska alternativ för konfliktlösning som förespråkades av numera pensionerade sekreterare för kriminalvårdsarbete³¹ Pekka Viirre och av forskningschefen Juhani Iivari på Institutet för hälsa och välfärd och resulterade i att medlingsverksamheten påbörjades i Vanda år 1983.³² Härefter spred sig medling som förfarande i till flera orter i Finland och förfarandet fick positiv respons i offentligheten.³³ Trots en återgång på 1990-talet till följd av den ekonomiska recessionen erbjöds medling i över 100 kommuner och diskussioner om att etablera förfarandet fördes men inget hände. Medling som eget förfarande var inte reglerat i lag men det som fanns var anvisningar för medling t.ex. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas 1999 och Sovittelijan käsikirja 1991.³⁴

²⁹ Herman, s. 75 – 79.

³⁰ RP 44/2002, s. 185, se också Mielityinen s. 1 – 2. Järvinen s.30. Flinck & Iivari, s. 24. Virolainen & Pölönen I, s. 419-420.

³¹ Angående Virres titel finns ingen exakt motsvarighet på svenska. Den officiella titeln för tjänsten är ”työalasihteeri”, som i sig inte säger så mycket. Enligt Sami Puumala som nu för tiden sköter om tjänsten kan Virres arbete beskrivas på följande sätt: ”Työskenteli Suomen ev.lut.kirkon Kirkkohallituksessa työalasihteerinä, vastualueenaan rikoksiin liittyvä työ ja rikoksiin liittyvät kysymykset rikossa.” E-post Puumala 1.3.2011.

³² Järvinen, s. 30 – 32. Iivari 1, s.13. Iivari 3, s. 179. RP 93/2005, s. 4. RP 109/1996, s.5.

³³ Järvinen, s. 3. Aaltonen, s. 16.

³⁴ Iivari 1, s. 13. Den nyaste versionen Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas finns tillgänglig på <http://info.stakes.fi/sovittelu/FI/julkaisut/index.htm#kirjat>. Senast besökt 19.5.2011 kl 17.12.

I regeringens proposition gällande lag om försöksverksamhet med ungdomsstraff³⁵ konstaterades att medlingsverksamheten i Finland blir mer och mer omfattande och att avsaknaden av egentlig lagstiftning om medling orsakar förvirring. Då medlingen dessutom hade ett samband med strafflagstiftningen kunde enhetligheten i tillämpningspraxis äventyras på grund av bristfälliga regler. Någon viss reglering fanns i och med att huvuddelen var organiserad under socialnämnderna men det fanns ingen riksomfattande organisation och inget regelverk. Ett oreglerat förfarande ansågs i princip överrensstämma med frivilligheten och vissa av tankegångarna bakom medling. Styrningen genom lagstiftning av medlingsverksamheten blev problematisk just i och med verksamhetens inofficiella karaktär.³⁶ Medlingen var också organiserad på olika sätt i olika kommuner, ett styrande organ saknades och det fanns stora variationer i medlarnas kunskap och kompetens. Tillgången till tjänsten varierade också inom landet. Brottstyperna som överfördes till medling hade också ändrats. Från att förfarandet varit aktuellt gällande ungdomsbrottslighet hade ändrade det till att också brott begångna av vuxna och våldsbrott i nära relation överfördes till medling. Detta medförde nya utmaningar för medlingsverksamheten och för att kunna tackla dessa utmaningar behövdes nya lösningar. Medlarnas skolning behövde också överses just på grund av att brotten som medlades blev grövre och krävde mer kunskap av medlarna. Kostnaderna för medlingen föll på kommunerna, frågan om hur man skulle garantera medlingens kvalitet var osäker och slutligen var det viktigt att finna ett gemensamt förfaringssätt för proceduren inom landet så att medborgarna kunde erbjudas tjänsten jämlikt.³⁷

Den 1.12 1998 tillsattes en arbetsgrupp av Social- och hälsovårdsministeriet för att bedöma medlingens organisations- och finansieringsmodeller, göra utvecklingsförslag och främja utvidgandet av medlingsverksamheten. Arbetsgruppen kom i sin rapport fram till att en utredningsperson bör tillsättas för att för det första kartlägga medlingsverksamhetens omfattning, behov och kostnader. För det andra skulle denna person utgående från internationella erfarenheter utreda ifall skuldsaneringsmodellen och andra dylika modeller går att använda i samband med medling och för det tredje skulle detta resultera i ett förslag för hur medlingsverksamheten borde organiseras riksomfattande. Så gjordes, och till utredningsman valdes forskningschef Juhani Iivari på Stakes med forskningsassistent Marko Lähteenmäki.³⁸ Förslaget som lades fram då utredningen var klar innefattade ett förslag om att man i Finland skulle stifta en lag om förlikning. Kommunerna klarade på basis av utredningen inte själva av att

³⁵ RP 109/1996 rd.

³⁶ RP 109/1996 rd, s. 5 och 8. Se också mer under rubrik 7.1.

³⁷ Iivari 1, s 13 – 14.

³⁸ Iivari 1, s. 13. STM 2000:27, s. 16 – 19.

erbjuda servicen frivilligt och med egna krafter så att servicen skulle finnas tillgänglig på riksomfattande nivå. Kravet på jämlikhet inför lagen krävde att förlikning borde finnas tillgänglig på lika grunder i hela landet.³⁹

Behovet av en reglering understöddes också i och med att Europarådets ministerkommitté den 15 september 1999 hade antagit en rekommendation R (99) 19 om medling i brottmål.

Rekommendationen angav riktlinjer för allmänna principer vid medling, rättsliga utgångspunkter, rättsapparatusens relation till medling, medlingsverksamheterna och medlingens utveckling. I rekommendationen definierades inte medling utan rekommendationen gällde alla processer "*som gör det möjligt för offer och gärningspersoner att på frivillig basis aktivt få deltaga i ett möte där de talar om konsekvenserna av brottet med stöd av en opartisk tredje part (medlaren).*"⁴⁰

Eftersom Finland är medlem i Europeiska unionen, omfattades (och omfattas fortfarande) Finland också av denna rekommendation. Enligt rekommendationen bör medling vid brott vara "*en allmänt tillgänglig verksamhet. Detta från rättvisesynpunkt och för verksamhetens kvalitet. Medlingsverksamheten, oavsett om den drivs i allmän eller privat regi, bör vara officiellt godkänd av statsmakterna som en möjlighet, ett alternativ eller ett komplement till den sedvanliga rättsprocessen. Det allmänna bör normalt finansiera medlingsverksamheten och på något sätt vara ansvarig för den.*"⁴¹

Förlikningsförfarandet hade redan diskuterats i samband med andra lagstiftningsåtgärder t.ex. BRL 1:8. Allt tydde på att medling var ett etablerat, undersökt och fungerande system vilket sist och slutligen ledde till att medlingsförfarandet som helhet fick lagstöd i samband med att Lagen om medling vid brott och i vissa tvister 1015/2005 trädde i kraft den första januari 2006. Lagen kompletterades år 2006 med Statsrådets förordning om medling vid brott och i vissa tvister 12.4.2006/267, som trädde i kraft 18.4.2006.

3.2 Medling

Enligt medlingslagen 1 § är medling en:

"... avgiftsfri tjänst där det ordnas möjlighet för den misstänkte och brottsoffret att genom en opartisk medlares förmedling mötas i förtrolighet för att behandla de psykiska och materiella skador som ett brott orsakat offret och att på egen hand försöka komma överrens om åtgärder för att gottgöra dessa skador."

³⁹ STM 2000:27, s. 98.

⁴⁰ Rekommendation No. R (99) 19.

⁴¹ Rekommendation No R (99) 19, del II, punkt 3.

Det finns en mängd definitioner på vad medling är, medling kan till exempel definieras som *”ett konsensusbaserat förfarande som inte resulterar i något verkställbart avgörande, utan där resultatet i bästa fall blir ett avtal mellan parterna”*.⁴²

Parterna i konflikten är också konfliktens sakkunniga. Medlingen grundar sig på parternas behov inte på deras juridiska rättigheter.⁴³ En lösning uppnås genom diskussion mellan offret och gärningsmannen.⁴⁴ Social- och hälsovårdsministeriet övervakar, styr och leder tjänsten.⁴⁵ Enligt Medlingslagen 7 § är regionförvaltningsverket skyldig att ordna medlingsverksamheten inom sitt verksamhetsområde på ett ändamålsenligt sätt så att tjänsten finns tillgänglig. Allt som allt finns det 34 medlingsbyråer i Finland.⁴⁶

Ur medlingslagen 3 § framgår vilka ärenden som kan behandlas vid medling men inte uttryckligen vilka brottstyper. Enligt 3 § skall brottet bedömas vara lämpligt för medling. I beaktande skall tas bl.a. tillvägagångssättet, brottets art och förhållandet mellan den misstänkte och brottsoffret. Utgångspunkten vid medlingen är förfarandets frivillighet, medlarnas oberoende, tillgodoseende av klientens behov samt understödande av kundens egen aktivitet för att lösa problemet.⁴⁷

I medlingslagens 10 § stadgas om medlarens behörighetskrav. Enligt 10 § skall den som leder medlingsverksamheten och den som är handledare skall ha en lämplig högskoleexamen. För medlaren ställer lagen krav på att denne skall ha gått en introduktionskurs samt ha en sådan utbildning, erfarenhet och skicklighet som en framgångsrik skötsel av uppgiften förutsätter. Förfarandet är strikt konfidentiellt. På handlingarnas offentlighet och medlarens tystnadsplikt tillämpas Lagen om offentlighet i myndigheters verksamhet (21.5.1999/621).

Då ett brott begåtts kommer medling med i bilden på följande sätt. Först krävs att någon tar initiativ till medling. Ur Medlingslagen 13 § framgår att initiativ kan tas av den misstänkte, brottsoffret, en polis- eller åklagarmyndighet eller en annan myndighet. I fråga om minderåriga misstänkta eller brottsoffer får också vårdnadshavarna eller andra lagliga företrädare ta initiativ till medling. Ifall av våld i nära relation kan enligt 13 § 2 mom. initiativ endast tas av polis eller åklagare.

⁴² Knuts, s. 77. Knuts skriver om domstolsbaserad medling, men definitionen är lika väl tillämplig på också andra former av medling.

⁴³ Brunila, s. 33.

⁴⁴ Hahto, s. 78.

⁴⁵ Se också <http://info.stakes.fi/sovittelu/SV/index.htm> och medlingslagen 6 § *”För styrningen, tillsynen och utvecklandet på riksnivå av medlingsverksamheten finns i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet en delegation för medling vid brott som tillsätts av statsrådet för tre år i sänder. Närmare bestämmelser om delegationens uppgifter och sammansättning utfärdas genom förordning av statsrådet”*.

⁴⁶ THL.

⁴⁷ Stakes.

När initiativet kommit till medlingsbyrån utreds det ifall fallet lämpar sig för medling och parterna kontaktas. Ur Medlingslagens 2 § framgår förutsättningarna för medling. Medling kan endast genomföras mellan parter som *personligen* och *frivilligt* har uttryckt sitt samtycke till medlingen och som kan förstå betydelsen av en medling och de avgöranden som träffas under den. Innan parterna ger sitt samtycke till medling skall de informeras om sina rättigheter och sin ställning i samband med medlingen. Därefter utser medlingsbyrån en medlare som är lämplig för uppgiften. Enligt Medlingslagen 16 § 1 mom. punkt 2 bedöms medlarens lämplighet på basis av medlarens erfarenhet och personliga egenskaper. Denna person får inte vara jävig. Vid behov kan också en tolk närvara. Medlarens uppgift är inte att för parternas del finna en lösning utan medlaren skall fungera som en person som möjliggör en lösning (*facilitator*).⁴⁸

I medlingslagen 17 § beskrivs förfarandet vid själva mötet. Offret och gärningsmannen möts och behandlar såväl materiella som fysiska skador som offret utsatts för. Syftet är att uppnå förlikning. Det är medlarens uppgift att ordna dessa medlingsmöten. Medlaren skall hjälpa parterna att sinsemellan finna lösningar som tillfredsställer dem och ifall en lösning nås uppgörs ett avtal som båda undertecknar tillsammans. Medlaren lämnar därefter en redogörelse över medlingen till medlingsbyrån. Vid behov kan också flera medlingsmöten ordnas och medlingen kan också avbrytas när som helst ifall det visar sig att något inte fungerar.⁴⁹ Gottgörelsen kan bestå av arbete eller pengar men medlingen kan också sluta i att gärningsmannen ber om ursäkt.⁵⁰ En stor skillnad mellan rättegång och medling är att i medlingen finns inte vinnare och förlorare. Parterna har helt enkelt mer utrymme för att göra intresseavvägningar – ge och ta.⁵¹

Klara hinder för medling kan utgöras av att någondera parten helt enkelt inte vill delta i medlingen eller att gärningsmannen inte till exempel erkänner att han har gjort fel. Medlingsbyrån kan också anse att ett brott helt enkelt inte lämpar sig för medling ifall det är för grovt eller ifall våldet är t.ex. upprepat.

De största hindren för medling är människors och organisationers stagnerade tankesätt och en kultur som baserar sig på makt. Karaktärsdrag som till exempel girighet och avund samt människans tankesätt och förmåga att manipulera kan också utgöra hinder för medling. Vår kultur uppmuntrar inte heller till dialog och till ömsesidig respekt, tolerans, empati, tillit och förlåtelse som är delar av medlingens grundvalar.⁵²

⁴⁸ Brunila, s. 23.

⁴⁹ Helsingfors medlingsverksamhet.

⁵⁰ STM.

⁵¹ Lindell, s. 69.

⁵² Brunila s. 34. Vad ett stagnerat tankesätt är anger inte Brunila.

3.3 Medling i fall av våld mellan närstående

Våldsbrott mellan närstående kan ta sig i uttryck på många olika sätt. Det kan vara fråga om misshandel men också verbalt hot, förolämpningar eller annat beteende som kan upplevas hotande. Begreppet är inte definierat i strafflagen och våldet kan fylla många olika rekvisit.

Framför allt brukar misshandel komma i fråga (SL 21:5), men också andra brottstyper som t.ex. olaga hos, tvång och sexualbrott förekommer. I praktiken sänds inte fall av sexualbrott till medling även om lagen inte utesluter att så kunde göras.⁵³ Offret traumatiseras av våldet och ju längre våldet pågår desto allvarigare blir följderna. Våldet kan orsaka också andra följder än fysiska och psykiska.⁵⁴

I Finland utesluts medling inte kategoriskt i fall av våld mellan närstående. Lagen stadgar som nämnt enbart att fallet skall vara "lämpligt". Det finns inget svar på frågan om vad som är lämpligt eftersom varje fall är olika det förra. Man kan inte presentera kategorier för vilka brott som är lämpliga för medling. Det väsentliga är att man i varje fall skilt för sig utreder fallets särskilda drag och tar i beaktande parterna, familjerna, brottet och omständigheterna kring brottet och inte enbart stirrar på hur brottet klassificeras enligt strafflagen.⁵⁵

Frågan om huruvida våldsbrott mellan närstående över huvudtaget kan medlas delar åsikter och mycket debatt har också förts om detta i Finland. Våldsbrott mellan närstående är i fråga om medling en speciellt krävande brottstyp eftersom fenomenet är väldigt mångfacetterat och det har riktats mycket kritik mot medling av våldsbrott mellan närstående.⁵⁶ Också mellan åklagarna jag intervjuade kunde man skönja meningsskiljaktigheter i hurudant våld medling kunde ske. Somliga ville inte alls begränsa medlingen till att gälla enbart vissa brottstyper eller grader av grovhet medan andra tyckte att medling enbart kunde vid engångsföreteelser där våldet varit lindrigt.

Motståndarna till medling i fall av våldsbrott mot närstående har påpekat att det finns en risk för att medlingen ifrågasätter offrets rätt till fysisk integritet i hemmet och i parförhållandet och att medlingen försvagar offrets rättskydd. Kritik har också framförts mot att parterna i medling inte är jämlika på grund av maktobalansen mellan misshandlaren och offret.⁵⁷ I lagutskottets betänkande gällande regeringens proposition med förslag till lag om medling vid brott,⁵⁸ dryftas

⁵³ Flinck & Elonheimio, s. 112.

⁵⁴ Opa's lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle, s. 4.

⁵⁵ Flinck & Elonheimio, s. 126.

⁵⁶ Flinck & Elonheimio, s. 110, se också livari 2, s. 32.

⁵⁷ Flinck & Elonheimio, s. 109.

⁵⁸ LaUB 13/2005 rp, s. 5.

frågan om huruvida våldsbrott mellan närstående skall kunna överföras till medling. Utskottet ansåg att formuleringen att brottet skall anses "lämpligt" vara svepande. Brottstypen, gärningsformen och relationen mellan den brottsmisstänkte och offret vore enligt utskottet lämpliga urvalskriterier och utöver detta borde också andra faktorer som anknyter till brottet beaktas som helhet. Ju grövre brottet är desto noggrannare borde övervägningen vara huruvida medling är ett lämpligt förfarande eller inte. Dels kan det vara svårt att uppnå samförstånd vid grova brott och dels kan det straffrättsliga systemets trovärdighet lida ifall medling blir ett allmänt förfarande vid dessa fall av grova brott.

Utskottet uppmärksammade speciellt förutsättningarna för medling i fall av våld mellan närstående och att specialdragen i medling i våldsbrott i nära relationer kräver mer av medlaren. Under medlingsmötet går man genom diskussion igenom våldet och dess följder och klargör vad som kan göras för att undvika motsvarande situation i framtiden och trygga offrets omgivning. Utskottet ansåg att även om medling tillämpas bör man förhålla sig restriktivt till medling i fall av våld mellan närstående och möjligheten att avbryta medlingen närhelst man själv vill skall alltid finnas kvar. Däremot ansågs att möjligheten att påbörja medling kan visa sig vara ett beaktansvärt medel för att reparera ett förhållande eller ett familjeförhållande. Detta förutsätter dock att gärningsmannen erkänner att han gjort fel och att han uppriktigt ångrar sitt brott. Hinder för medling konstaterades kunna utgöras av att våldet är upprepat eller att paret tidigare redan deltagit i medling på grund av våld mellan närstående. Hinder ansågs också utgöra att gärningsmannen anser att våld är ett godtagbart sätt för att lösa konflikter i ett parförhållande.⁵⁹

3.3.1 Medlingens gång

Skillnaden mellan medlingen i våld mellan närstående och medling i andra ärenden är att initiativ till den förra enbart kan tas av åklagaren eller polisen. Enligt medlingslagen 13 § 2 mom. får i fråga om våld mellan närstående endast polis- eller åklagarmyndighet ta initiativ till medling. Till förutsättningarna för att ett ärende skall kunna tas upp till medling hör att parterna frivilligt gett sitt samtycke till förfarandet samt att parterna kan förstå betydelsen av själva medlingen och avgöranden den kan resultera i.⁶⁰

Frågan om medling är ett lämpligt förfarande i respektive situation avgörs av ett mångdisciplinärt samarbete. I vart fall för sig avgör polisen, åklagaren, medlingsbyråns arbetstagare, medlarna och i mån av möjlighet också experter på familjevåld och våld mellan närstående huruvida fallet är lämpligt eller inte. Parterna bör få tillräckligt information om syftet med medlingen av den

⁵⁹ LaUB 13/2005 rp, s.5.

⁶⁰ Medlingslagen 2 §. Se också RP 93/2005, s. 11.

myndighet som sänt fallet till medling. Dessutom bör parterna få information om medlingens innehåll rättskyddsfrågor och om medlingens påverkan i straffprocessen. Informationen skall vara tillräcklig för att parterna på basis av denna skall kunna avgöra huruvida de vill delta i medlingen eller inte. Parterna skall också få information om deras rätt att ha en stödperson med sig och om sin rätt att när som helst avbryta medlingen och te sig till myndigheterna. Parterna kan också anlita juridisk hjälp i vilket skede av processen som helst. Slutligen skall de informeras om att medlingens resultat återvänder till den myndighet som tagit initiativ till medling och åklagaren som sedan i sin tur gör åtalsprövning.⁶¹

Samtidigt som medlingen pågår är åklagaren inte tvungen att vänta på medlingen över huvudtaget ta den i beaktande. Åtalsprövningen är på inget sätt beroende av medlingen utan fortgår trots medling. Det är upp till respektive åklagare att bestämma hur och om medlingen påverkar åtalsprövningen. I denna undersökning väntade dock åklagarna ofta på medlingsresultatet. Utgångspunkten är att man aldrig vid medlingen avgör den straffrättsliga delen i fallet, denna bedömning hör alltid till myndigheterna. Medlingen erbjuder en möjlighet att kartlägga situationen som den är med hjälp av erfarna medlare.⁶²

Då medlingsbyrån fått ett fall avgör skolade professionella medlingsledare ärendets lämplighet för medling och kollar upp ifall parterna tidigare varit med om medling eller om det finns hinder för medling eller ifall det finns förutsättningar för att fortsätta medlingen. Därefter väljs medlare som sätter sig in i ärendet, ofta är dessa medlare två – en man och en kvinna. Ifall det finns barn inblandade och det skulle uppkomma ett behov att göra en barnskyddsanmälan gör medlingsbyrån en sådan ifall inte polisen redan gjort det. Då medlarna satt sig in i fallet bestämmer de träff med parterna. Först träffas parterna skilt för sig. Medlingsförfarandet inleds alltid på detta sätt. Vid denna träff bestäms hur medlingen skall fortskrida och ifall parterna ännu vill fortgå med medlingen och förutsättningar finns så börjar parterna förberedas för medling. Medlingsprocessen avbryts ifall det uppstår hinder för medling och ärendet återgår till åtalsprövningen. Efter de enskilda träffarna fortskrider medlingen till en gemensam träff som utgör kärnan i själva medlingen. Vid denna träff får båda parterna berätta sin version av det skedda så att den andra lyssnar. Man stöder dialogen mellan parterna och känslor får ventileras. Vid behov kan man också hålla en paus eller skjuta upp medlingen. Medlarnas uppgift blir att försöka skaka av sig sina egna fördomar och inta en fördomsfri och öppen attityd gentemot parternas dialog. Vid medlingen bestäms hur skadorna skall ersättas och orättvisorna åtgärdas,

⁶¹ Flinck & Elonheimo, s. 120 – 121.

⁶² livari 2, s. 33.

ofta är den symboliska ersättningen viktigare än den materiella och ersättningen skall också vara skälig.

I fall av medling av våld mellan närstående, är det också möjligt att ordna flera medlingstillfällen såväl sådana där parterna träffas tillsammans med medlare enskilt för sig och tillsammans. Efter att medlingen är klar kan man besluta om en så kallad uppföljningstid för att försäkra sig om offrets säkerhet och för att kontrollera ifall avtalet uppfylls. Man kan också inkludera parternas närstående som stödnätverk för att få våldet att upphöra och för att hjälpa och stöda parterna. Förlåtelse kan finnas med, men i vissa fall har ursäkternas betydelse urvattnats, varpå de inte används då betydelsen saknas. Parterna kan också bestämma sig för att gå skilda vägar då medlingens syfte på inga sätt är att få parterna att hållas ihop. Genom medling kan parterna erbjudas ett fredligt sätt att gå skilda vägar, vilket i sig också gynnar eventuella barn som finns i parförhållandet.⁶³

3.3.2 Medlarna i våldsbrott mellan närstående

En av de viktigaste poängerna med medlaren är att denna skall vara frivillig och opartisk. På medlaren tillämpas jävsreglerna i förvaltningslagen (434/2003) 5 kapitel 27-29§. En medlare får inte delta i medlingen ifall han eller hon är jävig. Medlaren är jävig på grunderna som räknas upp i förvaltningslagen 5: 28, till exempel är alltså medlaren jävig om en närstående till medlaren är part i ärendet. De som räknas som närstående räknas upp i förvaltningslagen 5:28.2, till exempel make samt barn, barnbarn, syskon, föräldrar, far- och morföräldrar samt också den som på något annat sätt står tjänstemannen särskilt nära liksom även dessa personers maka. På medlarnas verksamhet tillämpas ytterligare reglerna om rätten att ta del av myndigheternas offentliga handlingar samt om tystnadsplikt för den som är verksam vid en myndighet och om handlingssekretess i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999).

Utgångspunkten är att medlaren inte skall fungera som domare utan som en person som möjliggör kommunikation en så kallad *facilitator*. Med sin egen personlighet, erfarenhet och medlingserfarenhet bygger sedan var och en av medlarna upp respektive medlingstillfälle. Medlaren skall inte erbjuda parterna en lösning på problemet utan göra utrymme för att parterna skall kunna uttrycka sina känslor och själva komma till en lösning. Medlaren skall också kunna jämna ut eventuella ojämna maktförhållanden mellan parterna vid behov.⁶⁴

I det finska medlingssystemet är utgångspunkten för medlarens ställning alltså dennes opartiskhet. Parterna har dock ofta varken möjlighet eller kapacitet att avgöra huruvida medlaren

⁶³ Flinck & Elonheimo, s. 120 – 123.

⁶⁴ Iivari 2, s. 27

är opartisk eller inte på andra grunder än sina egna känslor.⁶⁵ Ett sätt att garantera opartiskheten är att ha två medlare. Såsom ovan nämnts är medlarna ofta i fall av våld mellan närstående två till antalet och dessutom en man och en kvinna. Syftet med detta är att uppmärksamma skillnader i synsätt mellan könen och att möjliggöra valbarhet vid till exempel de enskilda träffarna. Parterna kan också uppleva medlingen som mera jämlik ifall båda könen är representerade. Dessutom har medlarna stöd av varandra då de är två och de efter medlingen tillsammans kan gå igenom det som hänt.⁶⁶ Framför allt stöds också opartiskheten av att parterna är två.⁶⁷ I Finland är det ett absolut krav i fall av medling av våld mellan närstående att det finns två medlare även om dessa inte alltid är man och kvinna.⁶⁸

En opartisk behandling garanteras på sätt och vis av att medlarna är två men medlarna borde trots detta alltid vara medvetna om att de i viss mån utövar makt över parterna. I det finska systemet kan inte medlaren tvinga parterna att fullfölja avtalet men nog utöva makt i den bemärkelsen att medlaren kan ha information om processen eller om domstolspraxis som inte parterna har.⁶⁹

De mest centrala egenskaperna hos en medlare är förutom deras egen personlighet yrkeskunskap, oavhängighet kapaciteten att känna empati. De måste vara kvicktänkta och ha goda interaktionskunskaper. Medlingsbyrån skall utreda att medlarnas eget liv är i skick och stabilt, eftersom medlarna inte får ha egna obehandlade problem med våld eller utsatthet som offer eller övriga kontroverser inom sin egen familj som kan påverka deras jobb. Eftersom medlarna i sitt jobb möter våld, känsliga situationer, utsatthet, lidande, ondska och kraftlöshet behöver de vara färdiga att vara mycket självkritiska för att känna igen sina egna känslor och reaktioner som kunde äventyra deras opartiskhet.⁷⁰

3.3.3 Medling i fall av våldsbrott mellan närstående presenterat i siffror

I Finland har man fört statistik över fall av våldsbrott mellan närstående sedan år 1996. Anmälningssbenägenheten stiger hela tiden men det finns fortfarande ett stort mörkertal. Statistiken polisen för ger inte alltid en heltäckande bild av hur läget egentligen ser ut. Mörkertalet beror till en stor del på att ifall våldet inte haft dödlig utgång, så anmäls våldet först då det pågått länge.⁷¹

⁶⁵ Mielityinen, s. 132.

⁶⁶ Flinck & Elonheimo, s. 123 – 125.

⁶⁷ Iivari 2, s. 26. Flinck & Elonheimo, s. 121.

⁶⁸ Iivari 2, s. 26.

⁶⁹ Mielityinen, s. 132-133.

⁷⁰ Flinck & Elonheimo, s. 123-125.

⁷¹ Flinck & Elonheimo, s. 113. Hyvärinen & Hautamäki, s.8.

Ur statistikrapport 19/2011, framgår att totalt 12 313 fall av brott- och tvistemål överfördes år 2010 till medling. Av dessa utgjorde våldsbrotten 46 %, av vilka våld i nära relation utgjorde 9 % av samtliga brott som överlämnades. Av dessa överlämnades 80 % till medling av polisen, och 20 % av åklagaren. Allt som allt överlämnades 1036 fall av våld mellan närstående till medling och av dessa påbörjades medlingsprocessen i 710 fall. I 23 % av de påbörjade medlingarna avbröts processen. Att majoriteten av våldsbrott i nära relation utgörs av misshandel framgår klart ur statistiken (79 %). Regionala skillnader finns också. Från södra Finlands län kommer hälften av de våldsbrott i nära relation som överlämnas till medling.⁷²

I och med lagändringen genom vilken lindrig misshandel kom att lyda under allmänt åtal nästan fördubblades antalet fall av våldsbrott i nära relation som skickades till medling. I 81 % av fallen togs initiativ till medling av polisen medan åklagaren tog initiativ i 19 % av fallen.

Mellan år 2011 och 2012, ökade antalet våldsbrott i nära relation som överlämnades till medling. Allt som allt överlämnades 2072 fall och av dessa inleddes medling i 1338 fall år 2012. Av dessa fall avbröts 12 %, 161 fall. Misshandel var fortfarande den vanligaste formen av våld och utgjorde (inklusive försök till misshandel) 71 % av fallen. Det överlämnades också 13 fall av sexualbrott till medling, dock innefattade medlingsinitiativen som gällde sexualbrott också andra brott än just sexualbrottet och ifall det var fråga om bara sexualbrott fattade medlingsbyrån ett nekande beslut. Av de påbörjade medlingarna slutade 85 % med avtal.⁷³

4 Medling i Sverige

Under 1980-talet diskuterade politikerna i Sverige huruvida medling som påföljd speciellt vid ungdomsbrott kunde införas och år 1987 påbörjade Föreningen skyddsvärnet ett medlingsprojekt med det finska Vandaprojektet som förebild. Därefter startades under slutet av 1980-talet och under 1990-talet flera medlingsprojekt i olika kommuner. Dessa projekt var sinsemellan olika men hade alla karaktären av medlingsverksamhet antingen så att projekten helt var ett medlingsprojekt eller så att medlingen ingick som ett delmoment. Verksamheten växte snabbt. År 1998 påbörjades i Brottsförebyggande rådets (nedan Brå) regi en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare. Brå skulle samordna, stödja och utvärdera försöksverksamheten.⁷⁴

Denna försöksverksamhet gällde enbart ungdomar i åldern 15 – 17 och skedde i 35 kommuner och medlarna var till största delen socialarbetare. Endast 15 % av alla medlare var frivilliga. Denna försöksverksamhet resulterade i ett betänkande, som sammanfattades med att medlingen är

⁷² Statistikrapport 19/2011, s. 32 - 34.

⁷³ Statistikrapport 15/2013, s. 7-8.

⁷⁴ BRÅ Rapport 2008 s.7. Nehlin m.fl., s. 54 – 60.

nyttig och att användning av medling bör utvidgas särskilt då det gäller unga förbrytare. Dessutom ansågs en lagstiftning vara nödvändig med tanke på likställighets- och rättvisepprincipen. Dock ansågs att medlingsverksamheten inte skulle regleras allt för mycket i detalj eftersom medlingsverksamheten fortgående är under utveckling. Lagen skulle inte heller på förhand begränsa vilka fall som lämpar sig för medling.⁷⁵ Detta betänkande resulterade i lag om medling med anledning av brott som trädde i kraft den 1 juni 2002.

Från 2003 - 2007 hade Brå regeringens uppdrag att implementera medling vid brott i Sverige. Uppdraget innefattade fördelning av ekonomiskt stöd till kommuner för att starta eller utveckla medlingsverksamhet. Stödet var också ägnat för utbildning av medlare, metod- och kvalitetssäkring samt för att vidareutveckla själva medlingsverksamheten. Syftet var att på sikt göra medling tillgänglig i hela landet. I början av perioden verkade medlingsverksamheten rätt knap. Av Sveriges 280 kommuner⁷⁶ uppgav endast 104 att medling fanns tillgänglig men enbart ett 15-tal kommuner hade verksamhet som fungerade någotsånär.

Från och med den 1 januari 2008, genom ändring av 1c § Socialtjänstlagen blev medling vid brott en obligatorisk verksamhet för kommunerna. Ytterligare fick medlingen under denna tid en stärkt roll i rättssystemet.⁷⁷ När Brå kartlade medlingsverksamheten hösten 2007, uppvisade resultatet en stor förändring sedan början av implementeringen. Av de 287 kommuner som svarat på Brå:s undersökning erbjöd 252 medling, och de 37 som inte kunde erbjuda medling sade sig kunna göra det från och med det att den nya lagen trädde i kraft. Orsaken till ökningen ansåg Brå i sin rapport dels vara det ekonomiska stödet och dels den hjälp kommunerna fått genom utbildning och stöd. Ytterligare sågs den nya 1c § i socialtjänstlagen som gör medlingsverksamheten obligatorisk ha haft inverkan.⁷⁸

4.1 Lagstiftning

I Sverige finns stadganden om medling i en rad olika lagar. Allmänna stadganden om medling finns i Lag (2002:445) om medling med anledning av brott (nedan lagen om medling). I Lag (1964:267) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, finns t.ex. stadganden om förundersökning mot person som inte fyllt 18, samt om grunder för åtalsunderlåtelse. I Socialtjänstlagen (2001:453) stadgas om kommunens skyldighet att tillhandahålla medling. Sekretesslagen

⁷⁵ RP 93:2005, s. 9.

⁷⁶ Sverige har 290 kommuner enligt Sveriges Kommuner och Landsting, www.skl.se. Enligt den finska regeringens proposition har Sverige 280, men enligt Brå:s rapport har 287 svarat på en enkät riktad till kommuner. Jag ansåg inte det som relevant att ta reda på ifall kommunerna ökat eller minskat de senaste 10 åren, eftersom syftet med siffrorna är att åskådliggöra förhållanden.

⁷⁷ Brå rapport 2008, s. 7.

⁷⁸ Ibid.

(1980:100) reglerar till exempel vilka handlingar som får lämnas ut och övriga sekretessbestämmelser för förfarandet och handlingar. Ytterligare finns reglering i Personuppgiftslagen (1998:204), Arkivlagen (1990:872) och arkivförordningen (1991:446).⁷⁹ Nedan ämnar jag enbart koncentrera mig på lagen om medling och socialtjänstlagen.

4.2 Lag om medling med anledning av brott

Lagen om medling med anledning av brott (SFS 2002:445) reglerar medlingen i Sverige. I 1 - 4 § stadgas om lagens tillämpningsområde och syfte. Ur dessa paragrafer framgår att lagen gäller medling som anordnas av staten eller av en kommun med anledning av brott (1§). Med medling avses att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta (2§). Därefter stadgas att medlingen sker i bägge parterers intresse och målet är att minska de negativa följderna av brottet. Medlingen skall syfta till att gärningsmannen skall få ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden skall ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser (3§). Slutligen stadgas att till medlare skall utses en kompetent, och rättrådig person, och denne skall vara opartisk (4§). Om förutsättningarna för medling stadgas i 5§, och dessa är följande:

- 1- Medlingen skall vara frivillig,
- 2- det brott som medlingen avser skall vara anmält till polisen,
- 3- gärningsmannen skall ha erkänt gärningen eller delaktighet i denna,
- 4- medling skall med hänsyn till samtliga omständigheter framstå som lämpligt,
- 5- om gärningsmannen är under 12, får medling ske endast om det finns synnerliga skäl.

Den svenska medlingslagen har karaktären av en ramlag. I regeringens proposition 2001/02:126 framgår uttryckligen att syftet med detta att tillgodose grundläggande krav på rättssäkerhet. Detta innefattar också idén om att medlingen skall vara flexibel och tillåta vidareutveckling samt att hänsyn skall kunna tas till särskilda förutsättningar och omständigheter i varje fall gällande såväl brottets beskaffenhet som brottsoffrets och gärningsmannens person.⁸⁰ Regeringen ansåg inte reglera medlingens ställning i den rättsliga processen eller medlingsverksamhetens organisation utan regleringens främsta syfte är att främja användandet av medling och medlingens legitimitet.⁸¹

Gällande brotten som kan komma i fråga, bedömde regeringen att inte något brott bör uteslutas. Vissa brott, som sexualbrott och brottsofferlösa brott till exempel trafikförseelser är normalt inte

⁷⁹ Odén, Wahlin, Lind, Carling, s. 12 – 26.

⁸⁰ Sv RP 2001/02:126, s. 33.

⁸¹ Sv RP 2001/02:126, s. 31.

lämpliga eller möjliga att medla. Även om det inte fanns tillräckligt starka skäl för att uttryckligen utesluta speciella brott genom lagreglering ansåg regeringen att medling vid vissa brottstyper kan vara direkt olämpligt. Dessa vore sexualbrott i allmänhet och våldsbrott riktade mot nära anhöriga. Som exempel gavs våld mot kvinnor i nära relationer. Redan ett erbjudande kunde innebära en ytterligare kränkning.⁸² Därmed är medling i fall av våld mellan närstående uteslutet i Sverige.

Så som ovan konstaterats är en förutsättning för att en gärning skall kunna bli aktuell för medling att brottet är polisanmält och att gärningsmannen erkänt sin skuld. Det finns olika vägar ett medlingsärende kan inledas. De två huvudsakliga vägarna ett ärende kommer till medling är antingen genom att en polis eller socialtjänsten tillfrågar gärningsmannen om han eller hon tillåter att medlingsverksamheten tar kontakt. Dessa två vägar är inkörsporten för majoriteten av medlingsfallen i Sverige. Polisens och socialtjänstens skyldighet gäller enbart frågan ifall gärningsmannen vill att medlingsverksamheten skall ta kontakt. De har ingen skyldighet att informera om medlingens gång, vad medling över huvudtaget är eller vad själva medlingen innebär för gärningsmannen. Ifall gärningsmannen dock tackar nej, får han eller hon ändra sig i ett senare skede.⁸³

4.3 Socialtjänstlagen

I dagsläget är tillhandahållandet av medling obligatoriskt för Sveriges kommuner. Obligatoriet infördes genom lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)⁸⁴ som utfärdades den 8 juni 2006 genom vilken den nya paragrafen 1c§ infördes. Enligt denna skall kommunen sörja för att medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år.⁸⁵ Dock finns det inget föreskrivet om hur medlingens skall ordnas, och den svenska lagen om medling anger inte heller exakt hur detta skall ske. Brå presenterade i sin rapport,⁸⁶ tre olika modeller för hur detta kunde ske.

Den första modellen utgår från en nationell samordnare som t.ex. kan vara en myndighet eller en institution som t.ex. ett institut eller ett kansli. Denna samordnare har som uppgift att utfärda riktlinjer, sköta om utbildningen, ansvara för kvalitetssäkring, metodutveckling och mm. Under den nationella samordnaren, finns regionala samordnare exempelvis länsvisa samordnare, som tar emot medlingsärenden och fördelar dessa till kommunerna. Verksamheten skulle finansieras med statliga medel, och medlarna skulle vara tjänstemän och/eller lekmän.

⁸² Sv RP 2001/02:126 s. 39 – 41.

⁸³ Odén, Wahlin, Lind, Carling, s. 28 – 29.

⁸⁴ SFS 2006:901.

⁸⁵ L om ändring av socialtjänstlagen SFS 2006:901.

⁸⁶ Brå rapport 2008, s. 17 – 19.

Den andra modellen utgår i princip från samma idé som den första modellen med skillnaden att det inte finns en nationell samordnare men varje län skulle fortfarande ha en medlingssamordnare. Denna samordnare skulle antingen:

- a. Få en viss summa pengar av kommunen, och ordna medlingen i kommunen. Detta skulle ske genom tillhandahållande av tjänster som t.ex. förmedling av medlingsärenden, handledning och medling. Medlingen skulle sedan skötas av lekmän från samordnaren eller av både tjänstemän och lekmän.
- b. Ta emot ärenden från hela länet, och fördela dessa till medlare i kommunerna. Samordnaren skulle hjälpa till med stöd, råd och handledning, men kommunerna skulle själv betala för samordningen. Medlingen skulle kommunerna sköta själva. Medlarna vore då tjänstemän från socialtjänsten.

I det tredje och sista alternativet ingår några få eller ett större antal kommuner i samma nätverk där flera kommuner samverkar i en gemensam organisation med en kommun som ansvarig för samordnande och medling. Finansieringen sköts genom att den samordnande kommunen får betalt av de övriga kommunerna.⁸⁷

Idag finns det i Sverige både små- och storskalig medlingsverksamhet. Medling ordnas i allt från små kommuner till stora verksamheter omfattandes flera regioner eller län. Hur verksamheten ordnas är upp till var och en av kommunerna men oavsett hur medlingsverksamheten drivs är det viktigt att samarbetet fungerar med medlingens samverkansparter. Dessa samarbetsparter är många och de tre viktigaste är polis, åklagare och socialtjänst. Samarbetet är viktigt för att medlingen skall kunna fungera smärtfritt från första polisförhör ända tills medlingen är avslutad.

4.4 Kort om åtalsrätt i Sverige

Åtalsrätten i Sverige är väldigt lik den i Finland. En åklagares viktigaste uppgift, och plikt i Sverige är att väcka åtal samt att driva detsamma vid domstol.⁸⁸ Om åtalsrätten stadgas i Rättegångsbalk 1942:740. Enligt Rättegångsbalken kapitel 20 2 § skall "*allmän åklagare äge tala å brott, som hör under allmänt åtal, om ej annat är stadgat*". I Sverige skiljer man mellan brott under allmänt åtal och brott i sk. målsägandemål. Dessutom finns mål var målsägandes angivelse förutsätts, dessa kallas angivelsebrott. Åklagaren kan också på eget initiativ väcka åtal då det är fråga om ett angivelsebrott ifall åtalet är påkallat ur en allmän synpunkt av särskilda skäl.⁸⁹

⁸⁷ Brå rapport 2008 s. 17 – 20.

⁸⁸ Ekelöf I, s. 182. Jacobsson, s. 78. Carlson & Persson, s. 57.

⁸⁹ Ekelöf II, s.55. Jacobsson, s. 78. Carlson & Persson, s. 57.

5 Medling i Norge

Orsakerna till att medling togs i bruk i Norge är både pragmatiska och ideologiska. I september år 1976 höll Niels Christie en föreläsning som sedermera resulterade i artikeln *Conflict as Property*. Denna artikel utgjorde inspiration och ett fundament för grundandet av systemet med konfliktråd, som var och är den organisation som i Norge sköter medling.⁹⁰ Ungefär samtidigt lade den norska Justitieministern Inger Louise Valle fram en kommentar till Stortinget (stortingsmelding nr 104, 1997 - 1998), var hon uttryckte sin önskan om att åtgärder skulle tas för att unga lagförbrytare under 15 år gamla inte skulle fängslas. Riksadvokaten ifrågasatte också ifall det traditionella straffrättsliga systemet verkligen ledde till att ungdomar betar sig lagenligt. Kommentaren och Riksadvokatens uttalande, ledde till ett projekt som gick under namnet "Alternativ till fengsling av ungdom", med ett delprojekt som bar namnet "Konfliktrådet i Lier, et forsøk med alternativ konfliktløsning.". Detta pilotprojekt i medling strävade till att hitta alternativ till fängelsestraff för ungdomar och att avgöra konflikter där ungdomar var inblandade utan att det skulle bli ett polisärende. Gärningsmannen och offret skulle konfronteras med varandra med hjälp av medlemmar av konfliktrådet som fungerade som medlare. Dessa skulle vara frivilliga lekmän. Det viktigaste i projektet var att förfarandet alltid skulle vara ett alternativ till ett polisärende och att förfarandet måste vara helt frivilligt.

Resultatet av projektet redovisas i NOU 1985:3 "Tiltak for ungdom med atferdsvansker". Huvudprinciperna som då användes, det vill säga att parterna möttes ansikte mot ansikte och diskuterade om vad som hänt och att diskussionen slutade i ett avtal som skrevs ned och undertecknades, används fortfarande idag. Däremot finns det vissa omständigheter som skiljer sig, medlaren hade till exempel en mycket mer tillbakadragen roll.⁹¹

År 1987 hade liknande projekt startats i 76 kommuner och 20 kommuner hade planer på att göra detsamma. Huvudproblemet vid den här tidpunkten var att det var svårt att hitta fall för medling. Trots detta trodde myndigheterna på medlingen som verksamhet och samma år öppnades ett skolningscenter för konfliktråd. Skolningscentret skulle tjäna kommunerna genom skolning av medlare och vägledning för bland annat polisen om hurudana typer av fall som lämpade sig för medling. Först administrerades konfliktråden av olika instanser vanligen socialkontor.⁹²

Ett år senare 1988, föreslog Riksadvokaten att systemet med konfliktråd skulle regleras i lag. I lagberedningsskedet dryftades frågor om huruvida systemet fungerar tillfredsställande, om

⁹⁰ Nehlin m.fl., s. 60-21. Boserup & Humle, s. 145. Artikeln "*conflict as property*" är närmare redogjord för ovan under rubriken reparativ rättvisa.

⁹¹ Konfliktrådet 1. Sv RP 2001/02:126, s. 19. Mørland, s. 15 – 19. Ericsson, s. 88.

⁹² Se bl.a. Nehlin m.fl., s. 60.

medlingens ställning i det straffrättsliga systemet samt frågor om hur medlingen skall organiseras. Hela processen tog två år och slutligen trädde Lov om megling i konfliktråd (nedan konfliktrådsloven) i kraft den 1. September 1992. I och med detta ikraftträdande var Norge det första landet i världen som reglerade medling i en skild lag. Lagen omfattade dock hela Norge först från år 1994. Denna lag ledde till ändringar också i andra lagar, till exempel Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven, sv: straffprocesslagen). Huvudpunkterna i lagen är följande:

- Att överföra anmälda förhållanden till konfliktråd innebär en självständig straffrättslig reaktion.
- Justitieministeriet är den ansvariga organisatoriska myndigheten och bär också det ekonomiska ansvaret.
- Länen fördelar medlen och har lokal tillsyn tillsammans med konfliktråden. Kommunerna ansvarar för den dagliga driften.
- De lokala konfliktråden ansvarar för behandlingen av ärenden och bedömer ärendens lämplighet för medling, de vägleder medlarna och godkänner parter avtal.⁹³

Enligt konfliktrådsloven skall varje kommun ha ett konfliktråd. År 1994 fanns det 44 konfliktråd i Norge. Dessa 44 konfliktråd var en blandning av bland annat kommuner som hade ett eget konfliktråd och kommuner som hade konfliktråd tillsammans. Justitiedepartementet bar det ekonomiska ansvaret och kommunerna det administrativa. Fylkesmannen utövade tillsyn över verksamheten dessutom gick räkenskaperna, kvartals- och årsrapporterna och mycket mera via fylkesmannen.⁹⁴ Ett fylke är en regional administrativ enhet som ganska lång motsvarar ett län i Finland, och en fylkesman är en norsk tjänsteman som är den högsta civila förvaltningsmyndigheten i ett fylke. I Norge finns det idag 19 fylken men bara 18 fylkesmän eftersom en av fylkesmännen sköter två regioner. Fylkesmännen uppgift är att följa upp Stortingets och regeringens beslut och riktlinjer. Han eller hon sköter också om förvaltningsuppdrag och är klago- och tillsynsinstans med uppdrag från olika departement.⁹⁵ Systemet med konfliktråd evaluerades på nytt år 1996 av Statskonsult som numera utgör en del av Direktoratet för förvaltning och IKT (nedan Difi). Difi är en organisation vars uppgift är att göra den norska administrationen och offentliga verksamheten bättre och mera effektiv.⁹⁶

⁹³ Boserup & Humle, s. 146.

⁹⁴ Konfliktrådet 1.

⁹⁵ Fylkesmannen och Store Norske Leksikon.

⁹⁶ Difi:s uppgift specificeras på www.difi.no: "Difi works to ensure that government administration in Norway is characterised by values of excellence, efficiency, user-orientation, transparency and democracy. We aim to develop the organisation and leadership of the public sector, with coordination among public authorities and services."

Diskussioner fördes om konfliktrådets placering. Förslag som framfördes var till exempel att konfliktrådet skulle bli en del av polisadministrationen eller tingsrätten, men diskussionen slutade med att det inrättades ett eget sekretariat för konfliktråden som är anknutet till justitiedepartementets civilavdelning. Hela systemet genomgick omfattande förändringar. Strukturen omvandlades också så att konfliktråd slogs samman och blev indelade enligt fylke, vilket ledde till att antalet konfliktråd sjönk från 44 till 22.

5.1 Lagstiftning

Konfliktrådsloven trädde som tidigare nämnts i kraft den 15. Mars 1991. Lagens 1§ anger tillämpningsområdet och enligt denna har konfliktrådet till uppgift att medla i tvister som uppstått på grund av att en eller flera personer har orsakat annan skada, förlust eller på annat sätt genom kränkning. Ur lagen framgår inte exakt vilka sorts brott som kan medlas dock framgår det ur lagen att medling kan ske vid både civil- och brottmål. Medlingens administrativa grund slås fast i 2 § och 3 §. Medlingsverksamheten administreras av justitieministeriet och varje kommun skall ha en medlingsnämnd som leds av anställda medlingssamordnare. En medlingsnämnd kan vara gemensam för flera kommuner. Om medlarna stadgas i Konfliktrådslovens 4§. Medlingen sköts av frivilliga. Det finns inte behörighetskrav för medlarna däremot skall personen ha fyllt 18. Fallen hänvisas till medling på initiativ av polis, åklagare eller part. Principerna som ligger till grund för lagen är obundenhet, likvärdig behandling av medborgarna och frivillighet.⁹⁷

Lagen är tudelad och den andra delen utgör en särskild del för behandling av brott (no: Straffesaker). Enligt 12 § skall förmyndaren (no: Vergen) också samtycka till att ärendet blir överfört till konfliktrådet. Ifall parterna enas i ärendet skall det enligt 13 § uppgöras ett skriftligt avtal. Ifall avtalet förutsätter en ersättning till skadelidanden skall ersättningens storlek framgå ur avtalet. Dessutom skall en förfallodag för ersättningen fastslås och det skall också framgå om avtalet är den slutliga uppgörelsen mellan parterna.

I Konfliktrådslovens 14 § finns stadganden om orimliga avtal. Ifall avtalet favoriserar ena parten på ett orimligt sätt eller annars är oskäligt på grund av andra tungt vägande grunder skall medlaren inte godkänna det. Avtalet blir slutligen godkänt då medlaren undertecknar det. En part har möjlighet att dra sig ur avtalet inom en vecka från att medlaren undertecknat avtalet. Detta gäller dock inte om avtalet redan är uppfyllt. När medlingen är avslutad skall konfliktrådet enligt Konfliktrådsloven 15 § sända dokumentationen från medlingen till påföljdsmyndigheten (no: påtalemyndigheten) med ett meddelande om att det ingåtts förlikning i ärendet.

Påföljdsmyndigheten skall meddelas ifall den misstänkte (no: siktade) bryter avtalet och när

⁹⁷ RP 93:2005 rd. Hov, s. 93. Bjerke & Keiserud, s. 250 – 252.

avtalet är uppfyllt skall konfliktrådet sända en bekräftelse om detta till påföljdsmyndigheten. Ifall ett ärende är sänt till konfliktrådet och ärendet har avslutats med ett godkänt avtal, kan påföljdsmyndigheten enligt 16 § endast påbörja ett nytt åtal (no: strafforfølging) var den misstänkte väsentligt bryter mot avtalet.

5.2 Det straffrättsliga förfarandet

I Norge lyder familjevårdshandlingar likt andra straffbara handlingen under allmänt åtal och stadganden finns i den norska Straffeloven 77§. Det är åklagarmyndigheten som avgör huruvida åtals väcks eller ej, offrets egna åsikt spelar ingen roll. Förundersökningen kan sluta i följande alternativ:

1- Ett frikännande avgörande.

2- Ett strafföreläggande.

3- Åtalseftergift.

4- Konfliktrådsbehandling.⁹⁸

5.3 Familievold, forsoning og forebygging

I Norge genomfördes mellan den 1.1.2009 och den 1.1.2010 ett projekt som behandlar familjevåld och medling. Projektet initierades av Justitieministeriet och går under namnet "Familievold, forsoning og forebygging". Projektet var en del av Regeringens handlingsplan mot våld i nära relationer för år 2008 – 2011. I projektet prövade konfliktrådet i Sør-Trøndelag ett frivilligt system med samtal eller möten med vuxna och barn som berörs av familjevåld. Projektet skulle ursprungligen vara klart år 2009, men den 26 november 2010 meddelade konfliktrådet på sin hemsida, att projektet fortsätter i ytterligare ett år.

Syftet med projektet var att få kunskap om hur arbetsformen och åtgärderna har fungerat efter handlingsplanen, hur de involverade har upplevt åtgärderna och hur utfallet av åtgärderna står i proportion till projektets kostnader. År 2011, gavs resultaten av undersökningen ut i rapporten Tillrettelagte samtaler ved familievold.

Projektet jobbade sedan starten 2007 med 84 fall som varierar i fråga om våldets natur och parterna och har inbegripit fall av såväl upprepat våld som enskilda företeelser. I processen har en metod för behandling av familjevåld utvecklats som innefattar fyra olika skeden:

⁹⁸ Elvegård, Frigstad & Thorshaug, s. 22. Hov, s. 77 – 78.

1) Förberedande möte (preparatory meeting)

Det skall alltid hållas förberedande möten för att förbereda parterna för processen och för att fastställa de individuella önskemålen gällande densamma. I samband med detta kan också en säkerhetsbedömning göras. Personliga möten med parterna möjliggör också bedömning av huruvida det är möjligt att genomföra en diskussion var båda parterna är närvarande. I detta skede är det också viktigt att bedöma vem som skall delta i mötet tillsammans med parterna, exempelvis representanter för polisen eller för hälsovården.

2) Diskussionsmöte (dialogue meetings)

I detta skede har parterna på förhand bestämt vilka ärenden de vill prata om. Efter mötet uppmuntrar medlaren parterna att gå hem och fundera över vad de skulle vilja inkludera i ett avtal. På detta sätt hetsas inte parterna till ett avtal. Båda parterna har möjlighet att också fundera på andra åsikter de fått av utomstående, till exempelvis åsikter de fått av sina privata nätverk.

3) Avtalsmöte (agreement meeting)

Vid avtalsmötet uppgörs ett avtal som ofta innehåller ett anti-aggressions program. Ifall barn är involverade kan de också få delta i mötet för att de skall få information om avtalets innehåll.

4) Uppföljningsmöte (follow-up meetings)

Familjen följs upp under ett år och bestämmer själv hur ofta dessa möten sker. Medlaren borde dock träffa varje familjemedlem skilt efter ett år.⁹⁹

Projektets resultat utvisade att det haft en positiv verkan på såväl offer som gärningsman, men att offret fått ut mer av det än gärningsmannen. Våldet hade kanske inte minskat men offren upplevde ändå att offentliga instanser såg, hörde och tror på dem samt att deras upplevelse och uppfattning gav betydelse. I och med projektet fick också familjevåldsproblematiken större fokus. Generellt var också samarbetspartners och andra relaterade instanser positivt inställda till att använda reparativ rätt i fall av familjevåld.¹⁰⁰

⁹⁹ NTNU Samfunnsforskning AS. Konfliktrådet 2. Gimse, s. 3 – 4. Elvegård, Frigstad & Thorshaug, s. 32.

¹⁰⁰ Elvegård, Frigstad & Thorshaug, s. 113 – 116.

6 Lagändringar gällande misshandel och lindrig misshandel

Våldsbrott mellan närstående och brott som hänför sig till dessa utgör en tredjedel av brotten mot liv som årligen begås i Finland. Av det våld som kommer till polisens kännedom är 12 % våldsbrott mellan närstående, varav 9 % är riktat mot kvinnor och 3 % mot män. Av de fall av misshandel och lindrig misshandel i samma hushåll som kommit till polisens kännedom, riktar sig 71 % mot en över 15 – årig kvinna, 15 % våld mot en över 15 – årig man och 14 % mot ett minderårigt barn.¹⁰¹ Att misshandel är ett vanligt brott i fråga om våldsbrott mot närstående torde det inte råda tvivel om. En stor del av våldsbrotten i nära relation är så kallad dold brottslighet. Grovt fysiskt våld är rätt sällsynt, medan en stor del av våldet är lindrig misshandel till exempel fasthållande eller lätta slag.¹⁰²

Utgångspunkten i Finsk straffrätt är att brott lyder under allmänt åtal.¹⁰³ Nedan kommer jag först att gå igenom två viktiga lagändringar gällande misshandel. Grov misshandel har sedan länge lytt under allmänt åtal men reglerna gällande grundformen av misshandel och reglerna gällande lindrig misshandel har ändrats under de senaste 17 åren. Dessa har ändrats på grund av att man genom lagstiftning velat lyfta fram att misshandel inom familjen och framför allt inom den privata sfären inte skall stå i särställning gentemot misshandel på allmän plats och för att våld mellan närstående är ett stort problem som kräver åtgärder.

Lagstiftningshistorien innefattar under 1900-talet många revideringar som gjorts i syfte att frångå tanken att våld inom familjen inte omfattas av rättsskydd. Många diskussioner har förts gällande våld mot kvinnor och kvinnors rättigheter. På 1970-talet i samband med revideringen av sexualbrotten, fördes till exempel diskussion om frågan om huruvida straffrätten också skall skydda gifta kvinnor mot våld i äktenskapet. Då behandlades frågan om huruvida våldtäkt som skett inom äktenskapet också skall vara en brottslig gärning. Slutsatsen blev att våldtäkt inom äktenskapet lämnades utan kriminalisering, eftersom en kriminalisering ansågs göra ett för stort ingrepp i skyddet för privatlivet.¹⁰⁴ Särskilt under 1980-talet började familjevåld betraktas som ett samhällsproblem. Ändringen av åtalsbestämmelserna gällande misshandel är också en del av denna utveckling som starkt vill poängtera att det inte skall få göra någon skillnad ifall våldet sker på privat plats eller på offentlig plats. Samma attitydförändring kunde också skönjas i Norge, Sverige och Danmark.¹⁰⁵ Under minister Tuija Brax tid fästes också speciell uppmärksamhet vid

¹⁰¹ Rättspolitiska Forskningsinstitutet, s. 1. Se också RP 78/2010 rd, s. 8.

¹⁰² RP 78/2010 rd, s. 8.

¹⁰³ Koskinen, s. 90.

¹⁰⁴ Niemi-Kiesiläinen, s. 114.

¹⁰⁵ RP 94/1993 rd, s. 89. Elvegård, Frigstad & Thorshaug, s. 7.

våld som sker i nära relation och våld som sker mot barn, vilket syns i lagändringen om lindrig misshandel av närstående som från och med år 2011 lyder under allmänt åtal.¹⁰⁶

6.1 Lagändring 1 Misshandel ändras till att lyda under allmänt åtal, med förbehåll

I samband med det andra skedet av totalrevideringen av strafflagen gjordes ändringar i regleringen av åtalsrätten så att grundformen av misshandel också skulle lyda under allmänt åtal. Grov misshandel lydde då enligt gällande reglering under allmänt åtal och i vanliga fall var grundformen av misshandel och lindrig misshandel målsägandebrott.¹⁰⁷ Undantaget utgjordes t.ex. av lindrig misshandel på offentlig plats och lindrig misshandel av barn under 15. Ifall misshandeln således skett på annan plats än en allmän eller ifall brottet riktat sig mot någon annan än ett barn under 15 år var den fortfarande ett målsägandebrott. Detta resonemang om gränsdragning mellan privat och offentlig plats ledde till att sådant familjevåld som inte utgör grov misshandel betraktades som målsägandebrott.¹⁰⁸

I regeringspropositionen var ändringen behandlades konstaterades denna fråga vara av principiell betydelse gällande familjevåld eftersom skillnad görs mellan privata och offentliga platser. Handlingar som är likadana behandlas olika och enligt lagen är misshandel som inte är grov och som sker på privat område en privat angelägenhet. Detta ansågs inte acceptabelt.

Eftersom det fanns en norm som förbjöd våld borde platsen var misshandeln sker inte tillmätas betydelse. Familjens integritet får inte godta våld som lösning på problem. Dessutom kan maktförhållandena inom familjen vara sådana att offret för misshandeln på grund av påtryckning inte vill yrka på straff. Lagstiftningen ingav uppfattningen att myndigheterna inte på eget initiativ befattar sig med privata angelägenheter som familjevåld.¹⁰⁹ Syftet med lagändringen framgår väl ur följande citat: *”Avsikten med förslaget är att över huvud taget uttrycka principen att det integritetsskydd som familjer och intima människorelationer åtnjuter inte skall få betyda att våld accepteras i dessa sammanhang”*.¹¹⁰

Trots resonemanget ovan infördes även i samband med lagändringen ovan också en ny SL 17 § som innebar att en möjlighet för målsäganden att ändå förfoga över huruvida åtal väcks eller ej. Lagutskottet ansåg i sitt betänkande 22/1994 att målsäganden bör få behålla en viss rätt att förfoga över åtalet eftersom målsägandens rätt att undantagslöst förfoga över åtalet ansågs vara en allt för schematisk lösning. Utskottet ansåg att offrets egen åsikt fortfarande skulle få tillmätas

¹⁰⁶ Astola & Marttunen, s. 239 – 240.

¹⁰⁷ Se t.ex. Honkasalo, s. 12 – 14.

¹⁰⁸ RP 94/1993 rd, s. 89.

¹⁰⁹ RP 94/1993 rd, s. 89 och 97 – 98.

¹¹⁰ RP 94/1993 rd, s. 15.

betydelse och att en strävan efter att skydda offret mot påtryckning kunde leda till att denna åsikt åsidosattes. Den nya SL 17 § gjorde det möjligt för åklagaren att låta bli att väcka åtal för misshandel ifall offret önskade så förutsatt att målsäganden efter att frivilligt, utan påtryckning och fullt medveten om sitt besluts juridiska konsekvenser övervägt ärendet och bestämt sig för att åtal för misshandel inte skall väckas. Allmänna åklagaren kunde dock ändå väcka åtal ifall en viktig enskild eller allmän fördel krävde det.¹¹¹ Den slutliga formuleringen av SL 21: 17 blev följande: *Om målsäganden av egen fast vilja begär att åtal inte skall väckas för misshandel har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om inte en viktig allmän eller enskild fördel kräver att åtal väcks.* Denna paragraf kom att kallas ”*vakaan tahdon pykälä*”.

Alltid uppnås dock inte lagstiftarens syfte. I riksåklagarens allmänna anvisning till åklagarna RÅ 2000:4, konstaterades några år senare att det kan uppstå svårigheter för åklagaren att förvissa sig om tillförlitligheten till ”*målsägandens fasta vilja*”. Syftet med lagändringen i åtalsreglerna var att poängtera att familjevåld inte är en privat angelägenhet. Tillämpningen av SL 21:17 hade dock i praktiken lett till att målsägandes begäran tillmätts större betydelse än vad som varit lagstiftarens avsikt. Detta ledde till lagmotion LA 120/2001 rd med lagförslag om att upphäva nämnda paragraf. Så skedde också i början av år 2005 i samband med RP 144/2003 gällande ändring av lagen om besöksförbud och lag om upphävande av 21 kap. 17 § strafflagen. I lagutskottets betänkande,¹¹² konstaterades att denna paragraf på grund av tillämpningsproblemen bör upphävas och att upphävandet inte kommer att ha någon betydelse för tillämpningen av de allmänna bestämmelserna för åtal eftergift av påföljdsnatur enligt 1 kap. 7 och 8 § i strafflagen. Detta innebar alltså att åklagaren fortfarande kan låta bli att väcka åtal till exempel med hänsyn till uppnådd förlikning mellan målsägande och gärningsman. Uttryckligen konstaterades också att denna ändring inte har som syfte att påverka möjligheten till förlikning i fall av relationsvåld.¹¹³ Slutsatsen blev att även om paragrafen upphävdes kunde åklagaren ändå på basis av andra regler bestämma att inte väcka åtal och beakta målsägandes begäran som en del av helhetsbedömningen vid exempelvis skälighetsprincipen. Detta innebar att uppnådd förlikning kunde och kan fortfarande vara en grund för att inte väcka åtal.¹¹⁴ Däremot lyder nu grundformen av misshandel alltid under allmänt åtal.

6.2 Lagändring 2, lindrig misshandel

De senaste sex åren har våldsbrott mellan närstående i Finland fått uppmärksamhet både nationellt och internationellt. Den 11.6.2010 inleddes behandlingen av Regeringens proposition

¹¹¹ LaUB 22/1994 rd, s. 14.

¹¹² LaUb 2/2004 rd – RP 144/2003 rd. s.7 - 8.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Tolvanen, s. 348. RP 144/2003 rd, s. 35. Se också Statsrådet.

till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 21 kap. 16 § strafflagen. Propositionen innehöll ett förslag om att åtalsrätten för lindrig misshandel skall ändras så att lindrig misshandel av en närstående person skall lyda under allmänt åtal.¹¹⁵ Om lindrig misshandel stadgas i SL 21 kap. 7§. En gärningsman skall om misshandeln med hänsyn till att våldet, kränkningen av den kroppsliga integriteten eller den skada som tillfogats offrets hälsa har varit mindre betydande eller med beaktande av andra omständigheter vid brottet, bedömd som en helhet är ringa, för *lindrig misshandel* dömas till böter. Bakgrunden till lagstiftningen kan ses i följande händelseförlopp.

Den 14 december 2006 gav Statsrådet ett principbeslut om ett nationellt våldsreduceringsprogram som innehöll rekommendationer för åtgärder för att förebygga partnervåld.¹¹⁶ Principbeslutets syfte var att minska alla former av våld oberoende vem som utövar våldet, varför detta sker, när detta sker, hur våldet tagit sig i uttryck eller vilka de inblandades egenskaper är. Speciellt strävade beslutet till att ge rekommendationer för att minska våldets allvarliga konsekvenser.¹¹⁷ Rekommendationerna innefattade åtgärder för att främja möjligheterna till att tala om, att befatta sig med, att identifiera och att förebygga våld på alla nivåer i samhället. Specifikt nämndes program för våldsutövarna för att avbryta våldet, intensifierat samarbete mellan myndigheter (polisen, social- och hälsovårdsväsendet) och beaktande av invandrarkvinnors specialbehov. Slutligen innefattade beslutet en rekommendation om utvecklandet av säkerhetsteknik.¹¹⁸ Summan av rekommendationen blev ett förslag om att ändra lagstiftningen för att underlätta identifieringen av våld mellan närstående. Våldets speciella drag av upprepning och underkuvande nämns särskilt.¹¹⁹

Den andra händelsen av betydelse var en följd av att Finland den 23 juni 1975 ratificerat den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (nedan ESK-konventionen). Enligt ESK-konventionen artikel 16 skall konventionsstaterna avge rapporter rörande de åtgärder som vidtagits och de framsteg som uppnåtts med avseende på efterlevnaden av de i konventionen inskrivna rättigheterna. Dessa rapporter skall sändas till det Ekonomiska och sociala rådet för granskning varefter rådet kan ge rekommendationer och anmärkningar. Den 18 maj 2007 uttryckte kommittén oro över att våldsbrott mellan närstående och speciellt våld mot kvinnor fortfarande är ett så allmänt problem i Finland samt att lagstiftning gällande familjevåld saknas. Kommittén tog inte ställning till lagstiftningstekniska detaljer men bad om utredning

¹¹⁵ RP 78/2010 rd, s.1. Förslaget innehåller också ett förslag om samma lagändring gällande åtalsrätten för lindrig misshandel av minderårig samt lindrig misshandel av en person p.g.a. arbetsuppgifter. Dessa lagändringar kommer jag dock inte att behandla här eftersom de inte hör till det område jag undersöker.

¹¹⁶ RP 78/2010 rd, s.4.

¹¹⁷ Statsrådets principbeslut, s. 1.

¹¹⁸ Ibid, s. 8 – 11.

¹¹⁹ RP 78/2010 rd, s. 4. Statsrådets principbeslut, s. 15.

gällande omfattningen av våldsbrott mellan närstående och åtgärder som har vidtagits för att förebygga våldet. Ytterligare uppmanade kommittén Finland att överväga stiftandet av en speciallag för att kriminalisera våldsbrott mellan närstående.¹²⁰

År 2010 uttryckte också CEDAW-kommittén oro för offrets ställning i samband med medling i familjevåld: "*The Committee is further concerned that the new mediation procedure may lead to the re-victimization of women who have suffered violence.*"¹²¹ CEDAW är en förkortning av *Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* och är ett oberoende expertorgan inom FN som har till uppgift att övervaka konventionsstaternas efterlevnad av CEDAW-konventionen¹²². Finland undertecknade konventionen år 1980 men ratificerade den först år 1986. CEDAW-konventionen är vidsträckt och utgör en bra grund för planering av regeringarnas jämställdhetsåtgärder. Enligt CEDAW-konventionens art. 17 skall en kommitté tillsättas för att granska vilka framsteg som gjorts för avskaffande av diskriminering av kvinnor vid tillämpningen av konventionen. Sedan 1984 har 104 experter varit medlemmar i kommittén. Finland representeras fram till den 31.12.2016 av Professor Niklas Bruun.¹²³ Enligt CEDAW-konventionen art. 18 skall konventionsstaterna sända en rapport om lagstiftning och andra rättsliga, administrativa eller övriga åtgärder som de har vidtagit för att genomföra konventionens bestämmelser samt de framsteg som har gjorts i detta hänseende för granskning av kommittén till Förenta Nationernas generalsekreterare. Denna rapport skall sändas inom ett år efter ikraftträdandet för vederbörande stat och därefter minst vart fjärde år och vidare när kommittén begär det.

Arbetslivs- och jämställdhetsutskottet har i ett utlåtande påpekat att CEDAW-konventionen är rätt okänd i Finland. Domstolar och övriga myndigheter åberopar inte reglerna även om de är bindande rätt i Finland. CEDAW-kommittén har också prickat Finland flera gånger för att bristfälligt ha verkställt för det första förebyggande åtgärder av kvinnor som blivit offer för våld och för det andra är åtgärderna bristfälliga som tagits för att hjälpa kvinnor som blivit offer för våld.¹²⁴

I regeringens proposition konstateras att enbart lagstiftning inte är ett tillräckligt medel för att komma åt våldet mellan närstående. Ifall man tidigt kommer åt att identifiera våldet mellan närstående har man också möjlighet att ingripa för att vidta de åtgärder som behövs. På detta sätt

¹²⁰ RP 78/2010 rd, s.4, och (E/C.12/CO/FIN/5), punkt 16. och 25.

¹²¹ Periodic reports Finland, s. 3.

¹²² CEDAW-konventionen är förkortning av Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Mera om CEDAW-konventionen i Kaitue, Noponen & Slåen, s. 34 – 35.

¹²³ <http://www2.ohchr.org/>.

¹²⁴ AjUB 18/2010.

kan man effektivt bekämpa våldet och ge offret och gärningsmannen den hjälp de behöver. För offret kan detta innebära psykiskt stöd och praktiska råd medan det för gärningsmannens del kan handla om vård och hänvisning till program som kan hjälpa gärningsmannen upphöra med våldet. Våldet kan vara lindrigt eller grovt. Resultatet blir enligt propositionen bäst ifall alla dessa medel används samtidigt d.v.s. lagstiftning och stödåtgärder för offret och gärningsmannen.¹²⁵

I regeringspropositionen konstateras dock att frågan om just åtalsrätten är problematisk. Ett offers omdömesförmåga kan påverkas av att våldet ofta innefattar både fysiskt och psykiskt underkuvande. Maktförhållandet mellan offret och gärningsmannen kan leda till att offret avstår från att yrka på straff vilket också leder till att ingen förundersökning görs. Det är dock motiverat att göra en förundersökning gällande våld i nära relationer eftersom denna ger en helhetsbild av våldssituationen. Denna helhetsbedömning kan till exempel visa huruvida det är fråga om lindrig misshandel eller misshandel. Ytterligare kan situationen vara den att det inte uppstått några tydliga yttre skador vilket kan leda till bevissvårigheter. Man bör alltså fästa särskild vikt vid införskaffningen av bevis, och i detta hänseende är polisens agerande efter våldsbrottet avgörande. Ett sätt att säkerställa en förundersökning är just att föreskriva att lindrig misshandel skall höra under allmänt åtal.¹²⁶

Hemmet är en plats som skall vara trygg och skyddad. Våldet som utövas i hemmet är just på grund av detta mer ångestfyllt och kan ha konsekvenser för alla familjemedlemmar. Offret är sårbart och ofta också i beroende ställning till gärningsmannen som kontrollerar och kuvar offret. Våldet kan vara långvarigt och upprepat. Våldet har alltså särdrag som måste tas i beaktande även om situationerna där våldet utövas kan variera mycket i praktiken. Målsättningen för lagförslaget var därför att beakta särdragen i lindrig misshandel mot en närstående person och föreskriva att dessa skall lyda under allmänt åtal. I propositionen dryftades också andra alternativ men de andra ansågs dock inte lämpliga. Att låta lindrig misshandel höra under allmänt åtal ansågs vara den bästa lösningen eftersom det då skulle bli möjligt att verkligen ingripa i våldet i nära relationer.

Dessa närstående som ges skydd anges så exakt som möjligt i paragrafen och lagstiftningen leder till att man behandlar ett brottmål trots att en målsägande motsätter sig det.

Utredningsskyldigheten utvidgas också till följd av denna lagstiftning. Ifall polisen fattar misstanke om att det är fråga om misshandel av närstående skall en förundersökning göras och denna kan inte läggas ner på grund av att målsägande återtar sin anmälan eller inte framställer

¹²⁵ RP. 78/2010 rd, s.4.

¹²⁶ Ibid, s. 11 – 12.

straffyrkande.¹²⁷ Lagutskottet ansåg också i sitt betänkande att myndigheter kraftfullare skall skrida till åtgärder för att förebygga våldsbrott i nära relationer eftersom Finland fått flere anmärkningar för att det inte gjorts tillräckligt kraftfulla ingrepp för att åtgärda våldet mot kvinnor. Lagutskottet påpekade också att det alltid krävs en anmälan för att en undersökning skall göras vilket innebär att även om handlingen efter lagändringen kommer att höra under allmänt åtal så saknar inte målsägandes vilja betydelse.¹²⁸ Målsäganden kan också välja att inte anmäla brottet och ifall då inte brottet av andra orsaker uppdagas så att en förundersökning inleds så kan man fortfarande tänka sig att målsäganden på detta vis förfogar med sin vilja över vad för konsekvenser våldet får.

Även om inte rekvisitet för misshandel ändrade i samband med att reglerna om åtalsrätt ändrades hade propositionen andra konsekvenser. Konsekvenserna i regeringens proposition delades in i straffrättsliga, samhälleliga och ekonomiska konsekvenser samt konsekvenser för myndigheterna. De straffrättsliga konsekvenserna innebär att myndigheterna kommer att sköta om gärningar som inte tidigare behandlats i straffprocess. Dessutom förbättras offrets ställning i och med att regleringen kan bidra till att en ond cirkel av våldsåterfall bryts. En samhällelig konsekvens som lyfts fram är att kvinnans ställning som brottsoffer troligen kommer att förbättras. Majoriteten av våldet är riktat mot kvinnor och även om lagstiftningen är könsneutral så bedöms denna ha positiva effekter just för kvinnor. De ekonomiska konsekvenserna förutspås öka eftersom flera fall undersöks. För åklagarnas och domstolarnas del uppskattades ökningen vara ca 1500 nya mål som handläggs på annat sätt än i strafforderförfarande. Detta betyder att behovet av tilläggsresurser för åklagarnas del vore 0,5 miljoner euro. Ifall dock lagens syfte att minska våldsbrott mellan närstående förverkligas är det önskvärt och möjligt att kostnaderna på lång sikt inte ökar samhällets kostnader. Slutligen förutspåddes konsekvenserna för myndigheterna närmare talat åklagarna vara en ökad mängd fall.¹²⁹

Lagändringen godkändes slutligen och SL 21 kap. 16 § trädde i kraft från och med den 1 januari 2011. För offren i fall av våld mellan närstående hade denna lagändring stor betydelse. Offren som är i stort behov av skydd får en förbättrad ställning eftersom de själva inte är tvungna att vara aktiva och kräva straff åt gärningsmannen. Nu lyder också lindrig misshandel av närstående under allmänt åtal.¹³⁰

¹²⁷ Ibid, s. 14 – 16.

¹²⁸ LaUB 21/2010 rd, s.2.

¹²⁹ RP 78/2010 rd, s. 18 – 22.

¹³⁰ Astola & Marttunen, s. 240.

7 Åklagares rätt och skyldighet att väcka åtal

Straffprocessen består av en kedja av processuella händelser som utförs av olika aktörer. Man kan särskilja fyra huvudskeden; förundersökningen, åtalsprövningen och andra beslut som fattas av åklagaren, rättegången i en domstol och slutligen straffets verkställande.¹³¹ Här redogörs för det andra skedet, det vill säga åtalsprövningen.

Historiskt sett har rätten att väcka åtal ursprungligen varit tillskriven enbart målsäganden och dennes ätt i och med att ett brott ansågs vara en uppgörelse mellan målsäganden, dennes ätt och gärningsmannen. Tvisterna löstes genom ett förlikningsförfarande och en förlikningsbot som förhandlades fram. I och med att en mer central statsmakt tillkom väcktes statens intresse av att ta del av rättskipningen. Brotten ansågs inte mera kränka enbart enskilda personer utan också offentliga intressen.¹³² Denna diskussion om åtalsrätt- och plikt samt dess omfattning, tillkomsten av en representant för staten med åtalsrätt som sedan utvecklats till åklagare och frågan om huruvida ett brott är ett målsägandebrott eller ett brott som lyder under allmänt åtal har fortgått under flera hundra år.¹³³ Det är inte motiverat att i detta arbete göra en ingående analys av åtalsrättens utveckling eftersom den är så pass omfattande. I detta arbete har jag med hänsyn till min rubrik valt att koncentrera mig på två lagändringar som är tämligen nya och väsentliga, dessa har beskrivits ovan. Viktigt att hålla i minnet är ändå att ett åtal återspeglar en samhällets lagstiftade reaktion på något samhälle anser vara förkastligt och ju grövre brott det är fråga om desto lägre är tröskeln för åtal. Lagändringarna som beskrivits ovan återspeglar klart en ändrad samhällelig inställning till våld mellan närstående. Det anses inte mera vara en privat angelägenhet och brottet anses så pass allvarligt att offret inte mer skall kunna få förfoga fullt ut över åtalsrätten vid fall av misshandel eller lindrig misshandel.

Då förundersökningen av ett brott har avslutats går ärendet vidare från polismyndigheten till åklagarväsendet, var åklagaren avgör huruvida åtal väcks eller ej. Detta är åklagarens viktigaste uppgift. Åklagaren fungerar som något man kunde kalla straffprocessens motor som väcker och driver åtal och därigenom förverkligar han straffansvaret i det allmännas intresse.¹³⁴ Åklagaren är aktören med det mest vidsträckta området i straffprocessen.¹³⁵ Enligt ÅKL 1:6 skall åklagaren sörja för förverkligandet av det straffrättsliga ansvaret vid behandlingen av de ärenden som han

¹³¹ Virolainen & Pölönen I, s. 14.

¹³² Träskman, s. 20 – 21 och s. 117 – 118.

¹³³ Om utvecklingen, se Träskman, s. 20 – 40.

¹³⁴ Helminen, s. 346. Virolainen & Pölönen II, s. 35. Vuorenperä, s.1001.

¹³⁵ Launiala, s. 21.

eller hon handlägger utan onödigt dröjsmål.¹³⁶ Reglerna om preskription av åtalsrätten finns i SL 8 kap. Ofta talar man synonymt med preskription av åtalsrätten om preskription av ett brott.¹³⁷

Idag får en domstol enligt BRL 1:1, 1 inte pröva ett mål om inte åtal har väckts av den som enligt lag har åtalsrätt. I åtalsprövningen skall åklagaren för det första bedöma huruvida gärningen uppfyller någon brottsbeskrivning. För det andra skall åklagaren bedöma huruvida det med stöd av förundersökningen finns tillräcklig bevisning för att den misstänkte på sannolika skäl är skyldig till brottet.¹³⁸ Å ena sidan är åklagarens uppgift alltså att i åtalsprövningen sälla bort de ärenden som enligt lagens kriterier inte är ändamålsenliga att föra inför rätta och å andra sidan är åklagarens roll att föra processen framåt. Åklagarens insats avgör vilka fall och hur många som når domstolen samt hur ingående dessa fall undersöks.¹³⁹

Åklagaren har åtalsrätt och kan i sin åtalsprövning komma till tre slutresultat:

1. Åklagaren väcker åtal. Enligt BRL 1:6 skall åklagaren väcka åtal om det finns *sannolika skäl* för att den misstänkte är skyldig till brottet. Åklagaren kan väcka åtal mot en eller flera personer.
2. Åklagaren beslutar om åtalseftergift enligt BRL 1: 7 eller 1:8. BRL 1:8 innefattar orsaker som att en rättegång vore oskälig eller oändamålsenlig med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden.
3. Slutligen kan åtalet läggas ned av andra orsaker.¹⁴⁰

Enligt huvudregeln krävs alltså för åtal att det finns *sannolika skäl* för att den misstänkte är skyldig till brottet. Denna åtalsprövning är jämförbar med den juridiska bedömningen också domstolen gör. Åklagaren får väcka åtal enbart då det finns lagliga grunder för det. I gränsfall har åklagaren en bedömningsmarginal och man kan inte ge specifika gränser för denna med regler. Enligt huvudregeln har åklagaren åtalsplikt enligt BRL 1:6. Då förutsättningarna uppfylls, skall åklagaren väcka åtal. Denna regel är inte undantagslös. Enligt opportunitetsprincipen är åtalsplikten relativ. Åklagaren kan också i viss mån då de straffprocessuella förutsättningarna uppfyllts beakta sociala och straffpolitiska aspekter i sin ändamålsenlighetsbedömning. Opportunitetsprincipens användningsområde breddades med en lagändring år 1990 då åklagarens möjlighet till påföljdsartad åtalseftergift tillades.¹⁴¹

¹³⁶ Se mer om tiden för väckande av åtal Virolainen & Pölönen I 223 - 224.

¹³⁷ Havansi I, s. 231. Se också s. 233 – 242.

¹³⁸ Jokela 2, s. 134. Virolainen & Pölönen II, s. 49.

¹³⁹ Jonkka II, s. 982.

¹⁴⁰ Frände 1, s. 146. Frände 2, s. 185.

¹⁴¹ Jokela 2, s. 134-135.

År 2010 inkom 84 399 fall för åtalsprövning, varav 4 038 ärenden avgjordes så att åklagaren meddelade åtalseftergift av påföljdsnatur. Av dessa, utgjorde 10,18 % en åtgärd enligt BRL 1 kap. 8 § p.2.¹⁴² Tyvärr gick det inte att ur tillgänglig statistik utläsa hur många av fallen som utgjorde våldsbrott i nära relation.

8 Medlingens påverkan utöver åtalsprövningen

Medling kan påverka straffprocessen också i det fall att ärendet går vidare till domstolen. Denna möjlighet är knuten till mitt arbete så till vida att flera åklagare sade att de i oklara fall för ett ärende till domstol oberoende av medlingens resultat eftersom medlingen kan påverka straffmätningen. Ifall alltså en åklagare ansett att våldet till exempel är väldigt grovt eller upprepat och därför för ärendet inför domstol kan medlingen ändå spela en roll vid straffmätningen. Jag anser jag det viktigt att kort beröra detta ämne också.

Åklagaren har gjort en bedömning ifall medlingen påverkar åtalsprövningen och kommit till slutsatsen att den inte gör det. Åklagaren är ansvarig för att alla omständigheter som kan påverka straffmätningen utreds. Han behöver inte ge förslag på straffmätningen eller en konkret straffart, utan det räcker med att han för fram straffskärpande eller strafflindrande grunder som anges i lagen.¹⁴³

I Strafflagens 6 kapitel stadgas om straffmätning och straffet skall enligt SL 6:3 bestämmas med beaktande av samtliga grunder som enligt lag inverkar på storleken och arten av straffet samt enhetligheten i straffpraxis. I SL 6:6 punkt 3 stadgas att en strafflindringsgrund är att förlikning ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet. Domstolen kan också enligt SL 6:12 punkt 4 avstå från att döma ut ett straff om straffet särskilt med beaktande av de omständigheter som nämns i 6 § 3 punkten och 7 § eller social- och hälsovårdsåtgärder skall anses oskäligt eller oändamålsenligt. Denna regel tyder på att samhället har ett mindre behov att ingripa i fall där parterna redan nått förlikning och uppmuntrar användningen av inofficiella metoder småskaliga ärenden.¹⁴⁴ Skälighetsgrunden begränsar sig dock inte enbart till lindriga brott men vid allvarigare brott förutsätts ytterst vägande skäl för att straff inte skall utdömas.¹⁴⁵

¹⁴² Åklagarväsendet, s. 7 och 21.

¹⁴³ Frände 2, s. 315-316 och 474. Kalske, Nissinen & Tohkanen, s. 53.

¹⁴⁴ Hahto, s. 77. Se också Lappi-Seppälä, rubr. 6 Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet -> Rikosten vaikutusten poistaminen, Sanoma Pro.

¹⁴⁵ Tapani & Tolvanen, s. 177 – 179.

Frågan om medlingens påverkan har varit framme vid Högsta domstolen rätt nyligen. I fallet 2012:9 tog HD ställning till frågan om hur straff skulle mätas. I fallet hade A hotat döda sin fru och sina minderåriga barn. HD tog för det första ställning till ifall omständigheten att mannen efter gärningen uppsökt terapi för att avhjälpa sitt våldsamma beteende kunde beaktas som strafflindringsgrund. För det andra gällde frågan även huruvida A:s straff skulle lindras på den grunden att parterna förlikts.

Tingsrätten ansåg att faktumet att parterna förlikts och det faktum att A sökt hjälp var sådana omständigheter som lindrade straffet så att då man normalt hade dömt ut fängelsestraff var ett bötesstraff tillräckligt i detta fall. Hovrätten godtog tingsrättens bötesbeslut. Åklagaren förde dock ärendet till högsta domstolen och krävde en förhöjning av straffet till villkorligt fängelse på den grunden att straffet som utdömts A inte står i proportion till bland annat dådets skadlighet och farlighet och att det inte finns strafflindringsgrunder enligt SL 6 kap 6 § punkt. 3.

A hade också åberopat Strafflagens 6 kapitel 6§ punkt 3 förlikning som straffnedsättande grund eftersom A och målsäganden uppnått förlikning. Högsta domstolen konstaterade i sin motivering att i fall av våld mot familjemedlemmar är ett strängare straff än normalskalan motiverat eftersom gärningsmannen och offret inte är i en jämlik ställning och offret behöver särskilt skydd. A hade funnits skyldig till att med våld ha hotat sin frus och sina 4- och 13-åriga barns liv vilket skall anses skadligare än vanligt och A kan också tillmätas större skuld. A hade åberopade uppnådd förlikning vilket i det här fallet innebar ett avtal inom familjen som normaliserat hemmaförhållandena och gjort att A kunnat flytta hem igen. HD ansåg däremot att brottets natur och barnens behov av skydd gjort att avtalet och förlikningen i detta fall inte kunnat anses vara en sådan lindringsgrund som avsetts i SL 6 kapitel 6§ punkt. 3, även om man i avtalet avtalat om ersättningar, som A också erlagt.

Åklagaren skall alltså i åtalet ta med också medlingen som en omständighet som påverkar straffmätningen i det hänseendet att det kan vara en strafflindrande grund.

9 Åtalseftergift

Åklagaren har enligt huvudregeln åtalsplikt då förutsättningarna i BRL uppfylls och reglerna om åtalseftergift utgör ett undantag från denna åtalsplikt och har formen av en tillåtande regel. De huvudprinciper som åtalseftergiften bygger på är skälighetsprincipen och principen om hänsyn till processekonomi. Dels kan en rättsprocess bli väldigt kostsam och då kan åtalseftergift på grund av processekonomiska skäl vara motiverad och dels kan åtalseftergift vara motiverad ifall brottets påföljd inte påverkar helhetsstraffet. Ingendera av dessa principer kan dock drivas hur långt som

helst.¹⁴⁶ Åtalseftergift innebär att åklagaren anser gärningsmannen vara skyldig till brottet och gör ett ”fällande” beslut i form av att inte väcka åtal. Detta skall sedan skriftligen meddelas den misstänkte och målsäganden. Ifall åklagaren beslutar att inte väcka åtal kan målsäganden använda sin sekundära åtalsrätt.¹⁴⁷

Det finns två olika typer av åtalseftergift, processuell åtalseftergift och åtalseftergift av så kallad påföljdsnatur. Den processuella åtalseftergiften kan innebära flera saker. För det första kan åklagaren komma fram till att kravet på sannolika skäl inte uppfylls på grund av att bevisningen för den misstänktes skuld inte är tillräckligt stark. Då väcks inte åtal i och med att bevisningen är otillräcklig. För det andra kan förundersökningen resultera i att händelseförloppet är sådant att det inte uppfyller en gärningsbeskrivning i en straffbestämmelse. För det tredje kan det visa sig att det inte längre går att väcka åtal eftersom åtalsrätten är preskriberad. Slutligen kan åtalseftergift bli aktuell ifall målsägande inte framställer begäran om åtal. I inget av dessa fall innehåller åklagarens beslut uttryck för klander, ingen beskrivning av händelseförlopp och inga motiveringar genom vilka den som beslutet gäller skulle förklaras skyldig till något brott. Inget brott tillräknas alltså genom dessa beslut.¹⁴⁸

9.1 Åtalseftergift av påföljdsnatur

Den andra formen av åtalseftergift kallas åtalseftergift av påföljdsnatur och skiljer sig från den processuella på så vis att en åtalseftergift av påföljdsnatur har en liknande funktion som en fällande dom. Åklagaren förklarar den misstänkte skyldig till det brott som undersökts, men avslutar ärendet med åtalseftergift.¹⁴⁹ Åklagaren fungerar som ett sorts filter och gallrar genom detta förfarande bort fall som inte är ändamålsenliga att driva ända till domstolen. Då åklagaren med stöd av stadgandena i BRL fattar beslut om påföljdsartad eftergift kan hans agerande på sätt och vis jämföras med en domstols lagskipande funktion. Ifall förutsättningarna för påföljdsartad eftergift uppfylls kan åklagaren också besluta att begränsa förundersökningen.¹⁵⁰

Det finns fyra grunder för påföljdsartad åtalseftergift: obetydlighetsgrunden, ungdomsgrunden, konkurrensgrunden och skälighetsgrunden.¹⁵¹ Oftast är grunden för åtalseftergift att brottet kan anses ringa eller att det på grund av annan orsak vore uppenbart oskäligt eller oändamålsenligt att väcka åtal. Om åtalseftergift stadgas i BRL 1:7 och 1:8.

¹⁴⁶ Frände 2, s. 192 se också Illman, s. 138.

¹⁴⁷ Havansi & Koskinen, s. 272 – 273. Rautio, 427 – 429.

¹⁴⁸ Illman, s. 137.

¹⁴⁹ Illman, s. 138 – 139.

¹⁵⁰ Helminen, s. 346. Toivola, 593.

¹⁵¹ Havansi II, s. 150.

Enligt BRL 1:7 kan åklagaren besluta att inte väcka åtal när brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld, sådan den framgår av brottet, skall anses vara ringa bedömd som en helhet, samt för ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år, om det inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag. BRL 1:8 stadgar om skälighetsprincipen.

9.2 Skälighetsprincipen

Enligt BRL 1:8 kan åklagaren utöver det som bestäms i BRL 1:7 om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat besluta om åtalseftergift när en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden eller gärningsmannens övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medför för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter, eller när brottet inte på grund av vad som stadgas om bestämmande av gemensamt straff eller beaktande av tidigare utdömt straff väsentligt skulle inverka på det totala straffet.¹⁵²

Skälighetsprincipen kan användas som grund för åtalseftergift också vid andra än lindriga brott. I förarbetena till reglerna om skälighetsprincipen understryks vikten av att ju grövre brott det är fråga om desto mer skall omständigheterna ha karaktären av undantag.¹⁵³ Ur en undersökning gjord av Jaakko Jonkka från år 2003, framgår att skälighetsgrunden använts som grund för åtalseftergift också i fall allvarigare våld.¹⁵⁴

Skälighetsgrunden skrevs in i lagen i och med Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revision av stadgandena om eftergift av straffrättsliga åtgärder.¹⁵⁵ Före detta nämndes inte skälighet som en grund för åtalseftergift i lagstiftningen, utan skäligheten beaktades närmast i samband med stadgandena om straffmätning.¹⁵⁶ Ytterligare kunde också domstolen ”i skäligen mån” beakta följderna av brottet som åsamkats gärningsmannen, ifall dessa tillsammans med straffet skulle leda till ett obilligt resultat. I åtalsprövningen förekom också skälighetsaspekter även om lagen inte gav anvisningar för vad skäligheten innebar. Orsaker till medgiven åtalseftergift var att straffet skulle anses som ett obilligt resultat med hänsyn till exempel

¹⁵² Se också Havansi II, s. 150 – 151.

¹⁵³ Jokela, s. 148. RP 79/1989, s. 15. RP 82:1995, s. 39.

¹⁵⁴ Jonkka I s. 479-480. I undersökningen gjord år 2003, bestod materialet av alla beslut om påföljdsartade åtalseftergifter gällande brott enligt SL 21 kap, från sex åklagarmyndigheter år 2002.

¹⁵⁵ RP 79/1989 rd.

¹⁵⁶ RP 79/1989, s. 14.

gärningsmannens ålder eller annan ödesdiger följd som drabbat gärningsmannen med hänsyn till brottet. Dessa orsaker ledde till en ny paragraf i Lagen om ändring av förordningen om införande av strafflagen 15 a §. Enligt denna kunde åklagaren meddela åtalseftergift ifall inte ett allmänt eller enskilt intresse kräver något annat när en rättegång och ett straff skulle ses som oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medfört för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter eller när brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

¹⁵⁷ Vad som skulle förstås med att ett allmänt eller enskilt intresse inte kräver att åtal väcks, var inte särskilt uppenbart. En målsägandes ekonomiska fördelar utgjorde åtminstone ett viktigt enskilt intresse och åtalseftergiftens effekt på medborgarna i stort ett allmänt intresse. Ett viktigt allmänt intresse kunde också vara att brottet är så grovt, så att en åtalseftergift skulle strida mot den allmänna rättsuppfattningen.¹⁵⁸

Förlikning skrevs inte uttryckligen in i 15 a §, utan nämndes i regeringens proposition i samband med avstyrandet eller avlägsnandet av brottets verkningar. I regeringspropositionen nämndes som grund för skälighet att gärningsmannen försökt delta i eller deltagit i s.k. förlikning, som man på den tiden *"försöker ordna på många orter"*, eller ifall målsäganden och gärningsmannen på annat sätt kommit överrens om skadestånd.¹⁵⁹

9.3 Förlikning som grund för åtalseftergift

Förlikning som grund skrevs in i lagen i samband med att L om ändring av 15 a § förordningen om införande av straff trädde i kraft den 1 februari 1997. I denna stadgades det att åklagaren får besluta om åtalseftergift ifall rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden.¹⁶⁰ I regeringens proposition hänvisades till ovan nämnda proposition, var medling redan nämnts som skälighetsgrund och stadganden om medling som skälighetsgrund föreslogs skrivas in i lagen för att öka medlingens tyngd och säkra enhetlighet i praxis.¹⁶¹ Medling skulle enligt förslaget som grund för åtalseftergift grunda sig på två kriterier, som delvis täcker varandra:

- a. ett viktigt allmänt eller enskilt intresse, och

¹⁵⁷ RP 79/1989, s. 25.

¹⁵⁸ RP 79/1989, s. 16.

¹⁵⁹ RP 79/1989 rd. s. 14.

¹⁶⁰ Lag om ändring av 15 a § om införande av strafflagen (1059/1996). RP 109/1996 rd, s. 33.

¹⁶¹ RP 79/1979.

- b. att ett straff eller en rättegång skall anses oskäligt eller oändamålsenligt.¹⁶²

Till det viktiga allmänna intresset tillmättes med denna ändring utöver att ta i beaktande brottets grovhet en tilläggsbetydelse. Medlingen skall vara jämlik och uppfylla rättskydds krav. Ett viktigt allmänt intresse löser dock inte medlingens problem, men ifall det viktiga allmänna intresset ses som en begränsning så borde inte åklagaren väcka åtal i de fall medlingen är ojämlik. Detta kunde i sin tur främja en mer jämlik behandling i synnerhet i de fallen då medlingen varit ojämlik för målsäganden.¹⁶³

Det viktiga enskilda intresset innefattar en tanke om att ersättningarna, summorna, ska motsvara i det stora hela den allmänna nivån på ersättningar. Ifall man frångår denna nivå skall parterna vara medvetna om detta. Oskäligheten och oändamålsenligheten syftar på dels samma saker, brottets grovhet, medlingsprocessens innehåll och betydelse.¹⁶⁴

Denna paragraf upphävdes dock endast åtta månader senare, genom lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen (691/1997) i samband med att lagstiftningen för rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna reviderades och paragrafen flyttades till 1 kap. 8 § lagen om rättegång i brottmål var den fortfarande också ingår.¹⁶⁵

Paragrafen har karaktären av ett tillåtande undantag som ger upphov till tolkningsproblem.¹⁶⁶ BRL 1:8 ger uttryck för den så kallade skälighetsprincipen och i lagtexten tar denna sig i uttryck i en uppnådd förlikning mellan gärningsman och målsägande. Denna uppnådda förlikning kan åstadkommas uttryckligen genom medling men också andra avtal är möjliga. Lagen förutsätter inte att medlingsavtalet är uppfyllt, eftersom detta kan bero på till exempel hur snabbt medlingen framskrider och gärningsmannens betalningsförmåga. Det vore orättvist att på detta sätt försätta de misstänkta i olika ställning. Enligt regeringens proposition är dock betydelsen av ett fullbordat avtal en vägande grund för åtgärdseftergift. Ifall parterna inte lyckas uppnå förlikning eller ifall gärningsmannen på grund av ekonomiska skäl inte kan uppfylla ersättningskraven kan gärningsmannens villighet och strävan till att uppnå förlikning ses som i lagrummet nämnt övrigt handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet.¹⁶⁷

Paragrafen innefattar en förutsättning att inte ett allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. Vid bedömningen av det viktiga allmänna eller enskilda intresset skall tas i beaktande

¹⁶² RP 109/1996, s. 22.

¹⁶³ Jämskeläinen, s. 471.

¹⁶⁴ Jämskeläinen, s. 470 – 471.

¹⁶⁵ RP 82/1995 rd, s. 148, och 227.

¹⁶⁶ Frände 2, s. 185 – 187.

¹⁶⁷ RP 109/1996 rd, s. 22.

brottets allvarlighet, kravet på likabehandling av människor, gärningsmannens förmögenhet och att förtroendet för rättssystemet skall uppehållas.¹⁶⁸ Enligt riksåklagarens anvisningar gäller det allmänna intresset systemets legitimitet, allmänpreventiva omständigheter och allmän rättsuppfattning.¹⁶⁹ Som exempel för det allmänna intresset ges behandlingen av en gärningsman med betydelsefull samhällsposition. Denna kan förutsätta en domstolsbehandling för att försvara tilltron till systemet och systemets opartiskhet. Det enskilda intresset igen gäller främst ekonomiska frågor om skadestånd för att ersätta skada som orsakats av brott. Gällande medling ger riksåklagarens anvisningar följande riktlinjer: ”*Åtalseftergift kan baseras på skälighetsgrunden om gärningsmannen har deltagit i eller försökt delta i ett medlingsförfarande eller på något annat sätt kommit överens eller försökt komma överens med målsäganden om ersättning av skadan.*”¹⁷⁰ Speciellt rekommenderas att medlingsförfarandet används vid brott som står nära målsägandebrott eller då fallet gäller målsägandebrott.

9.3.1 Problem med jämlikhetsfrågor gällande skälighetsprincipen

Det är anmärkningsvärt att hela revideringen stämplas av en oro över ojämlik behandling. Denna oro ger för handen att det kan finnas skäl att misstänka att det kan finnas ojämlikheter i medlingsprocessen i praktiken. Svar på huruvida denna oro är befogad eller ej, eller åtminstone punkter där medlingen möter utmaningar kan man hitta då man bedömer medlingen ur en normativ processuell synvinkel. I denna tar man i beaktande hur klandervärdet brottet är, ifall medlingen är jämlik och ifall processen är jämlik.¹⁷¹

Då man tar i beaktande brottets klandervärdhet är det fråga om hur allvarliga brott som kan medlas och på så vis utgöra grund för åtalseftergift. Problemet är inte att en del slipper klandret som fogas till straffet utan problemet är att somliga döms till straff för likadana brott eller lindrigare brott utan att få ta del av det medlingen för med sig. Straffet är oändamålsenligt.

När man frågar sig ifall medlingen är jämlik eller inte granskar man ifall alla gärningsmän har tillgång till medling med andra ord hur och på vilka kriterier man väljer de ärenden som medlas. En grundförutsättning är att medlingen erbjuds jämlikt som tjänst i hela Finland men medlingen förutsätter också alltid att målsäganden förhåller sig positivt till medling. Målsägandens förhållningssätt till medling varierar stort från fall till fall och det är inte alls säkert att en målsägande i ett fall är lika positivt inställd till medling som i ett annat.

¹⁶⁸ Jokela 1, s. 228.

¹⁶⁹ RÅ 2007:4.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Mer om den normativ- processuella teorin se Jääskeläinen s. 90-126.

Kravet på processuell jämlikhet riktar sig till själva medlingsförfarandet, som i sig ligger utom räckhåll för åklagaren, myndigheterna och offentligheten. Dessa är alla tre direkt bundna till varandra. Ju mer klandervärt brottet är som medlats och var förlikning lagts till grund för åttalseftergift desto viktigare är det att var och en har haft en likadan möjlighet att medla. Ju mer betydelse förlikning ges i straffprocessen desto viktigare blir också medlingen för parterna i målet och sist och slutligen finns det en risk för att medling skall formas till en ”mini-rättegång”, en medlingsprocess, som fullständigt saknar rättskyddsgarantier.¹⁷²

Medling och dess betydelse vid åtalsprövningen är starkt kopplad till målsägandens krav. Ifall gärningsmannen har alternativet att välja mellan att uttrycka vilja för medlig och å andra sidan åtal jämte straff, som ofta är skadestånd eller skadestånd och straff, väljer varje rationell människa det första alternativet. Hur medlingen väger in i åtalsprövningen kan ganska långt bedömas enligt liknande kriterier som ett enskilt intresse och målsägandens krav. Dessa jämlikhetsaspekter tyder på att utgångspunkten borde vara att enbart medling bara skulle kunna fungera som grund för åttalseftergift i fråga om lindriga brott.¹⁷³

10 Forskningens empiriska del

I den empiriska delen av denna forskning intervjuade jag åtta åklagare från Nyland. Intervjuerna genomfördes år 2012 hos åklagarna. Alla åklagare skrev på en samtyckesblankett i samband med intervjun. Jag har anonymiserat åklagarna och benämnt dem åklagare A, åklagare B, åklagare C osv. Intervjuerna bandades in och sparades på min dator under själva skrivarbetet varefter de förvarats på en CD i mitt bankfack. De transkriberade intervjuerna är anonymiserade så att man inte utgående från dem kan avgöra vem som är intervjuad. Ifall en åklagare under en intervju avslöjade sådant som kunde röja identiteten transkriberade jag inte detta. Frågorna sände jag åklagarna på förhand för att dessa skulle kunna bekanta sig med dem och frågeformuläret innehöll också en kort presentation av min pro gradu avhandling.

10.1 Tidigare forskning

Jag redogör här kort för två tidigare undersökningar som behandlar eller innefattar samma ämne som jag har. Den första undersökningen jag redogör för är gjord som en del av ett samnordiskt undersökningsarbete vars syfte var att jämföra medling av våldsbrott i Norge, Sverige och Finland. Undersökningen gjordes av Saija Sambou och Erika Uotila och resultatet publicerades i artikeln *”Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa*

¹⁷² Jääskeläinen, s. 472 – 473.

¹⁷³ Ibid.

tehdystä sopimuksista sekä syyttäjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun.” Den andra undersökningen är gjord av Ida Mielityinen med rubriken ”Rikos ja sovittelu, Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus”.

I den första undersökningen användes som material bl.a. frågeformulär som skickats till åklagare år 2005, 2008 och 2009. Enligt resultaten i den undersökningen var åklagarnas inställning till medling före medlingslagen trädde i kraft reserverad och nästan hälften av åklagarämbetena sade sig inte alls sända fall av våld mellan närstående till medling. Vart fjärde ämbete sände enbart fall mycket sällan och andra ämbeten sade att ifall fallen sänds så gäller det enbart frågor om skadestånd. År 2008 några år efter att medlingslagen trätt i kraft verkade enligt undersökningen inte lagstiftningen ha gjort praxisen mer enhetlig. Inte heller år 2009 verkade någon form av enhetlighet ha formats. Man kunde klart särskilja tre grupper av åklagare med olika inställningar. För det första fanns de som hade en mycket negativ inställning och inte över huvudtaget tog initiativ till medling. För det andra fanns den största gruppen som var försiktigt övervägande och konstaterade sig förhålla sig reserverat till medling, men att de nog efter en noggrann övervägning från fall till fall kunde vara möjligt med medling ifall förutsättningarna uppfylls. Slutligen fanns den tredje gruppen där en liten del av åklagarna också gjorde ”modiga” beslut och dessa åklagare såg inte upprepat våld som hinder och man kunde ta initiativ till medling ifall man i en helhetsbedömning kunde anse det vara vettigt.

År 2005 sände vart tredje åklagarämbete ärenden till medling trots att de redan bestämt att väcka åtal i ärendet. Enbart 10 % sade sig vänta på resultatet (att avtalet fullföljts) innan åtalsprövningen. Även om undersökning inte fanns gissade åklagarna att i medeltal 90% av de fall som gått till medling också slutat med åtalseftergift. Ifall fallet gick till domstol skulle åklagarna dock alltid ha tagit upp att parterna förlikts. År 2009 varierade praxis stort i huruvida åklagarna väntade på medlingens resultat då de gjorde åtalsprövning. Åklagarna visste heller inte alltid hurudan praxis som fanns på deras ort och att också polisen kunde ta initiativ till medling.

Slutresultatet av undersökningen visade att även om medlingslagens syfte i teorin varit att enhetliga praxis i Finland och se till så att alla erbjuds tjänsten jämlikt så lämnade verkligheten en hel del att önska. Gällande åklagarna behövs diskussion om hur man avgör medlingens lämplighet så att likställighetsprincipen förverkligas. Åklagarna kunde fortfarande ha olika inställning till medling och frågan om medlingens tillgänglighet blev fortfarande beroende av vilken åklagare man råkade få. Tillgången till tjänsten skall inte få bli beroende av en person eftersom lagen förutsätter att tjänsten skall vara tillgänglig för alla likvärdigt.

Den andra undersökningens syfte var att ge en helhetsbild av medlingen och de tre tema medlingen innefattar – medlingens urval, medlingens betydelse för parterna och medlingens påverkan på återfallsbrottsligheten. Jag kommer inte här att redogöra för medlingens påverkan på återfallsbrottsligheten och medlingens betydelse för parterna eftersom detta faller utanför området för min pro gradu avhandling.

Utgångspunkten var, att eftersom såväl en reglering för hur man tar initiativ till medling som ett regelverk för hur verksamheten skall styra saknas har situationen blivit den, att frågan om vem som får tillgång till medling blir beroende av åklagarnas och polisernas personliga kriminalpolitiska åsikter och inställningar. I undersökningen gjordes intervjuer genom vilka man ville klargöra kriterierna för hur polisen och åklagarna väljer fallen som lämpar sig för medling. Åklagarna intervjuades år 1998.¹⁷⁴

Undersökningens resultat utvisade att det finns stora variationer i hur åklagarna fattar besluten om vilka fall de sänder till medling. Variation fanns inte bara mellan orterna utan också mellan åklagarna inom orterna. Dessutom visade sig praxis för åtalseftergift på grund av avtal som ingåtts och deltagande i medling också variera stort. Ofta utgjorde en minskad arbetsbörda för åklagaren en sporre för att skicka fall till medling. Största delen av åklagarna såg medlingen som lämplig vid lindrigare brott. Oftast låg orsaken till att sända fallen till medlingen på pragmatiska grunder som minskad arbetsbörda men i vissa fall kunde också en starkare ideologisk motivering skönjas.¹⁷⁵

Enligt slutsatserna i dessa två undersökningar brister jämlikheten i det hänseendet att initiativ till medling är helt beroende av åklagarens eller polisens egen kriminalpolitiska åsikt angående huruvida fallet är lämpligt eller ej. Tjänsten finns visserligen att tillgå i hela Finland sedan lagstiftningen trädde i kraft men i det enskilda fallet är tillgängligheten ändå avhängig åklagares eller polis åsikt. Dessutom agerar åklagare olika då det kommer till hur medlingen påverkar åtalsprövningen. Inställningen till medling i fall av våldsbrott mellan närstående verkar dock ha blivit positivare under de 10 åren som förflutit mellan dessa undersökningar. Orsakerna till att fall sänds till medling verkar också ha gått mot att mer och mer se problematiken bakom våldsbrotten mellan närstående och dynamiken som finns där.

10.2 Presentation av material

Intervjuerna med åklagarna genomfördes på finska men jag har valt att referera svaren på svenska i denna text av stilistiska skäl. Då jag använt direkta citat har jag översatt och originalversionen på finska finns i fotnoten. Frågeformuläret jag använde var på finska och

¹⁷⁴ Mielityinen, s. 9-11.

¹⁷⁵ Mielityinen, s. 156 – 157.

svenska och är bifogat till denna pro gradu avhandling som bilaga 1 och 2. Intervjuerna genomfördes som temaintervjuer och frågorna var indelade i fyra delområden (A-D).

Den första delen, Del A, innefattade allmänna frågor om åklagarnas inställning till och erfarenhet av medling i familjevåld. Den andra delen, del B, innefattade frågor gällande åklagarens roll då det gäller att ta initiativ till medling i fråga om våld mellan närstående. Den tredje delen, Del C, berörde förlikning som grund för åtalseftergift. Slutligen den fjärde delen, Del D, gällde lagändringen RP 78/2010 rd i SL 21:16 som medförde att åtalsrätten för lindrig misshandel ändrades så att lindrig misshandel av en minderårig eller närstående person ska höra under allmänt åtal och dess påverkan med tanke på medling i familjevåld. Efter intervjun gav jag ännu åklagarna en möjlighet att tillägga kommentarer ifall de ville. Nedan redogör jag för vad åklagarna svarat på respektive fråga. I framställningen gäller alla delområden alltid medling i fall av våldsbrott mellan närstående ifall inte annat uttryckligen skrivits ut.

10.2.1 Del A – om medling i familjevåld

I del A inledde jag med att fråga vilken åklagarens inställning till och erfarenhet av medling är i fall av våldsbrott mellan närstående.

Åklagarnas inställning till medling varierade. Majoriteten hade en positiv inställning. En av dessa sade att det är ett stort plus att medlingen nuförtiden finns i lagen och hen förhåller sig också positivt till medling i fall av våld mellan närstående. Av de positivt inställda åklagarna lade en del dock till förbehållet att medlingen är bra då den fungerar eller då gärningen är en enskild gärning eller en tillfällighet. Medling kunde enligt dessa åklagare också förekomma då gärningen är lindrig och i undantagsfall också då det är fråga om misshandel men då ska det vara fråga om en enskild händelse och det bör genast ha kommit fram att man ångrar sig och att man är färdig för medling. En av åklagarna sade sig också vara ytterst positivt inställd till medling eftersom dessa fall inte är sådana som skulle behöva behandlas i rätten.

Av de som inte var positivt inställda sade en av åklagarna sade sig förhålla sig neutralt till medling, en hade en försiktigt återhållsam ställning till medling och slutligen sade sig en åklagare inte vara absolut avvisande. Alla åklagare hade mycket erfarenhet av medling såväl i sitt yrke som åklagare som utövare av medling vid sidan av yrket.

Därefter bad jag åklagarna berätta ifall de har fått skolning eller anvisningar gällande medling.

Alla utom en av åklagarna sade sig ha fått åtminstone någon form av skolning. Några sade sig också ha fått mycket skolning i medling. Somliga hade gått skolning som ordnats av medlingsbyråerna andra hade också själv skolat medlare. Andra källor som nämndes för hur man

fått information om medling var åklagarnas grundkurs på riksåklagarämbetet var också medling gås igenom samt övriga av riksåklagarämbetets anvisningar och skolningar, skolningar på eget åklagarämbete och genom erfarenhet man fått genom samarbete med olika myndigheter. Den åklagare som inte gått skolning sade att hen själv inte medlar och därför inte anser sig behöva skolning men att hen nog vet i stort sett vad som händer på medlingsbyrån och vem som agerar där. Denna person sade sig också lita på medlingssektorn.

Min nästa fråga gällde hurudana fall av våldsbrott mellan närstående åklagaren tycker medling vore lämpligt i och varför.

Vid denna fråga funderade flera åklagare kring vad eller snarare vem som är en närstående. En åklagare gjorde en klar avgränsning och sade att gällande närstående så är det oftast en part eller sambo. En åklagare sade sig ha svårt att avgränsa fall från medling bara på basis av parterna är släkt eller på basis av att de är närstående.

Två sorts våldsbrott uteslöts – våldsbrott mot barn och sexualbrott. Först och främst var det rätt klart att flera av åklagarna uteslöt medling i fall av våld mellan närstående då offret var ett barn eftersom maktförhållandet mellan offret och gärningsmannen var så pass ojämnt att man inte på något sätt kunde se att dessa fall kunde få en jämlik behandling i medling. Dock sade sig två av åklagarna ha sänt fall till medling där offret var ett barn. Dessa fall underströk de att var fall där offret var i sena tonåren och misshandeln var lindrig, närmast en skuff eller fall där någon klämt en annans hand.

”När det gäller mellan barn och vuxna så beror det enligt mig jättemycket på barnets ålder, att inte kan du nu medla med ett litet barn och man får inte slå småbarn, men ifall det är en 16-åring och den personen är i sin värsta pubertet och i samband med ett ömsesidigt oftast bråk så gör man jättedumt, och så beror det på hurudant våld och [...] så är förstås en absolut förutsättning att barnets intressebevakare godkänner förfarandet och att hen är med vid medlingen och att barnet själv går med på medling”¹⁷⁶

Det andra brottet som uteslöts var sexualbrott eftersom maktbalansen är så rubbad i de brotten. Åklagaren konstaterade att även om man erbjöd en medlingsbyrå ett dylikt brott så skulle inte medlingsbyrån ta emot detta fall till medling.

¹⁷⁶ ”Sitten lasten ja vanhempien väliset niin se riippuu mun mielestä tosi paljon lapsen iästä, että ethän sä nyt pikkulapsen kanssa voi sovitella ja pikkulapsia ei saa lyödä, mutta jos se on 16-vuotias ja se on siinä pahimmassa teini-iässä ja jonkun molemminpuolisen yleensä riidan aikana tulee vanhempi sitten tehtyä tosi tyhmästi, niin riippuen siitä väkivallan laadusta sitten ... et se on tietenkin ehdoton edellytys, että se edunvalvoja sitten suostuu siihen ja et se on siellä mukana ja, että se lapsi ittekin suostuu siihen.”

En åklagare lyfte fram att den ömsesidiga viljan att nå förlikning är viktig och att ifall denna vilja saknas och syftet varför gärningsmannen gått med på medling enbart är att slippa böter så vore medling i detta fall uteslutet.

Ingen av åklagarna sade sig direkt vara emot medling i fall av våld mellan närstående och många av åklagarna ville understryka vikten av att det i de fall som sänds till medling skall det vara fråga om engångsföreteelser och lindriga fall. Rubbad maktbalans togs också upp som hinder för medling. En åklagare gav som exempel fall där vuxna söner misshandlar sina mödrar och lyfte fram att dessa är speciellt krångliga fall eftersom kärleken till ett barn är så stark så mödrarna gör inte polisanmälan i dessa fall. Ifall sedan polisanmälan görs och motparten är en stor alkoholiserad man så kan det sluta väldigt illa för modern. Speciellt råa fall vore också uteslutna. Speciellt rått våld var enligt en åklagare fall där eggvapen använts eller där offret blivit sparkat eller strypt. Denna åklagare sade också att ju lindrigare fallen är desto större är sannolikheten att parterna når förlikning och att detta i sin tur leder till att åtal inte väcks. Ju allvarigare ett fall är desto mer reserverat borde man enligt denna åklagare förhålla sig till medlingsmöjligheten.

Den åklagare som kanske gick längst i sina funderingar ansåg att hen kunde vara radikal och anse att det mera är fråga om vad man kan låta bli att åtala än vad man kan låta bli att medla, eftersom denna åklagare ansåg att medling nog kan tillföra straffprocessen något men inte frånta straffprocessen något alls. Denna åklagare sade att man kan alltid medla.

Jag hade också förberett frågan ”varför?”, utifall att någon av åklagaren hade varit av den åsikten att medling inte alls är lämpligt vid fall av våldsbrott mellan närstående. Ingen av åklagarna uteslöt dock kategoriskt medling i fall av våld mellan närstående.

Som ovan nämnts hade flera åklagare åsikter om att vissa brott borde uteslutas helt (såsom våldsbrott mot barn och sexualbrott). En åklagare tyckte att man kunde medla i mordfall.

”Än sen? För medling utgör inte det ett hinder. Det att kan man dra nytta av medlingen, så till exempel vid mord, så inte har man någon nytta av medling om där inte finns en skadeståndsaspekt.”¹⁷⁷

Samma åklagare ville också föra fram att ”än sen” om brottet är så att säga heavy. Hen tycker man blandar ihop huruvida man kan medla och huruvida man kan låta bli att åtala. Visserligen ställer olika sorts brott olika krav på medlingen men detta gör inte brottet sådant att man inte alls skulle kunna medla det. Utgångspunkten är att våld mellan närstående är mer riskabla brott att

¹⁷⁷ ”Et sou, et sovittelulle ei oo estettä, et se, että onko siitä niin kuin hyötyä niin esimerkiksi murhassa ei oo hyötyä sovittelusta jos siinä ei oo vahingonkorvausaspektia.”

medla för att de är så känsloladdade och där finns lätt ett maktförhållande. Men detta måste man bara vara medveten om och så är man tvungen att klara av att hålla i minnet och avgöra när man bör lämna skadestandsfrågorna till domstolen. Denna åklagare ansåg det vara enbart en positiv aspekt för åklagaren ifall skadestandsfrågorna löstes i medling så slapp man dem i domstolsbehandlingen.

En av de andra åklagarna som inte ville begränsa vilka brott som kan medlas sade att eftersom strafflagen utgår ifrån att förlikning är en straffnedsättande grund och strafflagen är menad att tillämpas lika på alla så borde man inte kunna särskilja närstående och säga att ni har inte möjlighet till förlikning eftersom ni är närstående. Medling enligt denna åklagare borde alltid vara ett alternativ ifall man inte överskridit en viss gräns och sen enligt huvudregeln skulle brotten gå till tingsrätten medlade för då har också gärningsmannen möjlighet att få denna straffnedsättande grund till godo. Dessutom ansåg denna åklagare att man på socialsidan nog har mera att ge än på åklagarsidan var man erbjuder åtal och böter.

En tredje åklagare tyckte att våldet inte lämpar sig för medling då det är fråga om fall av allvarligt och upprepat våld. Då tyckte åklagaren det är på sin plats att ingripa och att man ur samhällets synvinkel inser att offret inte mera klarar av att driva sina egna intressen. Våldets upprepande natur lyftes också fram av andra åklagare som hinder för medlingen. Speciellt ifall det t.ex. redan tidigare medlats mellan samma människor och offret tydligt var underkastat och användes som spelknapp.

Slutligen bad jag åklagaren berätta om vad hen anser vara medlingens positiva och negativa sidor.

Medlingens positiva sidor var enligt åklagarna att parterna ges ett tillfälle att träffas och på en personlig nivå diskutera och reda ut sina problem. Medlingen ansågs främja parternas möjligheter att gå framåt i motsats till hur det går efter böter i tingsrätten. En av åklagarna sade att i fallen av våldsbrott mellan närstående är det enligt huvudregeln fråga om närstående människor som lever eller levt i ett parförhållande och att medling är bra om det är första gången det sker en misshandel. Flera åklagare påpekade att tingsrätten nog inte är rätt ställe att lösa problemen i parförhållandet. Detta upprepades flera gånger i flera olika intervjuer och som svar på olika frågor, just att tingsrätten inte är rätt ställe för att lösa konflikter. Åklagare sade att böterna rätten dömer ut betalas ur familjens gemensamma matkassa och på det viset så riktas ju följden av brottet helt fel. Dessutom är pengarna böterna betalas med aldrig så kallade spritpengar utan pengarna går ur familjens matkassa.

Positivt ansågs vara att parterna tryggt kan diskutera och ifall det verkligen finns en äkta vilja att förbättra parförhållandet och komma över det som skett så finns det möjlighet till det. Eftersom det är långa köer till socialvården och man inte där heller alltid får hjälp sade en åklagare att detta system med att via medling få komma och prata med någon fungerar speciellt bra med tanke på t.ex. barn i tonåren och deras mammor. Parter igen får prata med en utomstående som inte är en myndighet och denna person är också frivillig, vilket är viktigt för parterna att förstå för att då kan parterna i lugn och ro diskutera. Positivt ansågs också vara möjlighet att man lätt kan dirigera folk vidare för hjälp till rätt socialinstans för att nå en lösning på problemen i grund och botten på ett bättre sätt än i tingsrätten. Gärningsmannen är också tvungen att faktiskt möta och se vad han gjort.

Medling ansågs också vara bra eftersom man genom medling sällar bort fall från straffprocessen och detta leder till att åklagarna rent och slätt får mindre ärenden att föra inför rätta.

Negativa sidor som åklagarna lyfte fram var risken för missbruk och att det kunde finnas påtryckning av offret i bakgrunden och att förfarandet inte alls är så frivilligt som man låtit påskina. Fall där det finns en maktobalans mellan offret och gärningsmannen togs också upp som en negativ aspekt, trots att risken för detta enligt en åklagare är rätt liten eftersom fallen av våld mellan närstående sällas noggrant och många instanser tar ställning till fallets lämplighet för medling. Ifall det trots denna sällning ändå kunde slinka igenom fall där det fanns en maktobalans vore detta en negativ aspekt. Dessutom kunde finnas en risk för att offret skulle känna att man sopar problemet under mattan och att det inte får bli kvar ett sådant intryck att man inte sen heller ingriper och att det i verkligheten inte sker något alls. En åklagare lyfte också fram att ersättningarna kanske inte alltid motsvarar den bild man har av dem och att man i och med medlingen går med på mycket mindre ersättning än man hade fått i en rättsprocess.

En åklagare påpekade att det ju också kan finnas en risk för att man möter en psykopat och eftersom man vet så lite om psykopater så kanske man inte känner igen detta och då slinker sådana här fall igenom. Dock intervjuas ju parterna skilt för sig men risken att man inte lägger märke till en psykopat finns ändå. Trots detta borde man ändå försöka medla och sedan blåsa av spelet om man märker att förutsättningarna inte uppfylls mer.

10.2.2 Del B – om åklagarens roll att ta initiativ till medling

I Del två av min intervju berörde mina frågor åklagarens rätt att ta initiativ till medling. Jag inledde med att fråga om åklagaren tycker det är ett bra eller ett dåligt tillvägagångssätt att det i fall av familjevåld är det enbart polis och åklagare som får ta initiativ till medling. Jag bad också

åklagaren berätta huruvida det har skett ändringar i tendensen att använda sig av sin rätt att ta initiativ under åren sedan Medlingslagen trädde i kraft?

Generellt tyckte åklagarna att det var bra att det i fall av våld mellan närstående är en myndighet som tar initiativet eftersom det är känsliga ärenden och det finns en del kritiska punkter. Annars kan det också ske påtryckning och en myndighet kan fundera ifall fallet lämpar sig eller ej.

Gällande huruvida ändringar skett i praxis sedan medlingslagen trädde i kraft så varierade åsikterna. En del hade inte alls märkt ändringar i praxis, men tyckte att kanske polisen nuförtiden tar fler initiativ. En annan åklagare sade att nå åtminstone har fallen inte minskat, men att man kanske blivit bättre på att rikta rätt fall till medling och att man blivit känsligare för problempunkter och mer medvetna. En åklagare föreslog att man utöver polis och åklagare även kunde ha en tredje initiativtagare, nämligen socialmyndigheterna.

Den krassa verkligheten lyftes också fram genom att en åklagare sade sig förstå att lagstiftarens mening med denna reglering ju varit att man skall kunna försäkra sig om frivilligheten men att faktum kvarstår att åklagarna har så bråttom så inte läser de igenom allt och inte överväger de och funderar de ifall fall passar för medling eller ej. De ser ytligt på fallen och tänker att det här kanske är lämpligt och så litar de på att medlingsbyråerna fångar upp de fallen som inte lämpar sig på grund av t.ex. upprepat våld.

Min nästa fråga var huruvida åklagaren själv tagit initiativ till medling.

Åklagarna svarade genomgående ja. Alla hade tagit initiativ till medling, somliga hade tagit tiotals – kanske hundratals initiativ medan andra sade sig inte ha tagit initiativ till så många. En av åklagarna sade att av initiativen hade många fall också kommit tillbaka från medlingsbyrå som olämpliga. En annan åklagare sade att det oftast är polisen som tar initiativet och ifall ett fall kommer vidare till åklagaren så har polisen nog redan funderat på medlingsmöjligheten och det har visat sig att det finns något hinder just att våldet är för grovt eller upprepat. Dock sade sig åklagaren ändå hålla medling i minnet genom hela processen.

Ett fall skall enligt lagens ordalydelse vara lämpligt för medling, och så ställs ytterligare krav då det är fråga om fall av våld mellan närstående. I min nästa fråga undrade jag hur åklagaren resonerar och på vilka grunder hen fattar beslutet att ta initiativ eller att inte ta initiativ till medling.

Åklagarna sade rätt genomgående att de fattar sina beslut enkom på basis av förundersökningsmaterialet. En såg först till ifall det finns ett krux i rutan och sen till ifall våldet är

upprepat eller ej även om ingendera alternativet heller slutligen avgör huruvida åklagaren tar initiativ eller inte. Det blir alltid en bedömningsfråga från fall till fall.

Oftast såg åklagarna till ärendets natur och allvarlighet. Flera av dem påpekade att det ur förundersökningsmaterialet kan framgå ifall våldet är en engångsföreteelse eller ifall det är upprepat. Detta beror mycket på polisens arbete det vill säga ifall polisen vid förhörsskedet förstår att ställa de väsentliga frågorna. Ofta är det så att även om det är första brottsanmälan så är det ingalunda det första våldsbrottet i förhållandet. Våldets upprepande natur kan ur förundersökningsmaterialet framgå så, att det finns flera ärenden med samma målsägande eller så att det i övrigt ur protokollen framgår att våldet är upprepat. Utöver förundersökningsmaterialet finns åklagarnas egna diarieuppgifter och så finns straffregistret att tillgå för att försäkra sig om att våldet inte är upprepat. Däremot är åklagarens möjlighet att reda ut sådant som polisen inte lyckats reda ut rätt begränsade. En åklagare sade att det viktigaste nog är att parterna givit sitt medgivande och så ser man ifall gärningsmannen erkänt brottet eller nekar. Ifall gärningsmannen nekar till brottet tas inte initiativ till medling eftersom ett erkännande ju är en förutsättning för medling.

En åklagare sade att medlingsbyrån oberoende går så noga igenom fallet så ifall det visar sig att våldet är upprepat så avslutas medlingen där och fallet sänds tillbaka till åklagaren.

En åklagare var tudelad i sina åsikter. Å ena sidan avgjorde nyttan av medlingen för åtalet huruvida initiativ togs eller ej. Ifall alltså medlingen ledde till att åtalsprövningen avslutades togs initiativ inte till medling. Ifall åklagaren å andra sidan trots medling var tvungen att åtala så fick medlingen vara. Trots detta sade sig åklagaren nog ibland också ta initiativ till medling oberoende av nyttoaspekter ifall fallet verkade som sådant att parterna kunde ha någon nytta av medlingen.

En åklagare sade rakt ut att våldets natur och mängd inte är ett så stort kriterium som den ömsesidiga viljan att finna en lösning på problemet. Denna åklagare såg medling som ett redskap som kan erbjuda hjälp åt offret på ett sätt offret kanske inte annars kunde få. Till exempel så att offret får telefonnumror eller adresser till skyddshem eller dylikt.

En annan åklagare sade att parterna ofta båda ber om medling och att huvuddelen av fallen denna åklagare tagit initiativ till har gått till som så att någondera parten, oftast kvinnan, har ringt och bett åklagare ta initiativ till medling eftersom polisen inte gjort det. Åklagaren sade sig först vara sträng med parterna och ställa frågor ifall parterna diskuterat om det här och så banna parterna att såhär får det inte gå. Men visst hade åklagaren tagit initiativ i sådana fall och i sådana fall där parterna kommit till åklagarämbetet och bett om medling. Åklagaren ansåg att en stor del

av initiativtagandet berodde på att parterna skall kunna be om medling. Till och med erinrade åklagare sig i ett fall som involverat en man som tagit stryppgrepp på sin fru. Där hade åklagaren först haft en mycket negativ inställning men fallet hade sist och slutligen medlats och slutat med att åklagaren inte åtalat. Detta hade dock varit ett sådant fall var man klart såg att problemen låg annanstans än i mannens våldsamma beteende och därför var det fallet just bra för medling.

Syftet med att ge enbart åklagare och polis rätt att ta initiativ till medling är att försäkra sig om förfarandets frivillighet och att våldet inte är upprepat. Jag frågade sedan hur åklagaren gör när hen fattar beslutet och hur detta går till i praktiken. Ser åklagaren enbart till förundersökningsmaterialet, eller hör hen sig för med offret och den misstänkte före?

”Om lagstiftarens vilja med att ge initiativet åt myndigheter är det så har de nog gått lite förbi verkligheten för vi har ingen möjlighet att kolla detta.”¹⁷⁸

En stor del av åklagarna sade sig fatta sitt beslut enkom på basis av förundersökningsmaterialet. De menade att man inte kan försäkra sig om att offret verkligen frivilligt gått med på medling och att denna frivillighetskontroll i sista hand faller på medlingsbyrån. Antingen finns det ett krux i rutan eller så finns det inte ett krux i rutan. En sade rakt ut att hen inte gör det eftersom det inte finns tid. Om det börjar dyka upp tecken på att medlingen kanske inte sen heller är så frivillig så gör vi något åt saken men om det inte kommer några tecken utifrån så inte har åklagarna någon möjlighet att reda ut frivilligheten.

En åklagare sade sig ibland ringa till offret men att det nog är ett undantag eftersom om man har upp till 600 fall i året så inte hinner man börja ringa runt och försäkra sig om frivillighet. Via systemen kan man kolla upp ifall våldet är upprepat eller inte men att ifall det inte finns några tidigare anmärkningar så inger det en känsla av att okej det är frivilligt. Om parterna sedan säger att det är första gången så förstärker det intrycket. Å andra sidan tyckte en åklagare att det inte är hela världen ifall fallet sen också visar sig olämpligt för medling:

” Och ifall man klart ser på offret att hen är liksom jätteaktiv och vill medla, så nu måste man ju tro på det. För sen i medlingen, där märker de nog genast att.. För det finns de fall, där de genast meddelar att det här kommer inte att lyckas. De såg genast då de kom in genom dörren, såg de, att här är ett helt klart missförhållande mellan dessa två parter så på det viset är det ju inte så farligt om åklagaren eller polisen sätter till medling och så visar det sen där i medlingen att inte var det här

¹⁷⁸ ”Mun mielestä et jos se on se syy minkä takia aloitevalta on viranomaisaloitteinen niin sit lainsäätjä no mennyt vähän ohi todellisuuden, koska ei meillä ole mitään mahdollisuuksiakaan selvittää sitä”.

sen heller första gången och inte är det här sen heller ett helt jämlikt förhållande trots protokollet, att nog kommer det sen tillbaka. Och sen fortsätter den vanliga processen.”¹⁷⁹

Några åklagare sade också att det har kommit sådana situationer emot då offret kontaktat åklagarämbetet eftersom de av en orsak eller en annan inte vill att ärendet skall gå framåt. Detta väcker frågor hos åklagarna att finns där måtro någon som pressar i bakgrunden? Medling kan då vara ett alternativ för dem, men det är också beroende på gärningens natur, att är fallet alls lämpligt för medling. Ibland sade sig en åklagare kontakta offret om det finns oklarheter, men att detta nog är sällsynt.

Slutligen frågade jag i del B ifall åklagaren använt sig av möjligheten i BRL 1:8a§ att kalla en part och dennes biträde eller ombud till en muntlig överläggning, om detta gagnar beslutet om väckande av åtal eller behandlingen av saken vid domstol.

Ingen hade använt sig av detta alternativ. En åklagare sade att det kanske hänt en gång men i övrigt svarade åklagarna att det inte finns tid och det finns inte resurser och det skulle ändå inte hjälpa. En åklagare tyckte inte heller att den här möjligheten var lämplig att använda i den typ av fall jag undersöker, kanske nog i andra sorters fall men inte i fall av våld mellan närstående.

Den enda åklagaren som sade sig ha varit med om något ens lite ditåt, sade att det gått ut på att just ringa offret före eller att parterna kommit till åklagarämbetet. Sist och slutligen tyckte åklagaren ändå inte att detta inte alls lämpar sig i dessa fall och att hen aldrig skulle använda sig av denna möjlighet i den här typen av fall.

10.2.3 Del C – om åsikter om förlikning som grund för åtalseftergift

Del C handlade förlikning som grund för åtalseftergift och jag inledde med att fråga hur åklagaren allmänt förhåller sig till förlikning som grund för åtalseftergift. Jag frågade ifall åklagaren ser stadgandet i BRL 1:8 mera som ett undantag eller som något som i regel skall tillämpas då förutsättningarna uppfylls.

Åklagarna var till sin inställning väldigt olika och vissa var betydligt mer inriktade på att också ta i beaktande annat än det rent juridiska i vart fall. Man kunde tydligt skönja en skillnad mellan de

¹⁷⁹ ”Ja jos selvästi näkee siitä uhrista se et se on niin kuin kans aktiivinen ja se halua sovittelaa, niin kyllähän siihen täytyy luottaa. Koska sit sovittelussahan, tuolla ne huomaa sen kyl heti, että... Koska on kyllä niitäkin tapauksia, että heti ilmoittavat ettei onnistu. Et ne näki jo kun ne tulivat ovesta sisälle, näki jo sen, että tässä on ihan selvä epäsuhte näiden ihmisten välillä että kyllä siin mielessä ei se oo niin kauheen paha jos syyttäjä tai poliisi laittaa sovitteluun ja sitten sieltä paljastuukin sovittelussa ettei tää ollutkaan ensimmäinen kerta ja eikä tää oookkaan ehkä ihan tasa-arvoinen suhde vaikka se pöytäkirjasta näkee et kyl se sieltä sitten takaisin tulee. Ja sit se jatkaa Normiprosessia.”

åklagarna som hade en väldigt pragmatisk inställning till fallen och de som också försökte se brottet som en del av en större social helhet:

*"Alltså det här är ju en härlig grund eftersom då är båda parterna nöjda. Om åklagaren begränsar eller lämnar oåtalat så kan ofta den andra vara missnöjd i andra situationer sådär att jaha, gick det nu såhär, att det är bara obetydligt eller något och sen ringer de hit och frågar att hur gick det nu såhär, men om man använder den här grunden skäller hunden aldrig efter en! Det är, förlikning är den bästa grunden. Alltså den är ljuvlig, jag älskar den där ett-åttan, just den!"*¹⁸⁰

*"alltså vi måste ju följa lagen [...] jag ser mer den som ett undantag en som en regel. Jag läser paragrafen som så att det är fråga om situationsbundet övervägande och beslut om åtalseftergift, så i min egen beslutshistoria skall dådet vara så pass lindrigt och icke upprepat att då kan jag liksom i praktiken fundera på åtalseftergift. Eller så måste där finnas något alldeles exceptionellt i det där fallet, så som enskild omständighet i också ett allvarligare brott kan [...] Förstås inom lagens ramar."*¹⁸¹

Åsikterna om hur dessa beslut fattades var rätt olika men många av svaren bar ändå samma drag. Alla utom en av åklagarna sade att de inte kan fatta kategoriska beslut och att det inte fanns någon automatik eller något definitivt samband mellan uppnådd förlikning och åtalseftergift. Den enda åklagaren som uttryckte någon forma av automatik svarade så här:

*"Ja enligt huvudregeln åtalseftergift. Åtalseftergift och så på den grunden gör jag beslutet och sätter sen till rätten, till det hör att åklagarna för inför rätta men jag har nog sett det som onödigt om det en gång är så att det är ett klart fall av förlikning, ett avtal har uppkommit och avtalet är uppfyllt, då har jag nog gallrat bort dessa från rätten."*¹⁸²

¹⁸⁰ Elikkä täähän on ihana peruste koska silloin molemmat on tyytyväisiä. Että jos syyttäjä rajoittaa tai jättää syyttämättä niin, usein toinen voi olla tyytymätön muissa tilanteissa, et ajaa se menikin nyt näin, et se onkin vain vähäinen tai jotain ja sit saattaa tänne soitella, et mites tää nyt näin meni mut ei koskaan jos tätä perustetta käyttää niin koira perään hauku. Se on, sovintohan on paras peruste. Siis sehän on ihana, mä rakastan tota ykskasia just sitä".

¹⁸¹ "No lakiahan meidän pitää noudattaa. [...] niin mä näkisin sen ehkä enemmän poikkeuksena ku sääntönä. Mä jotenkin itse luen sitä sillä tavalalla, että se on tapauskohtaista harkintaa ja syyttämättäjäättämispäätös voi mun omassa ratkaisukäytännössä niin jotenkin sen teon tulee olla laadultaan sen verran lievä ja ei toistuva et sit mä voin niin kuin käytännössä ajatella sitä syyttämättäjäättämispäätöstä tai sit siinä täytyy olla jotain aivan niin kuin poikkeuksellista siinä jutussa joka niin kuin yksittäisenä seikkana voi vakavamman rikosasian niin kuin lain sallimissa puitteissa tietenkäin."

¹⁸² "D Kyllä, pääsääntöisesti SJP, Syyttämättäjäättämispäätös ja tolla perusteella teen sen ratkaisun ja pistän sitten oikeuteen, tohon kuuluu, että syyttäjät sitten vievät oikeuteen mutta mä oon kyl nähnyt sen tarpeettomaksi jos se on kerran selkee sovinto, sopimus syntynyt ja se on täytetty niin kyllä mä karsin niitä sitten oikeudesta pois."

En annan åklagare närmade sig lite den här åsikten och sade att utgångspunkten är den att ifall förutsättningarna uppfylls och du på detta vis kan spara allas resurser så ja visst åtalseftergift men sedan finns det alltid variationer. Åklagaren påminde att man också under tjänsteansvar är tvungen att kunna motivera varför det inte finns ett allmänt intresse att föra detta vidare. Denna åklagare sade sig kunna lämna en gång utan att åtala beroende på fallet men att nästa gång samma sak kommer så är det instrumentet använt.

En annan åklagares åsikt var raka motsatsen och hen tyckte att bara i undantagsfall så leder medling till åtalseftergift. Kanske lindriga örfilar och sådana fall där det är enskilda händelser och båda parterna är chockerade av det som hänt men ifall det närmar sig grovt våld, som leder till exempel hundra dagsböter eller fängelse så aldrig att medling kunde användas i dessa fall.

Att varje fall skulle ses skilt för sig poängterades och flera åklagare sade att trots att medlingen lett till förlikning kan våldet till sin natur vara sådant att åklagaren ändå väljer att väcka åtal. En åklagare uttryckte det som så att ifall fallet varit sådant att polisen tagit initiativ till medling och åklagaren själv hade gjort detsamma och så hade förlikning nåtts kunde åklagaren utan vidare fatta beslut om åtalseftergift. Däremot påpekade samma åklagare att ifall det senare uppdagas nya faktum som att våldet upprepats så väljer åklagaren sedan att väcka åtal. En lyckad medling till trots kunde också flera åklagare tänka sig att väcka åtal ifall våldets varit grovt eller upprepat. Flera åklagare poängterade just att beslut om åtalseftergift ändå görs i vart fall för sig och att det inte finns någon automatik i att medling skulle leda till åtalseftergift. Flera åklagare tog också upp att medlingen också kan påverka i påföljdsbedömningen. En åklagare sade sig gärna lämna utan att åtala ifall man klart kunde se att förlikning nåtts eftersom hen ansåg detta vara ett bättre slutresultat en process. Hen lämnade hellre utan att åtala om våldet var grovt ifall förlikning uppnåtts oberoende av ifall det varit fråga om våld mellan närstående eller något annat.

Min andra fråga gällde avtalet medlingen kan resultera i. Enligt förarbeten behöver inte ett avtal nämligen inte vara uppfyllt. Jag undrade hur åklagaren ställer sig till detta och påverkar avtalets innehåll tankegångarna?

Åklagarnas svar varierade från att godta viljan att ingå förlikning som grund till att invänta också resultatet av ett medlingsavtal. En åklagare uttryckte också det som så att det inte ens är hens problem ifall avtalet sist och slutligen uppfylls eller ej, men att hen nog oftast inväntar resultatet. En uppnådd förlikning verkade generellt väga tyngre än bara viljan att ingå förlikning. Två åklagare sade sig inte bara vänta på att förlikning nåtts utan också på att avtalet skall vara uppfyllt.

”Min utgångspunkt är ett uppfyllt avtal. Sen då avtalet är uppfyllt fattar jag beslut om åtalseftergift. Ifall det inte finns risk för preskription. Som bäst vet jag att jag har ett fall under observation som redan i juli fyllde ett i åtalsprövningen och hos oss tänds en röd lampa då ett år gått. Nu hoppas jag att jag fortfort skall få en redogörelse för huruvida avtalet uppfyllts eller ej så jag sedan kan fatta beslut. Men jag har helt kallt väntat på beslutet. Speciellt i dessa fall av våld mellan närstående. [...] hemskt ofta avtalar man inte nödvändigtvis om någån skadeståndssummor, utan det kan gälla beteende, att gå på anger-management kurs eller annars bara i terapi så jag checkar efter ett par månader och har väntat på det.”¹⁸³

Ur intervjuerna framgick att avtalen ofta är väldigt fåordiga och sällan innehåller någon form av djupare analyser eller beskrivningar av vad som hänt. Oftast är avtalen i fall av våld mellan närstående sådana att enbart medlingens slutresultat kommer fram. Ur avtalen framgår bara att ingen har krav, parterna har bett om ursäkt och lovar att våldet inte sker igen och att man lovar ersätta skador. Ibland framgår inte ens det utan enbart att ärendet är överrenskomet och ingen kräver straff. Behandlingen är ju hemlig så åklagarna kan inte veta vad som diskuterats under medlingen. Enligt en av åklagarna innehåller avtalen oftast inte heller skadeståndskrav utom möjligen läkarkostnader.

En åklagare berömde kommunikationen mellan åklagarna och medlarna och sade att medlarna brukar skriva e-post och fråga huruvida åklagaren vill ha avtalet eller ifall hen vill vänta på uppföljningen. Då jag frågade hur länge man kan vänta på att ett avtal uppfylls sade åklagaren att hen inte riktigt bryr sig om att klockan går att oftast är det två till fyra månader det tar som är en helt okej uppföljningstid och åklagaren måste också se det ur parternas synvinkel.

Eftersom forskning¹⁸⁴ visar att praxis kring medling i fall av våld mellan närstående i Finland varierar frågade jag åklagaren vad hens tankar kring detta är.

Svaren på denna fråga var entydiga. Åklagarna sade att det är ett problem och visst är det orättvist att beroende på var du är i Finland så varierar tillgången till medling men så varierar också domstolspraxisen i Finland vilket ju också är problematiskt.

¹⁸³ Mulla on se lähtökohta et täytetty sopimus. Sit kun se on täytetty niin mä teen sen syyttämättäjättämispäätöksen. Jos ei oo mitään vanhentumisvaaraa tai tällaista. Ja nyt mä tiedän mulla on yks sellainen asia seurannassa, joka jo heinäkuussa täytti syyteharkinnassa vuoden, ja meillä syttyy punainen lamppu kun vuosi ylittyy niin mä nyt toivon, että sieltä pikapika tulisi selvitys. Varsinkin näis lähisuhdeväkivaltatapauksissa. [...] Näis ei hirveen usein välttämättä sovita mistään vahingonkorvaussummista vaan se voi olla jotenkin käyttäytymistä, mennä vihanhallintakurssille, tai jotenkin muuten terapiaan tai niin et tsekkaa noin muutaman kuukauden kuluttua niin mä oon odottanu sitä.”

¹⁸⁴ Sambou & Uotila 2010.

*"Alltså jag hävdar att eftersom det här är arbete som människor gör och det är knutet till värderingar så kommer det med våld att finnas variation. Polisverksamheten, åklagarna, medlarna, domstolarna, ändringssökningen överallt, så fast vi hur är yrkesmänniskor så kommer alltid den mänskliga och värdeanknutna variationen från fall till fall fram. Men den här överdrivna variationen borde myndighetssamarbetet försöka ta kål på. För inte är det heller rätt att ifall du slår din käring i Helsingfors så får du komma till medling men inte i Esbo."*¹⁸⁵

Flera av åklagarna sade sig vara medvetna om den här problematiken, medborgarna sätts ju i en olikvärdig ställning. En av åklagarna tyckte inställningen vid hens ämbete under de senaste åren hade skärpts medan en annan sade att förfarandet blir mer och mer utvidgat i och med att medlare skolas och förfarandet blir mer etablerat. Två åklagare föreslog som lösning att man borde ha riksomfattande anvisningar för hur man skall agera och åtminstone för hurudana fall som lämpar sig för medling. En åklagare berättade att före lagen om medling trädde i kraft var medlingen en åtalseftergifts-automat,¹⁸⁶ och ifall parterna hade förlikts så ledde det rätt automatiskt också till åtalseftergift. Åklagaren sade sig väl förstå att frestelsen kan vara stor för en åklagare att besluta om åtalseftergift eftersom till exempel ett rån kan behandlas i rätten på 20 minuter medan dessa fall kan ta flera timmar då parterna ventilerar sina känslor. Därför borde det alltså finnas riksomfattande regler. En annan åklagare konstaterade, lite på samma linje att:

*"Så länge som jag som åklagare har egen prövningsrätt så kan resultaten bli mycket olika. Människor har olika åsikter och uppfattningar om det."*¹⁸⁷

Enligt samma undersökning väntade år 2005 enbart 10 % av åklagarna på resultatet av medlingen innan de genomför åtalsprövning. Jag avslutade Del C av intervjun med att fråga åklagare hur åklagaren själv gör och hur länge hen väntar på resultatet.

Svaren på denna fråga gled rätt mycket ihop med svaren på den tidigare frågan om huruvida åklagarna tycker att åtalseftergiften förutsätter ett avtal eller ifall det räcker med att parterna uppvisat en vilja att ingå förlikning. Generellt sett var dock svaren gällande tidsaspekten rätt lika oberoende av vad åklagarna svarat på den tidigare frågan.

¹⁸⁵ "Niin mä väitän, että kun tää on ihmisten tekemää hommaa ja arvosidonnaista niin tässä on väkisin aina vaihtelua. Poliisitoiminnasta, syyttäjät, sovittelijat, tuomioistuinten muutoksenhaun kaiken vaikka kuinka ollaan ammatti-ihmisiä niin aina tulee se inhimillinen, tapauskohtainen ja arvomaailmaan sidottu vaihtelu, mutta tää liiallista vaihtelua pitäisi tää viranomaisyhteistyö koittaa tappaa. Et ei se oo oikein et Helsingissä jos lyöt muijasi pääset sovitteluun ja Espoossa et."

¹⁸⁶ "syttämättäjättämisautomaatti".

¹⁸⁷ "Niin kauan kun mullakin syyttäjällä oma harkintavalta niin saattaa olla ratkaisut hyvinkin erilaiset. Ihmisillä on erilaisia mielipiteitä ja tota käsityksiä asiasta."

En tydlig gräns som flera tog upp var att preskription utgör en bakre gräns. Många åklagare tog också upp faktumet att avtalen ofta är korta och inte innehåller krav på prestation, och ifall avtalen innehåller prestationskrav så är de också sådana som kan uppfyllas rätt snabbt. Ifall det t.ex. är fråga om en finansiell ersättning som skall ske månatligen så räcker det med att man märker att man har börjat agera enligt avtalet, tyckte en åklagare. Man kanske inte behöver vakta att avtalet följs ända till slut men det är viktigt att se att avtalet är verkligt och att det finns en vilja att uppfylla det konstaterades.

Åklagaren som inte väntade på huruvida avtalet fylls eller ej sade bara att oftast är avtalen korta så att hen inte blir och vänta på att de uppfylls. Avtalen i sig är sen en fråga för indrivning.

Övriga svar åklagarna gav angående tiden var allt från ett par månader till ett halvt år beroende på vad parterna kommit överrens om. En ursäkt kan ju överstörkas genast. En finansiell ersättning kan leda till att åklagaren väntar på att medlingsbyrån meddelar att nu är avtalet uppfyllt och pengarna erlagda, och först sedan i et skedet så avgör också åklagaren frågan om åtalet.

En åklagare spekulerade kring att 10% kunde bero på att åklagarämbeten har resultatmål att uppnå. Hen trodde att speciellt för yngre åklagare som har mycket press att avgöra många ärenden och uppnå fina resultat såsom en jämn ström av avgjorda ärenden så kan det här med att vänta på resultaten av medlingen visa sig vara svårt. För åklagare med fast tjänst skulle det inte spela så stor roll att är det fyra eller sex månader man väntar på medlingens resultat innan man avgör ärendet medan det för andra, nya och unga åklagare kunde vara en fråga om hur ens eget arbete ser ut. Det borde finnas i resultaten också utmärkt medling som delmoment så skulle inte tidsbristen och mängden ärenden spela in som faktor. Själv sade sig åklagaren vänta på medlingens resultat ifall tiden inte är väldigt lång, men att det oftast inte är ett problem eftersom medlingsbyråerna också strävar till att göra skäliga avtal.

10.2.4 Del D – om lagändringen som ändrade lindrig misshandel att lyda under allmänt åtal
Sista delen av min intervju innehöll frågor gällde lagändringen RP 78/2010 rd i SL 21:16, som medförde att åtalsrätten för lindrig misshandel ändrades så att lindrig misshandel av en minderårig eller närstående person ska höra under allmänt åtal.

Jag inledde med att fråga vilken inställning åklagaren har till regleringen och ifall åklagaren tycker att den är tillräckligt väl formulerad.

Inställningen till lagändringen var genomgående positiv.

*"Nå Jag tycker det på sätt och vis är bra att det ändrades så att det nu är under allmänt åtal för jag har här av erfarenhet mött fruktansvärda exempel på hur man förhållit sig till familjevåld genom åren var det liksom finns tiotals hemalarm och där är alltid någon form av våld. Så klarnar det inte riktigt på hemutryckningen att vad det är och det är bara hemalarm, hemalarm, hemalarm och det är ganska grova öden. Så det där, att det där bakom, att det är i årtal kanske årtionden fortgående våldssituation vart man larmat polisen och sen har det undersökts ganska vårdslöst och inte ens alltid uppgjorts en brottsanmälan. Så det här avlägsnar nu det problemet. Åtminstone till pappers."*¹⁸⁸

En åklagare konstaterade enbart att meningen ju varit att få allt familjevåld under allmänt åtal och att inställningen vid hens ämbetsverk efter lagändringen nog varit den att de inte ökar mängden familjevåld som åtalas. Hen utvecklade inte desto mer hur detta i praktiken skulle gå till att vilka fall man i så fall väljer bort för att hålla mängden familjevåld konstant.

I övrigt tyckte åklagarna nog att lagstiftningen var behövlig och att även om fallen ökat så är denna lagstiftning ett steg i rätt riktning. Tidigare kunde målsäganden komma och dra tillbaka sitt straffyrkande och på så vis dra mattan under åklagarens åtalsrätt men nu i och med denna reglering är åklagaren tvungen att mer ta ställning till vad som egentligen har hänt. Målsäganden kommer heller inte mer till luckan, eller kanske de kommer, men det spelar ingen roll mera sade en av åklagarna. Just denna målsägandens förfoganderätt över åtalet tyckte flera åklagare var en bra sak att den inte mer fanns just för att målsäganden av en orsak eller en annan flera gånger kan dra tillbaka sin anmälan. I dessa fall är det nog bra att samhället ingriper var flera åklagarna rätt ense om.

En åklagare sade att hen redan innan lagstiftningen kunnat skönja sådana tendenser att polisen skrev hemalarm som vanlig misshandel istället för lindrig misshandel för att åklagaren skulle ta ställning till fallet. Hen tyckte att man i fråga om våld mellan närstående lättare kunde se en lindrig misshandel som vanlig eftersom våld inom familjen är allvarigare än annat. Till exempel sade denna åklagare att hen nog beslutit om åtalseftergift på lindrighetsgrunden ifall det varit fråga om lindrig misshandel som t.ex. att riva någon i håret eller att smälla till någon eller lite skuffa och inget straffanspråk gjorts.

¹⁸⁸ *No musta se on hyvä tavallaan, että se muutettiin virallisen syyteen alaiseksi, koska mulla on tässä nyt kokemuksen myötä tullut kammottavia esimerkkejä siitä miten tähän perheväkivaltaan on suhtauduttu, vuosien saatossa, missä on niin kuin kymmeniä kotikeikkoja ja niissä on aina jotain väkivaltaa kun se ei oikein siinä kotikeikalla selviä, että mitä se on ollut niin ne on vaan kotihälytys, kotihälytys, kotihälytys ja se on aika "krouveja" kohtaloita sit niin kuin takana et se siellä on vuosikautia, ehkä vuosikymmeniä jatkunut väkivaltilanne mihin poliisi aina soitettu paikalle ja sit niistä on aika huolettomasti tulkittu siinä, et niistä ei oo aina edes rikosilmoitusta kirjattu. Niin tää musta nyt poistaa sen ongelman. Ainakin paperilla."*

*"Att int vet jag om det här var lagstiftarens mening [...] Lagstiftarens mening har uppenbarligen varit den att [...]. man skulle få bort dem att man inte sen skulle få såna här allvarliga att man dödar hela familjen eller motsvarande. Så inte är de sådana, inte får du dem utgallrade."*¹⁸⁹

I samband med nästa fråga kom det intressant nog fram att enligt en annan åklagare hade lagändringen uppvisat den raka motsatsen. Efter lagändringen då också förundersökningsprotokollen från lindriga misshandlar kommit vidare till åklagaren så kom det fram att polisen också bokfört vanliga misshandlar som lindriga till och med sådana där man strypt eller slagit i ansiktet. En definitivt positiv följd av lagstiftningen var därför enligt denna åklagare att informationen om lindrig misshandel och misshandel också går fram till polisen.

En åklagare sade sig slutligen sända dessa "nya" fall till medling eftersom de oftast är sådana som passar bra för medling alltså lindriga våldsbrott som är engångsföreteelser.

Frågan om lagstiftningen är tillräckligt bra formulerad så svarade inte många på. En åklagare konstaterade att lagstiftningen är så pass ny så det inte går att säga och en annan åklagare sade sig inte alls komma ihåg hur formuleringen lydde.

Därefter frågade jag ifall regleringen har påverkat åklagarens arbete och hur.

Åklagarna svarade rätt genomgående att arbetet ökat. En åklagare sade att de samarbetat med polisen så att polisen också kan göra beslut som gör att ärenden inte kommer ända till åklagaren. En annan åklagare konstaterade att kanske detta förbättrar rättskyddet då alla kanske inte förstår att ärendet tar slut då man kruxar för att man inte har anspråk. De här fallen kunde också vara bra medlingsstoff tyckte flera av åklagarna.

Min nästsista fråga löd enligt följande: Enligt nämnda undersökning, men år 2009, varierar praxisen att vänta eller att inte vänta på resultatet av medling i Finland. En del av åklagarna menade då, att de medger åtal eftergift utan att vänta på resultatet i exempelvis fall av lindrig misshandel mellan närstående. Medling ses då som ett komplement till straffprocessen. Jag frågade åklagarna ifall de trodde regleringen kommer att leda till att medling blir ett gängse förfaringssätt?

¹⁸⁹ "Et en mä tiedä että onko se sitten lainsäätäjän tarkoitus [...]. Lainsäätäjän tarkoitushan on ilmeisesti se, että saatais sieltä pelattua ne ettei saatais sitten näitä vakavia, että tapetaan koko perhe tai jotain vastaavaa. Niin ei ne oo sellaisia, et sä sellaisia saa sieltä karsittua."

Alla utom en åklagare hade en positiv inställning till medling som lämpligt förfaringssätt vid fall av lindrig misshandel. De tyckte det var ett bra instrument i lindriga fall som man kan använda för att ingripa i våldet ifall det nu går att påverka det och att instrumentet kan användas i lindriga fall.

En åklagare påpekade dock att det inte får bli en "automat" och påminde att man måste ändå se till varje fall skilt för sig. Dock sågs medlingen vara ett bra alternativ eftersom nånstans börjar ju våldet ifrån och så blir det värre. Ifall man på detta vis kan ingripa i begynnelseskedet med hjälp av myndigheter och medlare så är det ju bara en bra sak. Man behöver ju inte alltid ta till det fulla arsenalen för att driva ärenden framåt heller, konstaterade en åklagare, medling kunde väl vara ett kompletterande element.

Medling sågs nog på sätt och vis som en del av straffprocessen. En åklagare konstaterade att medlingen inte är en straffprocessuell del men en del av straffprocessen och varför inte, till exempel kunde det vara enligt hen på följande sätt:

*"En gång till medling, nästa gång inför rätta. Man ger människorna själva i fallen av våld mellan närstående en möjlighet att med lite hjälp komma till någon form av lösning på hur vi i vår familj skall fungera."*¹⁹⁰

En åklagare var negativt inställd och sade sig inte tro att detta blir ett gängse förfaringssätt. Själv skulle hen vänta på resultatet för ifall förlikning inte nås finns det ju en orsak och denna orsak var hen nyfiken på att veta vad den är.

I min sista fråga hänvisade jag till riksåklagarens anvisningar,¹⁹¹ var det rekommenderas att medlingsförfarandet speciellt används vid brott som står nära målsägandebrott eller då fallet gäller målsägandebrott. Samtidigt tyder lagändringen på att lagstiftaren vill ta itu med våldsbrott mellan närstående och lyfta fram våldets allvarliga karaktär. Jag frågade åklagarna hur de tycker dessa tankegångar går ihop, är de motstridiga eller kompletterar de varandra.

Åklagarnas åsikter delade sig klart. En del ansåg att ja, där finns nog en viss motstridighet. En åklagare såg inte alls någon motstridighet eftersom man vid den tidpunkten anvisningarna givits år 2007, inte haft en susning om att en sådan här lagändring var på kommande. En annan åklagare svarade inte direkt på frågan utan konstaterade bara att eftersom hen som åklagare ser ett brett spektrum av fall så förstår hen inte varför man inte skulle kunna använda sig av alla instrument

¹⁹⁰ "Yhden kerran sovitteluun seuraavan kerran käräjille tyylisesti. Et annetaan ihmisille itselleen lähisuhdeväkivaltatapauksissa mahdollisuus kerran vielä itse pikkasen avustettuna päästä jonkinlaiseen ratkaisuun siitä, että miten meidän perheessä toimitaan."

¹⁹¹ RÅ 2007:4.

lagstiftaren givit. Åklagaren förstår att man skall vara försiktig och så, men varför i onödan stressa domstolar med dessa fall då man har andra lagliga medel att ta till?

En annan åklagare var inne lite på samma bana och menade att lagstiftarens vilja såsom nämnd i frågan har samma syfte som medlingen d.v.s. att förhindra våld mellan närstående.

*”ifall vi får plockat ur hemalarmen, de lindriga fallen, så kan vi redan i det skedet ge målsäganden medel för att få hjälp så inte förstår jag varför vi inte skulle ge dem den möjligheten.”*¹⁹²

En åklagare ansåg de vara helt samma sak enda skillnaden är att nu kommer fler lindriga fall till åklagaren, som oftare än tidigare är tvungen att ta ställning till själva händelsen och att detta har ökat åklagarens bedömningsmarginal. En åklagare sade att ja, anvisningarna kan släpa efter sin tid, men att hen inte ser så mycket till anvisningarna utan att lagboken nog skall vara ens arbetsredskap. Slutligen ansåg en åklagare att det är klart att lagstiftarens vilja är att man borde med mer kraft än tidigare ingripa i dessa fall och samtidigt också vara mycket noggrann med sin bedömning i det enskilda fallet. Det hämtar nog med sig utmaningar för myndigheterna och man är tvungen att noggrannare än tidigare tänka efter. Samtidigt ville ännu denna åklagare vid denna punkt föra fram att medling nog enligt hen kan vara ett väldigt bra instrument då det används på rätt sätt och att ju lindrigare fall så desto bättre lämpar sig fallet också för medling.

11 Centrala resultat och slutsatser

Genom denna undersökning strävade jag efter att kartlägga medlingslagstiftningens utformning och dess samband med åtalsprövningen. Jag ville också få en insyn i hur lagen tillämpas i verkligheten, vilka resultat som uppstår och slutligen ville jag finna svar på en rad frågor. I alla frågor har jag koncentrerat mig på fall av våldsbrott mellan närstående. Nedan kommer jag att gå igenom resultaten fråga för fråga och se hur resultatet motsvarar teorin jag hade ställt upp.¹⁹³

11.1 Hur skälighetsgrunden tillämpas i praktiken

Min teori var att åklagarna ställer sig mer restriktivt till att dels ta initiativ till medling och dels fatta beslut om åtalseftergift ju grövre våldet är. Dessutom antog jag att åklagarna hellre vid fall av lindrig misshandel tog initiativ till medling än vid fall av misshandel och grov misshandel och slutligen att det fanns en korrelation mellan våldets grovhet och medgivna åtalseftergifter.

¹⁹² ”Jos me saadaan poimittua siitä niin kuin kotihäilytyksiltä niitä lievempiä tapauksia ja voidaan siellä vaiheessa jo antaa eväitä sille asianomistajallekin avun saamiseen niin mä en niin kuin ymmärrä miksei me annettaisi sitä mahdollisuutta heille.”

¹⁹³ Forskningsfrågorna och teorin finns på s. 5.

Någon direkt restriktiv inställning mötte jag inte. Däremot var åklagarna noga med att poängtera att det alltid är en bedömningsfråga från fall till fall huruvida medling är ett lämpligt instrument och att det inte finns någon automatik i att lindriga fall automatiskt skulle leda till åtalseftergift. Åklagarna var också noga med att påpeka att de måste följa lagen och att de har tjänsteansvar. Däremot var åklagarna genomgående mer positiva till att sända fall av lindrig misshandel till medling är grövre fall och helst sådana fall där det var fråga om en engångsföreteelse. De lindriga fallen ansågs vara mer lämpliga för medling även om två åklagare inte ville begränsa hurudana fall som medlades. Åklagarna var nästan helt överrens om att domstolen inte är rätt plats för att lösa problemen i parförhållandet.

Angående korrelationen hittade jag inte svar på frågan mer än att åklagare i lindriga fall nog på obetydlighetsgrunden kan låta bli att åtala. Dock kan sambandet inte vara absolut, eftersom även ett lindrigt fall kan leda till åtal på grund av till exempel att våldet är upprepat, så något definitivt samband fann jag inte. Åklagarna var också noga med att poängtera att de nog alltid åtalar ifall det är något som är oklart och att medlingen inte på nåt vis ersätter straffprocessen utan närmast är ett instrument som används vid sidan av straffprocessen.

I praktiken går det utgående från intervjuerna till på så sätt att åklagarna fattar beslut om initiativ till medling utgående från förundersökningsmaterialet. Någon enstaka åklagare sade sig ha ringt offret för att fråga om frivilligheten och en annan åklagare sade att parterna kan själva be om medling. Frivilligheten och fallets lämplighet utreds enligt den bild jag fick inte särdeles noga utan åklagarna litar långt på att medlingsbyrån kan sitt jobb och sällar ut de fall som lämpar sig för medling, och avbryter medlingen i det skedet det visar sig att det finns strul med maktbalansen mellan parterna och frivilligheten. Oftast hade åklagarna varken tid eller resurser för att sätta sig in i ett fall så pass ordentligt som det skulle krävas för att verkligen i grunden utreda frivilligheten. Mest såg åklagarna till ifall parterna kruxat för rutan där de frågas huruvida de går med på medling eller ej och litar på att det de behöver veta framgår ur förundersökningsprotokollet.

11.2 Åklagarnas inställning till medling i fråga om våldsbrott mellan närstående

Min utgångspunkt var att åklagarna skulle ha olika åsikter om medlingens lämplighet för fall av våldsbrott mellan närstående. Denna utgångspunkt visade sig dock brista. Åklagarnas inställning till medling i fall av våldsbrott mellan närstående var generellt sett positiv och alla sade sig också ha tagit initiativ till medling. Åklagarna förhöll sig restriktivt till att sända fall till medling där en vuxen hade misshandlat ett barn och till fall där våldet varit upprepat eller särskilt rått eller då det varit fråga om sexuellt våld.

Två åklagare sade att man egentligen inte borde begränsa medlingen alls men av helt olika orsaker. Den ena tyckte att man nog genom medling kunde lösa skadestandsfrågor och på så vis slippa dem i domstolsprocessen medan den andra åklagare lyfte fram att ifall man begränsar medling till att gälla enbart brott som begåtts mellan andra än närstående, leder detta till en situation där lagen inte är lika för alla.

Lindriga fall ansågs generellt passa bättre för medling och likaså fall där våldet inte var upprepat. Dock sade flera åklagare att i praktiken är det rätt omöjligt att avgöra huruvida våldet är upprepat eller ej och likaså är det rätt omöjligt att avgöra huruvida parterna frivilligt gått med på medlingen eller ej. Detta eftersom åklagarna fattar beslut om åtalsprövning långt på basis av enbart förundersökningsprotokollen och endast undantagsvis frågar de skilt eller reder de skilt ut ifall offrets verkliga vilja är sådan som den framgår ur förundersökningsprotokollet. Enligt åklagarna fanns det varken tid eller resurser för detta.

Medling ansågs också bland åklagarna erbjuda något som inte domstolsprocessen kunde erbjuda och flera åklagare tyckte det var bra att det fanns ett sådant här forum där parterna gavs en möjlighet att lösa sina problem utan myndighetsinblandning. Dock måste också här poängteras att ingen av åklagarna förespråkade i något skede att medlingen skulle ersätta straffprocessen. Det som sågs som genomgående positivt med medlingen var att parterna erbjöds en möjlighet att prata om sina känslor och få tillgång till social service och en utomstående hjälp.

11.3 Hur medlingen påverkar åtalsprövningen

Gällande medlingens påverkan i åtalsprövningen var åsikterna ganska olika. En åklagare uttryckte att det fanns automatik i det att en lyckad medling i hans fall ledde till åtalseftergift. De andra åklagarna sade att det alltid är fråga om en skild bedömning från fall till fall. Medling behövde inte alls påverka åtalsprövningen eller så gjorde den det. Några åklagare ville också poängtera just det som de tänkte att för många blir oklart det vill säga att medlingen och åtalsprövningen inte är knutna till varandra utan medlingen *kan* påverka åtalsprövningen, men den behöver inte alls göra det. Straffprocessen och det straffrättsliga ansvaret behandlas oberoende av hur mycket det medlas.

I mina forskningsfrågor, fråga fyra, ville jag också veta ifall inställningen är negativ, varför? Ingen av åklagarna hade en direkt negativ inställning till medling i fall av våld mellan närstående så denna fråga blev obesvarad till den delen. Däremot hade åklagarna nog åsikter om i vilka fall medling inte lämpar sig. Se mer om detta under rubrik 11.2.

11.4 Hur lagstiftarens syfte att skärpa åtgärderna mot våldsbrott mellan närstående går ihop med medling enligt åklagarna

Jag frågade mig i mina forskningsfrågor hur det går ihop att lagstiftaren under de senaste 20 åren med ena handen skärpt reglerna om åtalsrätt i fall av våldsbrott mellan närstående för att understryka dess allvarliga natur samtidigt som lagstiftaren med andra handen har lämnat porten öppen för medling i familjevåld, som ju är ett informellt förfarande som till och med kan leda till att åtal inte alls väcks. Dessutom ger riksåklagarens anvisningar för handen att medling lämpar sig bäst för målsägandebrott eller brott som är nära målsägandebrott.

Här gick åklagarnas åsikter isär. Vissa åklagare tyckte att det nog finns en klar motstridighet i detta men att trots detta är ändå lagboken det redskap åklagarna bör använda så motstridighet eller ej, spelar inte så stor roll. Andra tyckte att det inte spelar någon roll eftersom man ändå som åklagare skall använda alla instrument lagstiftaren givit en och en annan åklagare tyckte att det inte heller spelar någon roll eftersom både lagstiftarens syfte och syftet med medlingen var detsamma, det vill säga att förhindra våld mellan närstående.

12 Diskussion

Gällande medling i fall av våldsbrott mellan närstående finns uppenbara brister i fråga om jämlikhet och i fråga om enhetlighet i tillämpningspraxis.

Enligt forskning som gjorts både före och efter att medlingslagen trädde i kraft fattade åklagarna beslut om hur medling påverkar åtalsprövningen på olika grunder och enhetlighet saknas. Vem som hade tillgång till tjänsten var oreglerat före medlingslagen vilket bidrog till att finska medborgare erbjöds tjänsten ojämnt inom landet men också efter medlingslaget är läget sådant att finländare erbjuds tjänsten ojämnt. Tillgången till medling blir långt beroende på var man bor eller vem som råkar vara den åklagare som gör åtalsprövningen. Medlingsmöjligheten är alltså beroende av en åklagares egna kriminalpolitiska övertygelse och egna inställning.

Såsom det kommer fram i den här undersökningen hade en åklagare en teori om att även en åklagares arbetsbörda och åklagarens tjänsteförhållandes art skulle kunna påverka huruvida medlingsinitiativ tas eller ej. Det kunde vara en idé att undersöka statistik för hur avgöranden mellan åklagare med fast tjänst och åklagare med tidsbundet avtal skiljer sig. Finns det skillnader mellan avgörandena? Utgående från denna undersökning vore teorin att åklagare med fast tjänst med större sannolikhet kan vänta på att avtalet medlingen resulterat i uppfylls i jämförelse med att avtal nåtts eller att medling påbörjats.

Inställningen till medling i fall av våldsbrott mellan närstående har under de senaste 20 åren gått i riktningen mot det positivare och man ser mer och mer till det mångfacetterade problem våld inom familjen är. Lagstiftarens inställning har också ändrats och lagstiftningen går mot att försöka fånga upp fall av våld mellan närstående i ett tidigare skede och genast åtgärda det. Problemet häri ligger att detta ansvar nu skyfflats över på åklagarna. För poliserna återstår att ställa de rätta frågorna så att åklagarna sedan på basis av förundersökningen ska kunna fatta motiverade beslut. Enligt min undersökning fattar åklagarna beslut om att ta initiativ till medling enkom utgående från förundersökningsmaterialet och fallets lämplighet blir sist och slutligen en fråga för medlingsbyrån. Frågan är ifall detta är ändamålsenligt. Visserligen har åklagarnas åsikter gällande medling i fall av våldsbrott mellan närstående blivit positivare men då tid och resurser inte finns för att verkligen utreda våldet så finns här utrymme för utveckling.

Dessutom finns det inte anvisningar för hurudant våld mellan närstående som är "lämpligt" för medling. Ifall man följer riksåklagarens anvisningar vore detta lindriga fall som ligger nära målsägandebrott. Detta brister dock i det hänseendet att även om ett fall kanske är lindrigt så kan det ligga år av misshandel bakom fallet och den lindriga misshandeln råkar kanske bara vara den som polisanmälts.

Det som också är problematiskt är att inte bara är medlingen beroende av åklagarens inställning eller polisens inställning utan tillgången till medling förutsätter också ett offer som är villigt att gå med på medling. Detta betyder att man inte kan garantera medling som möjlighet i alla fall eftersom man under inga omständigheter kan tvinga ett offer att gå med på medling.

Då man tidigare såg medlingen som ett sätt att sälla bort fall från domstolen ses medlingen numera inte lika mycket som ett alternativ utan åklagarna är noga med att medling och straffprocess är två skilda saker och två skilda processer som löper vart för sig och så kan deras vägar korsas. Medlingen har goda sidor och en klar majoritet av fallen som går till medling slutar med förlikning.

Att fler och fler fall skickas till medling ser jag som en positiv trend då parterna på det viset får hjälp men frågan huruvida förlikningen sen skall få påverka åtalsprövningen är en skild fråga. Flera åklagare sade sig åtala trots uppnådd förlikning ifall våldet varit grovt eller upprepat.

Det finns mer och mer anvisningar gällande medling och mer skolning ges också. Åklagarna ansåg att de visste vad medling gick ut på och verkade vara helt på det klara med vad medlingen innebär. Anvisningarna är dock inte exakta och åklagarna har fortfarande en mycket stor makt med tanke på att de kan avgöra huruvida initiativ till medling tas eller ej. Orsaken bakom

myndighetsinitiativet var att försäkra sig om frivilligheten, men så som framgår ur denna undersökning så fungerar detta inte. Åklagarna har varken tid eller resurser att sätta sig in i ett fall så mycket som det krävs för att verkligen utreda frivilligheten. Denna utredning faller istället på medlingsbyrån. Åklagarna fattar beslut utgående från papper och kontaktar endast i undantagsfall parterna.

I praktiken vore en lösning att särskilja medlingen och straffprocessen helt, men detta vore dock varken möjligt eller ändamålsenligt eftersom medling som grund för att inte väcka åtal i många fall leder till det mest rättvisa resultatet. Så kan det vara också i fall av våld mellan närstående. Åtminstone vore det ändamålsenligt att öka åklagarens möjligheter att övervaka och kontrollera medlingen för att undvika situationer där offret pressats att gå med på medling, vilket det föreligger förhöjd risk för i fall av våld mellan närstående.¹⁹⁴

Anvisningarna gällande när medling bör användas är intressant speciellt med tanke på lagändringarna som ovan behandlats. Å ena sidan understryks behovet av lagstiftning för att uttryckligen framföra det faktum att våldsbrott mellan närstående är ett allvarligt problem som samhället bör ta itu med. Å andra sidan igen, utvecklas förfarandet med medling hela tiden. I Finland används fortgående förfarandet med medling i fall av våldsbrott mellan närstående, även om dess lämplighet för medling förblir omdebatterat.¹⁹⁵

Så som en åklagare konstaterade är syftet med medling sist och slutligen detsamma som med lagstiftningen det vill säga att komma åt familjevåldet och åtgärda det.

¹⁹⁴ Aula, s. 69.

¹⁹⁵ livari 4, s. 34.

Bilaga 1 följebrev, samtycke och frågestomme svenska

Ina Scheinin
Båtsmansgatan 19 A 54
00150 HELSINGFORS
+358 40 5021786

FÖLJEBREV

Hej,

Jag heter Ina Scheinin och skriver pro gradu avhandling, med arbetsrubriken: ”*Hur påverkar medling i våld i en nära relation åtalsprövningen? En kvalitativ undersökning av skälighetsprincipens verkliga tillämpning*” vid juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Min handledare är Jussi Matikkala, docent i straffrätt.

Syftet med hela mitt arbete är att få en praktisk insyn i hur skälighetsgrunden ”*uppnådd förlikning*” i BRL 1:8 fungerar, speciellt gällande fall av våldsbrott mellan närstående.

Mitt arbete är tudelat. Första delen är rättsdogmatisk var jag går igenom lagstiftningen kring åtalsprövning och skälighetsprincipen som grund för åtalseftergift. Här kommer jag också att gå igenom lagändringen gällande 21 kap. 16 § p.2 i strafflagen om åtalsrätt vid fall av lindrig misshandel då våldet riktat sig mot en närstående. Jag går också igenom teorin om reparativ rätt som bakgrundsfilosofi till medling, en kort historik om medling i Finland och slutligen lagstiftningen kring medling. Slutligen kommer jag att göra en kort rättsjämförelse med Sverige och Norge.

Den andra delen av min pro gradu avhandling är empirisk, och innefattar intervjuer med åtta åklagare från huvudstadsregionen. En blankett för samtycke till intervju och frågor med en kort inledning finns bifogade till detta dokument, och jag hoppas Du har möjlighet att bekanta dig med dem före intervjutillfället.

Intervjun beräknas ta mellan 1 – 1 ½h och genomförs på en på förhand överenskommen plats. Att delta i intervjun är frivilligt. Intervjuerna kommer att bandas in, och därefter transkriberas och i samband med detta anonymiseras för att tillgodose den intervjuades integritetsskydd. Införskaffat material kommer att användas på så sätt, att den intervjuades identitet inte kommer fram i själva pro gradu avhandlingen. Eftersom det finns risker med att göra intervjuer som till exempel tekniska problem, kommer jag dock att spara personuppgifterna så länge jag bearbetar informationen för att eventuellt kunna återkomma med kompletterande frågor vid behov eller vid tekniska problem. Därefter förstör jag dessa uppgifter. Jag kommer också i övrigt att följa Forskningsetiska delegationens etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning.

Det transkriberade, anonymiserade materialet arkiveras i ett låst bankfack, och får efter att denna undersökning slutförs enbart användas för forskningsändamål.

Med vänlig hälsning,

INA SCHEININ

Jur.stud.

Samtycke till intervju

Tid:

Plats:

Den Intervjuade:

tfn:

e-post:

Jag ger min tillåtelse till att intervjuare Ina Scheinin får återkomma med kompletterande frågor och vid tekniska problem kontakta mig igen:

Ja: ☐

Nej: ☐

Ina Scheinin

Detta dokument är hemligt, och uppgjort i två exemplar. Ena för den Intervjuade och andra för Ina Scheinin.

Bakgrund. För att underlätta intervjun har jag kort summerat det jag gått igenom i teoridelen av min pro gradu avhandling enligt följande:

Lag om medling vid brott och i vissa tvister (nedan Medlingslagen), trädde i kraft den 1.1.2006. I Finland begränsar inte lagen hurudana fall som kan sändas till medling, vilket i praktiken innebär att också fall av våldsbrott mellan närstående kan medlas, även om förarbeten rekommenderar att man ställer sig restriktivt till detta. I dessa fall är det dock enbart polis och åklagare som kan ta initiativ till medling, parternas egen vilja räcker inte till. Med detta vill man säkerställa att parternas vilja är verklig och att våldet inte är upprepat. Medlingsförfarandet är konfidentiellt, opartiskt och strävar till att tillgodose såväl offrets som den gärningsmannens behov. Vid en lyckad medling uppnås ett avtal. Misshandel är ett av de vanligaste brotten i fråga om våldsbrott mellan närstående. Grov misshandel och grundformen av misshandel hör under allmänt åtal. Från och med den 1.1.2011 hör även lindrig misshandel enligt SL 21:16 under allmänt åtal, ifall den lindriga misshandeln riktat sig emot en i lagen definierad närstående.

Enligt huvudregeln i BRL 1:6, skall åklagaren väcka åtal om det finns *sannolika skäl* för att den misstänkte är skyldig till brottet. BRL 1:8 utgör ett undantag till denna regel, som är formulerad som en tillåtande regel: "Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får åklagaren, utöver vad som bestäms i 7 §, besluta om åtalseftergift när en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden eller gärningsmannens övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medför för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter..." Förlikning kan uppnås genom medling, dock förutsätts enligt förarbeten till BRL 1:8 inte att avtalet skall vara uppfyllt, även om ett fullbordat avtal i sig är betydande.

Intervjun genomförs som en temaintervju, med dessa frågor som stomme. Meningen är dock att det skall finnas möjlighet att också utöver detta framföra åsikter och föra diskussion runt frågorna nedan:

A. Om medling i familjevåld

1. Vilken är Din inställning till och erfarenhet av medling i fall av våldsbrott mellan närstående? (positiv/avvaktande/neutral/negativ) (mycket erfarenhet/måttlig erfarenhet/lite erfarenhet(ingen erfarenhet alls))
2. Har Du fått skolning eller har det organiserats skolning om medling, eller har Du fått anvisningar gällande detta?

3. Hurudana fall av våldsbrott mellan närstående tycker Du kan lämpa sig för medling, och mellan hurudana närstående, varför?
4. Ifall Du inte alls tycker medling lämpar sig för våldsbrott mellan närstående, varför?
5. Vilka är enligt Dig medlingens positiva sidor jämfört med negativa sidor?

B. Om åklagarens roll i att ta initiativ till medling

1. I fall av familjevåld är det enbart polis och åklagare som får ta initiativ till medling, är detta ett bra eller dåligt tillvägagångssätt enligt dig? Har det skett ändringar i tendensen att använda sig av detta under åren sedan Medlingslagen trädde i kraft?
2. Har Du tagit initiativ till medling?
3. Ett fall skall enligt lagens ordalydelse vara lämpligt för medling, och så ställs ytterligare krav då det är fråga om fall av våld mellan närstående. Hur resonerar Du och på vilka grunder gör Du beslutet att ta initiativ / att inte ta initiativ?
4. Syftet med att ge enbart åklagare och polis rätt att ta initiativ till medling är att försäkra sig om förfarandets frivillighet och att våldet inte är upprepat. När Du gör beslutet, hur går detta till i praktiken? Ser Du enbart till förundersökningsmaterialet, eller hör Du dig för med offret och den misstänkte före?
5. Enligt BRL 1:8a§ kan åklagaren kalla en part och dennes biträde eller ombud till en muntlig överläggning, om detta gagnar beslutet om väckande av åtal eller behandlingen av saken vid domstol. Har Du utnyttjat denna möjlighet?

C. Åsikter om förlikning som grund för åtalseftergift

1. Hur förhåller Du dig till förlikning som grund för åtalseftergift? Ser Du stadgandet i BRL 1:8 mera som ett undantag eller som något som i regel skall tillämpas då förutsättningarna uppfylls?
2. Enligt förarbeten behöver inte ett avtal vara uppfyllt, hur ställer Du dig till detta och påverkar avtalets innehåll Din tankegång?
3. Tidigare undersökning,¹⁹⁶ visar att praxis runt medling i familjevåld varierar i landet, vilka är Dina tankar runt detta med tanke på Ditt arbete?
4. Enligt samma undersökning, väntade år 2005 enbart 10 % av åklagarna på resultatet av medlingen innan de genomför åtalsprövning. Hur gör Du och hur länge kan man vänta?

D. Om lagändringen RP 78/2010 rd i SL 21:16 och dess påverkan med tanke på medling i familjevåld. Denna lagändring medförde att åtalsrätten för lindrig misshandel ändras så att lindrig misshandel av en minderårig eller närstående person ska höra under allmänt åtal.

1. Vilken är Din inställning till denna reglering och är den enligt Dig tillräckligt välformulerad?
2. Hur har denna reglering påverkat Ditt arbete?

¹⁹⁶ Sambou och Uotila, Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa tehdyistä sopimuksista sekä syyttäjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun. Oikeus 2010 (39); 2: 167–176.

3. Enligt nämnda undersökning, men år 2009, varierar praxisen att vänta eller att inte vänta på resultatet av medling i Finland. En del av åklagarna menade då, att de medger åttaseftergift utan att vänta på resultatet, i exempelvis fall av lindrig misshandel mellan närstående. Medling ses då som ett komplement till straffprocessen. Tror Du att regleringen kommer att leda till att detta kommer att bli ett gängse förfaringssätt?
4. Enligt riksåklagarens anvisningar,¹⁹⁷ rekommenderas att medlingsförfarandet speciellt används vid brott som står nära målsägandebrott eller då fallet gäller målsägandebrott. Samtidigt tyder lagändringen på att lagstiftaren vill ta itu med våldsbrott mellan närstående och lyfta fram våldets allvarliga karaktär. Hur går dessa tankegångar ihop enligt Dig? Är de motstridiga eller kompletterar de varandra?

Jag vill rikta ett stort tack till Dig för Ditt medverkande!

¹⁹⁷ RÅ 2007:4.

Bilaga 2 följbrev, samtycke och frågestomme finska

Ina Scheinin
Pursimiehenkatu 19 A 54
00150 HELSINKI
+358 40 5021786

SAATEKIRJE

Hei,

Olen Ina Scheinin ja kirjoitan pro gradu-tutkielmaa Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Työotsikkoni on ” *Miten lähisuhdeväkivallan sovittelu vaikuttaa syyteharkintaan? Kvalitatiivinen tutkimus kohtuullisuusperiaatteen todellisesta soveltamisesta syyteharkinnassa* ”. Ohjaajanani toimii rikosoikeuden dosentti Jussi Matikkala. Työni tarkoitus on saada käytännön katsaus siihen, miten kohtuullisuusperiaatteen ROL 1:8 ”saavutettu sovinto” toimii, erityisesti lähisuhdeväkivaltatapauksissa.

Työni on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä, oikeusdogmaattisessa osassa käsittelen syyteharkintaan liittyvää lainsäädäntöä ja kohtuullisuusperiaatetta syyttämättäjäättämisspäättöksen perustana. Lisäksi, käyn myös läpi lainmuutokset liittyen RL 21 luvun 16 § kohtaa 2, koskien syyteoikeutta lievästä pahoinpitelystä, kun teko on kohdistunut läheiseen. Käyn myös läpi sovittelun taustateorian restoratiivisesta oikeudesta, sovittelun historian Suomessa, sen lainsäädännön ja lopuksi teen oikeusvertailun Ruotsin ja Norjan kanssa.

Toinen osa on empiirinen ja sisältää haastatteluja kahdeksan syyttäjän kanssa pääkaupunkiseudulta. Liitteenä suostumus haastatteluun ja haastattelun kysymykset, lyhyen johdannon kanssa. Toivon Sinulla olevan mahdollisuus tutustua kysymyksiin ennen haastattelua.

Haastattelun kesto on noin 1 – 1 ½ t. ja se toteutetaan etukäteen sovitussa paikassa. Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan, jonka yhteydessä ne anonymisoidaan haastatellun yksityisyyden suojan turvaamiseksi. Kerättyä materiaalia käytän siten, että haastatellun henkilöllisyys ei käy ilmi pro gradu-tutkielmassa. Koska haastattelujen käsittelyn yhteydessä voi esiintyä ongelmia, kuten tarvetta tarkentaviin kysymyksiin tai teknisiä ongelmia, tulen säilyttämään henkilötietoja työstämisen ajan. Tämän jälkeen hävitän henkilötiedot. Tutkimuksessani noudatan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisistä periaatteista.

Litteroitu, anonymisoitu materiaali arkistoidaan lukittuun tallelokeroon, ja saa tämän tutkimuksen jälkeen ainoastaan käyttää tieteelliseen tutkimukseen.

Parhain terveisin,

INA SCHEININ

Oik.yo.

Suostumus haastatteluun

Aika:

Paikka:

Haastateltu:

puh:

sähköposti:

Annan suostumukseni Ina Scheininille, tarvittaessa olemaan minuun yhteydessä tarkentavilla kysymyksillä tai teknisten ongelmien takia:

Kyllä: ☐

Ei: ☐

Ina Scheinin

Tämä asiakirja on salainen, ja on tehty kahtena kappaleena. Toinen haastateltavalle ja toinen Ina Scheininille.

Helpottaakseen haastattelua, olen tehnyt lyhyen yhteenvedon pro gradu-tutkielmani teoriasta.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (Sovittelulaki) astui voimaan 1.1.2006. Suomessa soviteltavia tapauksia ei ole rajattu lainsäädännöllä, mikä käytännössä tarkoittaa, että myös lähisuhdeväkivaltatapauksien sovittelu on mahdollista, vaikka lain esitöissä tähän suhtaudutaan pidättyväisesti. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa vain poliisi tai syyttäjä saa tehdä sovittelualoitteen, pelkkä osapuolen suostumus ei riitä. Täten halutaan varmistaa sovittelun vapaaehtoisuus ja ettei väkivalta ole toistuvaa. Sovittelumenettely on luottamuksellista, puolueetonta ja tähtää sekä uhrin että tekijän tarpeiden tyydyttämiseen. Onnistuneessa sovittelussa osapuolet päätyvät sopimukseen. Pahoinpitely on yksi lähisuhdeväkivallan tavallisimpia tekemuotoja. Törkeä pahoinpitely ja pahoinpitelyn perusmuoto ovat molemmat virallisen syytteen alaisia rikoksia. Vuoden 2011 alusta, myös lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos, jos teko on kohdistunut RL 21:16 määritettyyn läheiseen henkilöön.

ROL 1 luvun 6 §:n pääsäännön mukaan syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa *todennäköisiä syitä* rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. ROL 1:8§ on poikkeus tästä säännöstä, ja on kirjoitettu sallivan säännön muotoon. Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat. Sovinto voidaan saavuttaa esimerkiksi sovittelulla, kuitenkin ROL 1:8 lain esitöiden mukaan edellytyksenä ei ole, että sopimus olisi täytetty, vaikka täytetty sopimus sinänsä on merkityksellinen.

Haastattelu on teemahaastattelu alla olevien kysymysten pohjalta. Tarkoitus on, että on olemassa mahdollisuus esittää myös muita mielipiteitä ja käydä keskustelua kysymysten tiimoilta.

E. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta

6. Miten suhtaudut lähisuhdeväkivallan sovitteluun ja millainen kokemus Sinulla on siitä? (positiivinen/varautunut/neutraali/negatiivinen) (paljon kokemusta/kohtalaisesti kokemusta/vähän kokemusta/ei lainkaan kokemusta)
7. Oletko saanut koulutusta, onko sovittelusta järjestetty koulutusta tai oletko saanut ohjeita tästä aiheesta?
8. Millaiset lähisuhdeväkivaltatapaukset mielestäsi soveltuvat soviteltavaksi ja minkä kaltaisten läheisten välillä? Voitko perustella?
9. Mikäli sovittelu ei mielestäsi sovi lähisuhdeväkivaltatapauksiin, miksi?
10. Mitkä ovat mielestäsi sovittelun positiivisten aspektit ja mitkä ovat negatiiviset?

F. Syyttäjän roolista sovittelualoitteen teossa

6. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa vain poliisi ja syyttäjä saavat tehdä sovittelualoitteen. Onko tämä mielestäsi hyvä käytäntö ja oletko edellisten vuosien aikana Sovittelulain voimaantulon jälkeen huomannut muutoksia?
7. Oletko tehnyt sovittelualoitteen?
8. Lain sanamuodon mukaan, tapauksen pitää olla sellainen, että sen voi arvioida soveltuvan soviteltavaksi. Kun kyseessä on lähisuhdeväkivaltatapaus, on olemassa lisäedellytyksiä. Miten järjelet ja millä perusteilla teet päätöksen sovittelualoitteen tekemisestä tai tekemättä jättämisestä?

9. Syy syyttäjän ja poliisin aloitevaltaan on, että halutaan varmistua sovittelun vapaaehtoisuudesta ja siitä, ettei väkivalta ole toistuvaa. Tehdessäsi päätöksen, miten toimit käytännössä? Teetkö päätöksen ainoastaan esitutkimateriaalin pohjalta, vai tiedusteletko uhrin tai tekijän mielipidettä ennen päätöksentekoa?
 10. ROL 1:8a §:n mukaan, syyttäjä voi ennen syyteratkaisun tekemistä kutsua asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä suulliseen neuvotteluun, jos se on eduksi syyteratkaisun tekemiselle tai asian käsittelylle tuomioistuimessa. Oletko käyttänyt tätä mahdollisuutta?
- G. Mielipiteitä sovintoperusteisesta syyttämättäjäättämispäätöksestä
5. Miten suhtaudut sovintoperusteiseen syyttämättäjäättämispäätökseen? Koetko ROL 1:8 olevan enemmän poikkeus, vai sääntö jota tulee soveltaa, jos edellytykset täyttyvät?
 6. Lain esitöissä ei edellytetä sopimuksen toteutumista, jotta sitä voisi ottaa huomioon syyteharkinnassa. Miten suhtaudut tähän ja vaikuttaako sopimuksen sisältö ajatuksenkulkuusi?
 7. Tutkimuksen mukaan,¹⁹⁸ lähisuhdeväkivaltasovittelun käytäntömenettely vaihtelee Suomessa, mitkä ovat ajatuksesi tästä työtäsi ajatellen?
 8. Saman tutkimuksen mukaan, vuonna 2005 ainoastaan 10 % syyttäjistä odotti sovittelun tulosta ennen syyteratkaisun tekemistä. Kuinka toimit ja kuinka kauan voi odottaa?
- H. Lainmuutoksesta HE 78/2010 vp, RL 21:16 lähisuhdeväkivaltasovittelua ajatellen. Lainmuutos muutti lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevaa säännöstä niin, että alaikäiseen tai läheiseen kohdistunut lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen.
5. Mikä on kantasi tähän sääntelyyn ja onko sääntely mielestäsi tarpeeksi hyvin muotoiltu?
 6. Miten tämä sääntely on vaikuttanut työhösi?
 7. Mainitussa tutkimuksessa esiintyi, Suomessa vuonna 2009, vaihtelua sovittelun tuloksen odottamisen tai odottamatta jättämisen käytännöissä. Osa syyttäjistä ilmoitti tekevänsä syyttämättäjäättämispäätöksiä odottamatta tuloksia, esimerkiksi tapauksissa, joissa on kyse lievästä lähisuhdeväkivallasta. Sovittelu nähtiin tällöin rikosprosessin täydentävänä tekijänä. Uskotko sääntelyn johtavan siihen, että tästä tulee käypä menettely?
 8. Valtakunnansyyttäjän suositusten mukaan,¹⁹⁹ sovittelua voidaan käyttää asianomistajarikoksissa tai niitä lähellä olevissa rikoksissa. Samalla lainmuutos osoittaa lainsäätäjän ryhtymisen lähisuhdeväkivaltaa vastaisiin toimiin ja väkivallan vakavan luonteen huomioimisen. Kuinka nämä ajatukset mielestäsi täsmäävät? Ovatko ne ristiriidassa vai täydentävätkö ne toisiaan?

Tahdon osoittaa suuren kiitoksen Sinulle osallistumisestasi!

¹⁹⁸ Sambou ja Uotila, Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa tehdyistä sopimuksista sekä syyttäjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun. Oikeus 2010 (39); 2: 167–176.

¹⁹⁹ VKS 2007:4.